

Aikuiskasvatus

Kansalaisaktiivisuus ja demokratia

ARTIKKELI: KANSALAISTEN POLIITTINEN
OSALLISTUMINEN JA TIETÄMYS SUOMESSA S. 4

NÄKÖKULMA: AKTIIVISEN
KANSALAIKUUDEN JÄLJILLÄ S. 49

KANSANVALISTUSSEURA
www.kansanvalistusseura.fi

Toteutuuko kaikilla oikeus koulutukseen?

Onko sivistystyöllä yhä sivistystahtoa?

Opiskelun esteettömyys tai sen puute on kannanotto siitä, kenelle koulutus on tarkoitettu. Ei riitä, että esimerkiksi vammaisille ihmisille räätälöidään yksittäisiä kursseja, vaan jokaisen tulisi voida osallistua mille tahansa kursseille.

Vapaa sivistystyö on ollut tienraivaaja opiskelumahdollisuuksien avaamisessa. Jos se haluaa säilyttää edelläkävijän asemansa, esteettömyyden kehittämällä alkaa olla kiire. Muuten se jää peränpitäjäksi.

Kirjan artikkelit perustuvat arviointeihin, kokemuksiin ja tutkittuun tietoon erityisesti vapaan sivistystyön esteettömyydestä, mutta siinä on pohtimisen aihetta kaikille opettajille ja opiskelijoille.

Ilmestyy huhtikuussa 2013

ISBN 978-951-9140-67-4, 32 €

SISÄLLYS

I / 2013 KANSALAISAKTIIVISUUS JA DEMOKRATIA

AIKUISKASVATUS-
TIETEELLINEN
AIKAKAUSLEHTI
1/2013, VOL. 33

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se julkaisee tieteellisiä artikkeleita, näkökulmia tutkimukseen, näkökulmia käytäntöön, näkökulmia politiikkaan sekä alan uutuuskirjararvioita. Lehden tavoitteena on luoda edellytyksiä vuorovai-
kutukselle tutkimuksen ja käytännön välillä ja käytännön eri toimikenttien kesken. Lehti edistää humanistisia sivistysihanteita ja ekologisesti kestävää kehitystä. Lehti edistää aikuiskasvatuksen uudistumista keskus-
telemalla aikuiskasvatuksen arvoperusteista, tavoitteista ja toiminta-
periaatteista. Aikuiskasvatus saa tiedelehtitukea Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta. Artikkeleissa on referenkkejä käytäntöön.

PÄÄKIRJOITUS

Heikki Silvennoinen: Hyvät tiedot eivät vielä takaa poliittista osallistumista 2

ARTIKKELIT

Lauri Rapeli & Mikko Leino:
Kansalaisten poliittinen osallistuminen ja tietämys Suomessa 4

Jussi Westinen: Valta kansalle! Vai asiantuntijoille?
– äänestäjäkunnan näkemykset päätöksenteon järjestämisestä 16

Henrietta Grönlund: Arvot nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminnassa 28

Nelli Piattoeva: Valtion legitimiteetti ja kansalaiskasvatus Suomen ja Venäjän koulutuspoliittisissa asiakirjoissa 1990–2000-luvulla 38

NÄKÖKULMIA POLITIIKKAAN

Aktiivisen kansalaisuuden jäljillä – puheenvuoroja sivistystoimijoilta 49

Seppo Niemelä: Sivistyspedagogiikka kansalaiskasvatuksessa

Aaro Harju: Demokratiatalkoita tarvitaan

Annika Kokko: Kadonnutta mielenkiintoa etsimässä

Anitta Pehkonen: Edistääkö vapaa sivistystyö aktiivista kansalaisuutta?

Ville Ylikahri: Vapaa sivistystyö kansalaistoiminnan kivijalaksi

Kari Anttila: Sivistysjuna kulkee – kuka ohjaa?

NÄKÖKULMIA KIRJALLISUUTEEN

Keijo Räsänen & Marja-Liisa Trux (2012): Työkirja. Ammattilaisen paluu. 63
(Anu Järvensivu)

John Dewey (2012): Filosofian uudistaminen. (Jussi Onnismaa) 65

Risto Rinne, Arto Jauhiainen, Hannu Simola, Reeta Lehto, 67

Annukka Jauhiainen, & Anne Laiho (2012): Valta, uusi yliopistopoliittikka ja yliopistotyö Suomessa. Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana. (Karin Filander)

Antti Hautamäki & Pirjo Stähle (2012): Ristiriitainen tiedepoliittikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys? (Risto Rinne) 71

Petri Koikkalainen & Paul-Erik Korvela (toim.) (2012): 73
Klassiset poliittiset ajattelijat. (Heikki Silvennoinen)

MUUTA

Summaries of the articles 77

Lausunnonantajat 2012 81

PÄÄKIRJOITUS

HYVÄT TIEDOT EIVÄT VIELÄ TAKAA POLIITTISTA OSALLISTUMISTA

Uusimman *International Civic and Citizenship Education Study*n (ICCS 2009, 30 maan vertailu) mukaan suomalaisnuorten yhteiskunnallinen tietämys on muiden maiden nuoriin verrattuna huippuluokkaa. Silti he eivät pidä sen enempää perinteisten poliittisten instituutioiden kuin yhteiskunnallisten liikkeiden kautta tapahtuvaa kansalaistoimintaa tärkeänä. Poliitiikka ja yhteiskunnalliset asiat kiinnostavat suomalaisia vähemmän kuin muita.

Politiikka olisi elvytettävä kouluissa – eikä vain demokratian ja osallistumisen opiskeluna kirjoista, vaan käytännön toimintana. On toki tärkeää tietää, miten lait säädetään, mutta koulussa olisi ennen kaikkea opittava osallistumaan ja pitämään sitä luontevana osana inhimillistä toimintaa. Peruskoulun lisäksi kansalaiskasvatus ja -osallistuminen olisi otettava vakavammin mukaan myös ammatilliseen koulutukseen. Aikuiskoulutuksella tuskin on merkittävästi osallistumista aktivoivaa vaikutusta, kun pohjatyöt nuorisosteella on jätetty tekemättä.

YLEISEEN JA YHTÄLÄISEEN äänioikeuteen perustuva edustuksellinen demokratia on historiassa melko uusi asia. Käytännössä sitä on toteutettu meillä Suomessakin vasta sata vuotta. Jokainen ääni on yhtä painava. Mutta minkä painoinen se nykyään

on? Tärkeitä yhteiskunnallisia ja laajoja väestöryhmiä koskettavia päätöksiä tehdään demokraattisen järjestelmän ulkopuolella. Siksi myös osallistuminen demokratiaan on menettänyt vetovoimaansa. Äänestämättömyys on reaktio vallan luisumiseen pois kansanvallan piiristä.

Se, että äänestämättömyys ja osallistumattomuus ovat yleisintä vähiten koulutettujen ja työttömien tai syrjäytyneiden keskuudessa, ei ole merkki tyytyväisyydestä. Se on pikemminkin ilmaus voimattomuudesta. Osallistuminen ei ole vain ”itsestä kiinni”. Helsingin yliopistossa viime vuonna tehdyn tutkimuksen (**Ari Ruusulaakso**) mukaan matala koulutustaso, nuori ikä, vuokralla asuminen ja pienet tulot ovat tekijöitä, jotka yhdistyneenä työttömyyteen passivoivat yksilöä niin poliittisesti kuin muutenkin. Työttömyyden pitkittyessä äänestämisen todennäköisyys vähenee ja passiivisuus lisääntyy. Vähäinen kansalaisosallistuminen ei ole yksilön ongelma, se on yhteiskunnallinen ongelma.

ICCS-tutkimuksen mukaan suomalaisnuoret luottavat poliittisiin puolueisiin selvästi vähemmän kuin muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin, eivätkä he usko liittyvänsä aikuisina mihinkään puolueeseen. Nuoret seuraavat aikuisväestön mallia: vuoden 2009 *European Values Survey*n mukaan suomalaisista vain 15 % luotti poliittisiin puolueisiin. Eduskuntaan,

”KOULUT JA OPPILAITOKSET ON MUUTETTAVA DEMOKRAATTISEN TOIMINNAN JA OSALLISTUMISEN AREENOIKSI.”

maan hallitukseen ja Euroopan unioniin luotti noin 40 % aikuisväestöstä.

HILJATTAIN ILMESTYNEEN *Klassiset poliittiset ajattelijat* -kirjan (Vastapaino) toimittajat **Petri Koikkalainen** ja **Paul-Erik Korvela** luonnehtivat nykyisyyttä aika-kaudeksi, jolloin vallassa olevat yrittävät neutraloida, hallinnollistaa ja tieteellistää poliittiset kysymykset. Erityisesti taloustieteellinen puhetapa on työntänyt politiikkaa tieltään ja osin korvannutkin sen. Päätökset tehdään ”Suomen ja kansakunnan parhaaksi” – vaikka sellaista yhtenäistä intressiryhmää kuin kansakunta tai Suomi ei ole olemassakaan.

Kansalaiset esitetään asiakkaina, joiden puolesta asiantuntijatietoon perustuvia rationaalisia päätöksiä tehdään. Poliitiikka on vain häiritsevä tekijä parhaan vaihtoehdon toteuttamiseksi. Esimerkkejä löytyy lähimenneisyydestäkin helposti. Valtioneuvoston ”toimitusjohtajana” itseään pitänyt pääministeri **Matti Vanhanen** (*Mies joka halusi olla asia*) kielsi ministereitä puhumasta julkisuudessa hallituksessa valmisteltavista asioista, jotta niistä ei syntyisi ”tarpeetonta keskustelua”. Se, että teknokraattipoliitikot ajavat omaa politiikkaansa sanomalla, että ”nyt ei pidä politisoida tätä asiaa”, on karhunpalvelus demokralle. Näin vallankahvassa olevat kieltävät politiikan: he esittävät, että politiikka on jotain likaista, jolla ei pidä sotkea ”asioiden hoitamista kuntoon”.

Tässä tullaan politiikan kriisissä tärkeään asiaan: vallassa olevat pitävät päämääriä annettuina, ja tehokkaimmat keinot niihin pääsemiseksi löytyvät asiantuntijatiedon perusteella. Tilanne on nurin-kurinen. Ensin pitäisi päästä yksimielisyyteen siitä,

mikä on se päämäärä, jonka tavoittelemiseksi keinoja (eli politiikkavaihtoehtoja) puntaroidaan keskenään. Tuotetaanko mieluummin entistä kiiltävämpiä puhelimia vai parempia terveyspalveluja? Kumpi edistää paremmin hyvää elämää? Demokratiassa pitäisi ennen muuta ruokkia keskustelua päämääristä. Vastan jälkeen on mielekästä ottaa kantaa siihen, ovatko esimerkiksi talouskasvu ja kilpailukyky tavoittelemisen arvoisia välineitä näihin päämääriin pääsemiseksi.

Vaikuttaminen ei toki tyhjene äänestämiseen ja valtiolliseen päätöksentekoon. Siksi myös kansalaisten osallistumista parlamentaarisen järjestelmän ulkopuolella olisi aktivoitava. Osa nuorista on löytänyt uusia kansalaisvaikuttamisen kanavia. Laajetessaan ne voivat lisätä painetta myös parlamentarisessa päätöksenteossa. Poliitiikan järjestys muuttuu: ensin pyritään vaikuttamaan ei-parlamentarisessa kansalaistoiminnassa, ja vasta sen jälkeen asia saattaa nousta edustukselliselle tasolle.

EI RIITÄ, että ihmisille kaadetaan päähän kansalaistietoa. Tieto ilman motiivia ei muutu toimiksi. Vastavasti harjoitellut toimet eivät muutu ilman toistuvaa tekemistä tottumuksiksi. Koulut ja oppilaitokset on muutettava demokraattisen toiminnan ja osallistumisen areenoiksi. Vähemmän kokeisiin ja testeihin pännäämistä, enemmän osallistuvaa toimintaa. Eikä tämäkään vielä riitä. Myös poliittisen kulttuurin on muututtava elämänmakuiseksi ja keskustelevaksi – poliittiseksi. Hajuton, mauton ja vaihtoehdoton ”asioiden hoitaminen” tukahduttaa koko demokraattisen järjestelmän.

Heikki Silvennoinen

KANSALAISTEN POLIITTINEN OSALLISTUMINEN JA TIETÄMYS SUOMESSA

Mitä parempi poliittinen tietämys, sitä aktiivisemmin suomalaiset osallistuvat politiikkaan. Tietämys ei kuitenkaan takaa oikeita valintoja, sillä politiikassa ei ole kyse vain vaihtoehtojen oikeellisuudesta vaan henkilökohtaisesta kokemuksesta.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA tarkastellaan politiikkaan liittyvän tietämyksen roolia poliittisen osallistumisen selittäjänä Suomessa. Kysymyksen taustalla on edustuksellisen demokratian olemassaolon perusta ja oikeutus: kansalaisten mahdollisuus ja omaehtoinen halukkuus osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Lisäksi edustuksellisen demokratian toimintalogiikka asettaa kansalaisille pätevyysvaatimuksen: osallistuminen ei voi perustua täydelliselle poliittiselle tietämättömyydelle, vaan mielipiteenilmaisujen oletetaan olevan yhteydessä politiikan tosiasioihin ja tapahtumiin – vaikka kansalaiset tosiasioita eri tavoilla tulkitsevatkin.¹

Analyysin tärkein poliittista osallistumista selittävä muuttuja onkin politiikkatietämys. Sillä tarkoitetaan politiikkaa koskevien tosiasioiden hallintaa (Milner 2002, 53; ks. myös Rapeli 2010, 23–28). Teoreettisesti politiikkatietämys ja poliittinen osallistuminen kytkeytyvät toisiinsa demokratiateoriasa käytävän kansalaiskompetenssin käsitteistön ja keskustelun kautta. Artikkelissa arvioidaan analyysin tuloksia tämän keskustelun kautta.

Poliittisen osallistumisen selittäminen politiikkatietämyksellä ei ole kausaalisesti ongelmatonta. Sen todentaminen, kumpi johtaa kumpaan, on tuskin edes analyttisesti mielenkiintoista. Suhdetta lähestytäänkin tutkimuksessa molemminpuolisena vastavuoroisuutena, ja tarkoitus on analysoida osallistumista ja tietoa kahden keskinäisriippuvan muuttujan yhteytenä pyrkimättä selittämään sitä kausaalisuhteena.

PERINTEINEN JA EI-PERINTEINEN POLIITTINEN OSALLISTUMINEN

Edustuksellisessa demokratiassa äänestäminen on näkyvin ja tavanomaisin – muttei ainoa – kansalaisosallistumisen muoto. Kansalaiset voivat esimerkiksi kirjoittaa mielipiteensä valitsemansa median yleisönosastoon, nimensä vetoomukseen tai ottaa yhteyttä poliittiseen päätöksentekijään. Tämänkaltaisia vaikuttamistapoja kutsutaan perinteisiksi, sovinnaisiksi tai konventionaaliseksi osallistumismuodoiksi. Niille yhteistä on niiden liittyminen institutionalisoituihin poliittisiin prosesseihin (Marsh & Kaase 1979, 84). Ei-perinteiset osallistumismuodot taas eivät ole in-

stitutionalisoituja, vaan luonteeltaan epäsäännöllisiä ja vaikeammin ennakoitavia. Niitä ovat esimerkiksi harkitut ostopäätökset, boikotit, kansalaistottelemattomuus sekä mielenosoitukset.

Perinteisten osallistumisen muotojen pysyvyys on tärkeä osa demokraattista yhteiskuntaa ja siksi niiden toteutumista seurataankin ahkerasti. Äänestysaktiivisuuden muutokset ovat aiheuttaneet paljon uutisointia ja keskustelua myös Suomessa. Demokratian legitimitettiin katsotaan usein kulminoituvan juuri äänestämiseen. Äänestäminen voidaan nähdä tapahtumana, jossa kansalaiset antavat tukensa poliittiselle järjestelmälle (Topf 1995, 27). Sen sijaan ei-perinteisten osallistumisen muotojen seuranta on epäsäännöllisempää jo pelkästään niiden luonteen takia (Bengtsson & Grönlund 2005, 149). Vaikka näiden poliittisen vaikuttamisen muotojen suosion kasvu onkin Suomessa viime vuosikymmeninä ollut varsin maltillista, on potentiaali tämänkaltaiseen osallistumiseen kasvanut samana aikana sitäkin enemmän (Bengtsson & Grönlund 2005, 149).

Myös tämän artikkelin analyysi perustuu osallistumismuotojen jaottelulle perinteisiin ja ei-perinteisiin osallistumismuotoihin². Tuloksia peilataan normatiivisen demokratiateorian keskusteluun poliittisen osallistumisen ja kansalaispätevyyden välisestä suhteesta. Kysymykseksi muodostuu tällöin, ovatko aktiivisimmin osallistuvat yksilöt myös poliittisesti tietävimpiä. Empiirisesti kysymystä tutkitaan tarkastelemalla, kuinka suuri merkitys faktatietämyksellä on poliittisen osallistumisen selittäjänä. Normatiiviselta kannalta samalla pohditaan, tulisiko näin olla.

POLIITTINEN OSALLISTUMINEN JA KANSALAISKOMPETENSSI

Edustuksellisen demokratian toimivuus perustuu kansalaisten vapaaehtoiselle osallistumiselle ja siksi poliittinen toiminta myös edellyttää kansalaisilta tiettyjä asioita. Osallistumistaidoiltaan pätevän kansalaisen kuvailu ei kuitenkaan ole yksinkertainen tehtävä. Bernard Berelson on laatinut ehkä merkittävimmän kansalaiseen liitettävien odotuksien listoista, joka kansalaisominaisuuksien kuvauksena on kattava ja yksityiskohtainen. Vaikka Berelson liikkuu analyysissään koko äänestäjäkunnan tasolla, hänen mai-

nitsemansa ominaisuudet ovat tyypiltään yksilöä kuvaavia. Demokratiaan sopii Berelsonin mukaan luonteeltaan sellainen ihminen, joka kykenee kantamaan moraalisen vastuun tekemistään päätöksistä sekä käsittelemään oman pettymyksensä vastapuolen kannan voittaessa. Kompetentti kansalainen on myös itsevarma, terveen kriittinen auktoriteetteja kohtaan, eikä turhan alistuva tai yltiöpäisen aggressiivinen. Demokratian toimivuutta eivät kuitenkaan takaa vain sopivat luonteenpiirteet. Lisäksi edellytetään, että äänestäjäkunta toimii yksilön sijaan yhteisön parhaaksi, käy keskustelua politiikasta, kykenee havainnoimaan politiikan reaali-teetteja objektiivisesti, omaa tietoa politiikasta sekä sen tapahtumista ja lopulta osallistuu poliittisesti. (Berelson 1952.)

Tämä kansalaiskompetenssin tiedollinen ulottuvuus on keskeinen juuri poliittisen osallistumisen kannalta. Berelson ym. (1954, 308) argumentoivat, että demokratiaa ajatellen ihannekansalaisella tulisi olla hallussaan tietoa itse politiikasta sekä päätettävistä asioista ja ajankohtaisista tapahtumista. Russell Neumanin (1986, 189) mukaan kansalaisen tulee ymmärtää, mitä poliittinen hallinto (*government*) tekee, miten se toimii ja minkälaiselle arvopohjalle sen toiminta perustuu. Robert Weissberg (1974, 71) puolestaan huomauttaa, että kansalaisen (etenkin äänestäjän) on tiedettävä poliittisen järjestelmän perusasiat, poliittisten instituutioiden väliset suhteet ja poliittisen vastuun sijainti.

Nämä demokratiateoreetikkojen kannanotot perustuvat ajatukselle, jonka mukaan tieto vaikuttaa osallistumiseen. Osallistumisen, esimerkiksi äänestämisen, ei normatiivisessa demokratiateoriassa oleteta olevan sattumanvaraista, vaan perustuvan vähimmilläänkin alkeelliselle ymmärrykselle poliittisesta järjestelmästä (Weissberg 1974; ks. myös Rapeli 2010, 86–87).

AINEISTO JA MUUTTUJAT

Aineistona analyysissä käytetään Eduskuntavaalitutkimus 2011 -kyselyaineistoa (FSD2653)³. Analyysissä on kaksi selitettävää muuttujaa: perinteinen ja ei-perinteinen poliittinen osallistuminen. Tutkimuksessa mitattiin sekä osallistumista että osallistumispotentiaalia. Tässä analyysissä tarkastellaan pääasi-

assa todellista osallistumista osallistumispotentiaalin sijaan. Muuttujien kysymystekstit ja koodaus on raportoitu liitteessä.

Perinteisiksi on luokiteltu seuraavat kuusi osallistumismuotoa: Äänestäminen viimeisimmissä eduskuntavaaleissa (2011)+; kirjoittaminen yleisönosastoon; yhteydenotto poliittisiin päätöksentekijöihin jossakin tärkeässä asiassa; nimen kirjoittaminen veetömuksiin tai nimenkeräyksiin; osallistuminen poliittisen puolueen toimintaan; osallistuminen muun järjestön toimintaan.

Ei-perinteisiksi on luokiteltu seuraavat seitsemän osallistumismuotoa: ostopäätösten teko siten, että kulutustavat edistävät luonnonsuojelua; ostopäätösten teko siten, että kulutustavat vaikuttavat yhteiskunnallisiin tai poliittisiin asioihin; osallistuminen boikottiin, maksu- tai ostolakkoon; osallistuminen rauhanomaisiin mielenosoituksiin; kansalaistottelelemattomuuden osoittaminen osallistumalla väkivallattomaan laittomaan toimintaan; osallistuminen sellaisiin mielenosoituksiin, joissa aiemmin on ilmennyt väkivaltaa; väkivallan käyttäminen poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

Keskeisin poliittista osallistumista selittävä muuttuja on politiikkatietämys. Vuoden 2011 kyselyssä kysyttiin seuraavat viisi yleistä poliittista tietämystä mittavaa kysymystä (* = oikea vastaus):

- 1. Kuka seuraavista oli vuonna 2010 Suomen hallituksen ulkoministeri?** (Erkki Tuomioja; Astrid Thors; Olli Rehn; Alexander Stubb*)
- 2. Mikä seuraavista on paikkamäärältään juuri valitun eduskunnan neljänneksi suurin puolue?** (Kansallinen Kokoomus; Suomen Keskusta*; Suomen Sosialidemokraattinen Puolue; Perussuomalaiset)
- 3. Ketkä saavat äänestää Suomen eduskuntavaaleissa?** (kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomessa asuvat Suomen kansalaiset; kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset asuinmaasta riippumatta*; suomalaisten lisäksi Suomessa asuvat 18 vuotta täyttäneet Euroopan unionin jäsenmaiden kansalaiset; kaikki ne 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset, jotka eivät oikeuden päätöksellä ole menettäneet kansalaisluottamustaan esim. vankeusrangaistuksen vuoksi)

4. Mitä mielestänne tarkoitetaan parlamentaarisella hallitusmuodolla? (kansanvaltaa; sitä että eduskunta nauttii hallituksen luottamusta; sitä että hallitus nauttii eduskunnan luottamusta*; sitä että hallitus nauttii presidentin luottamusta)

5. Millä nimellä tunnetaan Euroopan unionin (EU) vuoden 2009 lopussa voimaan astunut perussopimus? (Geneven sopimus; Schengenin sopimus; Lissabonin sopimus*; Maastrichtin sopimus)

Jokaisesta oikeasta vastauksesta on koodattu 1 piste, joten yksinkertainen, additiivinen summamuuttuja voi saada kokonaisluvun arvojen 0 ja 5 välillä. Summamuuttuja on uudelleen koodattu arvojen 0 ja 1 välille. Tietämyksen lisäksi kontrollimuuttujina käytetään koulutustasoa, ikää, sukupuolta, tulotaso, poliittista kiinnostusta, itsearvioitua sijaintia vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella sekä luottamusta eduskuntaa kohtaan. Muuttujien koodaus on raportoitu liitteessä.

Kansalaisten luottamus poliittisiin instituutioihin kertoo, missä määrin he katsovat instituutioiden täyttävän niille asetetut normatiiviset odotukset (esim. Warren 1999, 349–350; ks. myös Grönlund & Setälä 2007, 401–406). Näin ajateltuna luottamuksen poliittisiin instituutioihin voidaan olettaa olevan yhteydessä siihen, missä määrin kansalaiset ovat halukkaita osallistumaan poliittisesti. Vaikka käytettävä aineisto mahdollistaisi luottamuksen operationalisoinnin useiden eri poliittisten toimijoiden kohdalla, käytetään tässä analyysissä ainoastaan luottamusta eduskuntaan, sillä sen katsotaan edustavan lakiasäätävänä tahona parlamentaarisen poliittisen järjestelmän tärkeintä instituutiota. Eduskunta liittyy lisäksi empiirisesti käytettävään aineistoon, koska analyysissä mitataan nimenomaan eduskuntavaaleissa äänestämistä.

ANALYYSI

Taulukossa 1 on esitetty eri osallistumismuotojen yleisyys Suomessa prosenttiosuuksina eri vastausvaihtoehdoista. Vastaamatta jättäneiden osuudet on jätetty huomiotta. Osallistumismuodot ovat laskevassa järjestyksessä sen mukaan, kuinka suuri osuus

Taulukko 1. Osallistumismuotojen yleisyys Suomessa 2011(%) (n=1 311).

Osallistumismuoto	Tehnyt viimeisten 4 vuoden aikana	Saattaisi tehdä	Ei tekisi missään tapauksessa
Edistää luonnonsuojelua ostopäätöksillä	62,0	28,9	7,9
Allekirjoittaa vetoomuksen/ nimenkeräyksen	45,3	41,5	12,5
Osallistua muuhun järjestötoimintaan	37,6	42,0	19,6
Vaikuttaa yhteiskuntaan ostopäätöksillä	35,8	44,9	16,4
Ottaa yhteyttä päätöksentekijään	19,0	58,9	21,8
Osallistua boikottiin, maksu- tai ostolakkoon	18,0	48,4	31,6
Kirjoittaa yleisönosastoon	14,7	54,2	30,6
Osallistua puolue toimintaan	10,1	39,0	49,8
Osallistua rauhanomaisiin mielenosoituksiin	8,9	43,8	46,4
Osoittaa kansalaistottelemattomuutta laittomasti, mutta väkivallatta	2,7	18,6	78,3
Osallistua mielenosoitukseen, jossa aiemmin väkivaltaa	0,2	6,2	93,2
Käyttää väkivaltaa poliittisiin päämääriin	0	1,8	98,1

Eduskuntavaalitutkimus 2011

vastaajista oli osallistunut kysytyllä tavalla viimeisten neljän vuoden aikana.

Väkivaltaista käyttäytymistä lukuun ottamatta kaikki vaihtoehdot kuuluivat vastaajien käyttämiin osallistumistapoihin. Suurimmalla osalla osallistuminen rajoittuu kuitenkin äänestämiseen sekä luonnonsuojelun edistämiseen kulutustottumuksien avulla. Konventionaalista osallistumistavoista suosituin on nimen kirjoittaminen vetoomukseen. Melkein 90 prosenttia vastaajista oli tehnyt näin tai oli valmis siihen. Muuhun järjestötoimintaan osallistuminen oli puolue toimintaa suosivampaa. Vain joka kymmenes oli osallistunut puolue toimintaan viimeisen neljän vuoden aikana ja jopa puolet vastaajista piti sitä täysin poissuljettuna.

Epäkonventionaalisten osallistumistapojen osalta havaitaan, että kulutuskäyttäytymisellä vaikuttaminen on suomalaisille varsin tuttua. Luontoystävällisemmän tuotteen valitsemisen lisäksi myös ostopäätöksiä kautta yhteiskuntaan vaikuttaminen oli melko yleistä. Selvä vähemmistö kyselyyn vastanneista oli lähimenneisyydessä osallistunut mielenosoitukseen, mutta huomionarvoista on, että yli puolet näki sen mahdollisena vaihtoehtona. Asennekovempia keinoja kohtaan oli selvän torjuva.

Taulukossa 2 on esitetty yhteiskunnallisen osallistumisen aktiivisuus eri vastaajaryhmissä. Analyysi sisältää kuusi perinteisen ja ei-perinteisen osallistumi-

sen muotoa, joten taulukon ryhmäkeskiarvot voivat vaihdella välillä 0–6. Ryhmäkeskiarvon jälkeen sulussa on raportoitu keskipoikkeamat. Jokaisen selittävän muuttujan sekä selitettävän osallistumistavan kohdalla on ilmoitettu Etan neliö -arvo, joka kuvaa muuttujien välisen riippuvuuden voimakkuutta. Esimerkiksi ensimmäisessä kohdassa sukupuoli selittää nolla prosenttia perinteisen osallistumisen määrän vaihtelusta ja 2,2 prosenttia ei-perinteisen osallistumisen tapojen lukumäärän vaihtelusta. Tähdet indikoivat tilastollista merkitsevyyttä (***) = < 0.1 %; ** = < 1 %; * = < 5 %).

Perinteisen osallistumisen osalta selvästi merkittävin vaihtelun selittäjä on kiinnostus politiikkaa kohtaan, joka selittää peräti 23 prosenttia osallistumisaktiivisuudesta. Erittäin kiinnostuneet kansalaiset ottavat keskimäärin osaa politiikkaan yli kolmella perinteiseksi luokitellulla tavalla ja aktiivisuus laskee kiinnostuksen laskun mukana. Ei lainkaan politiikasta välittävät osallistuivat keskimäärin enää alle yhdellä tavalla. Kiinnostuksella oli samansuuntainen vaikutus myös ei-perinteisten osallistumismuotojen kohdalla, mutta vaihtelu oli lievempää. Kiinnostuneimmat osallistuivat keskimäärin 1,68 tavalla ja vähiten asiasta kiinnostuneet keskimäärin 0,73 tavalla.

Koulutuksen ja poliittisen tietämyksen merkisyttä on syytä korostaa. Perinteisen poliittisen osallistumisen osalta enintään peruskoulun suorittaneet osallistuivat huomattavasti vähemmän kuin pidem-

	Perinteinen osallistuminen	Ei-perinteinen osallistuminen
Sukupuoli		
Mies	1,97 (1,48)	1,1 (1,15)
Nainen	1,99 (1,44)	1,45 (1,22)
Eta ²	,000	,022***
Koulutus		
Enint. peruskoulu	1,43 (1,34)	,91 (1,0)
Toinen aste, kesken	2,04 (1,55)	1,45 (1,44)
Lyhyt ammattikoulutus	1,63 (1,28)	1,04 (1,05)
Ammattikoulutus	2,08 (1,49)	1,22 (1,13)
Ammattikorkea	2,37 (1,42)	1,62 (1,24)
Yliopistotutkinto	2,85 (1,41)	1,94 (1,28)
Eta ²	,098***	,079***
Tietämys		
0 oikein	,79 (1,04)	,63 (1,05)
1 oikein	1,1 (1,17)	,94 (1,1)
2 oikein	1,66 (1,27)	1,25 (1,14)
3 oikein	2,0 (1,42)	1,16 (1,13)
4 oikein	2,24 (1,47)	1,41 (1,21)
5 oikein	2,61 (1,51)	1,64 (1,32)
Eta ²	,095***	,036***
Ikäryhmä		
18–30	1,53 (1,36)	1,39 (1,28)
31–45	2,13 (1,51)	1,59 (1,19)
46–60	2,14 (1,44)	1,29 (1,14)
61–	2,06 (1,45)	,98 (1,12)
Eta ²	,027***	,038***
Tulotaso		
< 20 000 €	1,69 (1,35)	1,17 (1,24)
20 001–40 000 €	1,94 (1,44)	1,18 (1,16)
40 001–60 000 €	2,2 (1,54)	1,49 (1,21)
> 60 000 €	2,42 (1,51)	1,61 (1,19)
Eta ²	,033***	,023***
Poliittinen kiinnostus		
Ei lainkaan (kiinnostunut)	,70 (.98)	,73 (.95)
Vain vähän	1,34 (1,16)	1,32 (1,02)
Jonkin verran	2,08 (1,28)	1,34 (1,17)
Erittäin	3,09 (1,55)	1,68 (1,39)
Eta ²	,228***	,053***
Poliittinen sijainti		
Vasemmalla	2,37 (1,46)	1,64 (1,38)
Keskellä	1,74 (1,36)	1,27 (1,18)
Oikealla	2,09 (1,47)	1,13 (1,08)
Eta ²	,026***	,031***
Luottamus eduskuntaan		
Vähäinen	1,56 (1,29)	1,49 (1,40)
Keskinkertainen	1,85 (1,42)	1,32 (1,19)
Korkea	2,18 (1,48)	1,23 (1,16)
Eta ²	,021***	,004
Kaikki	1,98 (1,46) n=1 290	1,28 (1,2) n=1 311

Taulukko 2. Poliittinen osallistuminen eri vastaajaryhmissä².

pään opiskelleet. Luvut ovat hyvin samantyyppisiä ei-perinteisten osallistumistapojen kohdalla. Myös Etan neliöt ovat suuria, vaikka koulutustaso selittääkin enemmän konventionaalisen kuin epäkonventionaalisen poliittisen toiminnan aktiivisuutta. Koulutus on kuitenkin tärkein yksittäinen ei-perinteisen osallistumisen selittäjä. Poliittiset tietävimmät ovat myös poliittisesti aktiivisimpia. Tietotason ääripäiden kahden yksikön ero keskiarvoissa konventionaalisia osallistumismuotoja tarkasteltaessa on huomattava.

Ikä lisää poliittista aktiivisuutta sen perinteisissä muodoissa, mutta laskee aktiivisuutta ei-perinteisissä muodoissa. Varttuneempi väki näyttäisi osallistuvan nuoria innokkaammin perinteisin keinoin kun taas ei-perinteiset vaikuttamisen tavat ovat nuorten suosimia. Sama trendi on havaittavissa, kun tarkastellaan vastausten jakaantumista sen mukaan, kuinka hyvin kyselyyn osallistuneet luottavat eduskuntaan. Korkea luottamus lisää osallistumisaktiivisuutta konventionaalisten osallistumistapojen kohdalla, mutta näyttäisi hieman laskevan intoa turvautua epäkonventionaalisiin keinoihin. Jälkimmäisestä luottamus eduskuntaan kuitenkin selittää niin vähän, ettei riippuvuus ole tilastollisesti merkitsevä.

Edellä tarkasteltiin poliittista aktiivisuutta eri vastaajaryhmissä. Ilman monimuuttujaregressiota ei kuitenkaan ole mahdollista selvittää, minkä suuruisen vaikutus kullakin tekijällä on poliittiseen osallistumisaktiivisuuteen kun muiden tekijöiden vaikutus on huomioitu. **Taulukoissa 3 ja 4** tarkastellaan perinteisen ja ei-perinteisen osallistumisen selittäjiä kolmella eri mallilla ordinaaliregression avulla. Ensimmäisessä mallissa selittäjänä on vain poliittinen tietämys, jonka vaikutus osallistumiselle on analyysin keskeisin kiinnostuksen kohde. Mallissa II mukana ovat kaikki selittävät muuttujat. Viimeisessä mallissa on raportoitu taaksepäin askeltavan regressioanalyysin tulokset. Siihen on päädytty poistamalla mallista tilastollisesti vähiten merkitseviä selittäjiä yksi kerrallaan, kunnes jäljellä on vain tilastollisesti merkitseviä

muuttujia. Näillä kolmella mallilla pyritään selvittämään yhtäältä erityisesti tietämyksen merkitystä, toisaalta yleisesti muiden yleisimmin käytettyjen ja osallistumisen selittämisen kannalta mielekkäiden muuttujien vaikutusta.

Ordinaaliregressioista on raportoitu kunkin selittävän muuttujan estimaatti sekä Waldin testisuure. Estimaatti on kerroin, joka osoittaa selitettävän muuttujan oletettavan muutoksen, kun selittävän muuttujan arvo nousee yhdellä. Tärkeää on huomata, että kerroin on logaritminen, eikä näin ollen suoraan arvioitavissa. Analyysin tuloksilla kyetäänkin selvittämään vaikutuksen suunta ja eri muuttujien vaikutusten väliset erot, koska kaikki muuttujat on skaalattu arvojen 0 ja 1 välille. Muuttujien vaikutuseroja voidaan arvioida myös Waldin testisuureen avulla. Tämä testi kertoo regressio-tilastollisesta

merkitsevyydestä; mitä suuremman (ja tilastollisesti merkitsevän) arvon Wald saa, sitä suurempi on kyseisen muuttujan merkitys. Alimmilla riveillä on ilmoitettu mallin sopivuus (-2Log likelihood) sekä Nagelkerken näennäisselitysaste.

Tietämyksellä on vahvasti perinteisen poliittisen osallistumisen aktiivisuutta nostava vaikutus, mutta sen merkitys heikkenee selvästi, kun analyysiin lisätään muita muuttujia. Mallissa II suurimmat vaikutukset konventionaaliseen poliittiseen osallistumiseen ovat kiinnostuksella sekä koulutuksella. Niiden saamat estimaatit sekä Waldin testisuureen arvot ovat huomattavasti muita selittäviä tekijöitä suuremmat. Vaikutus on lisäksi positiivista eli kiinnostuksen lisääntyessä ja koulutustason noustessa poliittinen aktiivisuus kasvaa. Tämä havainto ei muutu vaikka siirryttäisiin tarkastelemaan mallia III, josta

Taulukko 3.
Perinteisen osallistumisen selittäjät, ordinaaliregressio.

	Malli I		Malli II		Malli III	
	Estimaatti (SE)	Wald	Estimaatti (SE)	Wald	Estimaatti (SE)	Wald
Tietämys	2,33 (.204)	129,88***	,64 (.255)	6,33*	,760	10,53**
Koulutus			1,45 (.208)	48,45***	1,40	56,66***
Sukupuoli			,25 (.113)	4,88*		
Tulotaso			,29 (.171)	2,81		
Ikä			,13 (.316)	,16		
Kiinnostus			2,95 (.239)	152,16***	2,89	170,99***
Poliittinen sijainti			-,10 (.027)	13,33***	-,08	11,70**
Luottamus eduskuntaan			,58 (.301)	3,70		
-2 Log likelihood	176,58***		3285,06***		2688,33***	
Nagelkerke	,101		,295		,270	

Taulukko 4.
Ei-perinteisen osallistumisen selittäjät, ordinaaliregressio.

	Malli I		Malli II		Malli III	
	Kerroin (SE)	Wald	Kerroin (SE)	Wald	Kerroin (SE)	Wald
Tietämys	1,258 (.197)	40,656***	,463	3,305		
Koulutus			,987	22,614***	1,059	26,811***
Sukupuoli			,620	29,220***	,607	28,212***
Tulotaso			,524	9,226**	,592	12,397***
Ikä			-2,424	53,397***	-2,397	52,428***
Kiinnostus			1,204	27,774***	1,315	35,688***
Poliittinen sijainti			-,143	26,994***	-,146	28,382***
Luottamus eduskuntaan			-,924	9,245**	-,918	9,118**
-2 Log likelihood	173,548***		2989,288***		2990,450***	
Nagelkerke	,032		,205		,203	

epävarman vaikutuksen omaavat muuttajat on yksikerrallaan poistettu. Samalla on merkittävää huomata, että selittävien tekijöiden karsiminen puoleen ei olennaisesti laske mallin selitystasetta: mallissa II se on 29,5 prosenttia ja mallissa III 27 prosenttia. Vastaajan sijoittuminen vasemmisto-oikeisto akselilla on mallin mukaan tilastollisesti merkitsevä tekijä ja vaikutuksen suunta on yksiselitteinen: itsensä sijoittaminen poliittisessa kentässä vasemmalle näyttäisi hieman nostavan perinteisen osallistumisen aktiivisuutta.

Taulukossa 4 on esitetty vastaava ordinaalinen regressio ei-perinteisen osallistumisen suhteen. Ero perinteisten osallistumismuotojen esiintymiseen on varsin selvä. Ensinnäkin malliin valittujen muuttajien yhteinen selitystaste laskee noin 20 prosenttiin, mutta on kuitenkin vielä varsin korkea. Selittävät muuttajat selittävät toisin sanoen enemmän perinteisen kuin ei-perinteisen osallistumisen vaihtelusta. Huomattavaa on, ettei poliittinen tietämys päätenyt tilastollisesti merkitsevänä muuttujana malliin III. Toisin sanoen tietämyksellä ei näyttäisi olevan muihin muuttujiin verrattuna suurta vaikutusta epäkonventionaaliseen poliittiseen osallistumisen selittäjänä.

Toisaalta on huomattava, että tietämys putosi pois mallista III vain ns. kalkkiviivoilla, sillä muuttaja olisi ollut merkitsevä 0,1 merkitsevyytasolla. Mallista I kuitenkin nähdään, että tietämyksen vaikutus on odotetun positiivinen myös ei-perinteisen osallistumisen osalta, vaikka sen vaikutus siis marginaalinen onkin. Lopuilla seitsemällä selittävällä muuttujalla on tilastollisesti merkitsevä Waldin testisuureen arvo ja vaihtelevan korkea estimaattikerroin. Mallissa III on kiinnitettävä huomio kolmeen muuttajaan, joiden kerroin on negatiivinen. Epäkonventionaalisen osallistumisen aktiivisuus siis laskee iän kertyessä sekä luottamuksen eduskuntaa kohtaan parantuessa. Lisäksi näyttää siltä, että poliittinen vasemmistolaisuus lisäisi hieman myös ei-perinteistä aktiivisuutta. Iän merkitys on mallin mukaan poikkeuksellisen suuri. Muuttujan estimaatti on huomattava -2.397 ja Waldin testin lukema 52,428. Kiinnostus ja koulutus olivat jälleen merkitseviä ja vahvasti selittäviä muuttajia, mutta yllättävää on myös sukupuolen rooli. Naiset ovat ei-perinteisten osallistumismuotojen osalta miehiä aktiivisempia.

KUMULOITUVA OSALLISTUMINEN

Edellä esitettyjen mallien ero perinteisen ja ei-perinteisen osallistumisen välillä on tähän mennessä ollut analyysitekkinen. Todellisuudessa osallistuminen usein kumuloituu: kansalaiset, jotka osallistuvat yhdellä tavalla, osallistuvat myös toisella. **Taulukossa 5** kyselyyn vastanneet on jaettu luokkiin poliittisen aktiivisuuden perusteella. Ensimmäinen ja suurin luokka (62 prosenttia), joka toimii myös jäljempänä regression vertailuryhmänä, on ns. tavanomaisten osallistujien ryhmä. Heitä ovat vastaajat, jotka osallistuvat politiikkaan korkeintaan kahdella artikkelin alussa esitellyllä tavalla. Toisessa ryhmässä ovat yli kahdella perinteisellä tavalla osallistuvat, mutta joiden aktiivisuus on tätä vähäisempää ei-perinteisillä muodoilla. Nämä konventionaaliaktiivit muodostivat 22,3 prosenttia kyselyyn vastanneista. Epäkonventionaaliaktiivit taas suosivat ei-perinteisiä poliittisen vaikuttamisen keinoja. He osallistuivat yli kahdella epäkonventionaalisella tavalla, mutta korkeintaan kahdella konventionaalisel-la vaikuttamistavalla. Neljäntenä ovat superaktiivit, jotka osallistuivat yli kahdella molemman poliittisen osallistumisen luokittelun keinolla.

Taulukossa 6 selitetään yksilön todennäköisyyttä kuulua johonkin näistä ryhmistä. Waldin testisuure kertoo muuttujan tilastollisen merkitsevyyden. $Exp(B)$ on ryhmäkuuluvuutta ennustava riskikerroin. Esimerkiksi riskikerroin 2,983, joka kuvaa tietämyksen vaikutusta todennäköisyyteen kuulua superaktiiveihin suhteessa tavanomaisiin osallistujiin osoittaa, että tietämyksen kasvaessa yhdellä yksiköllä, kasvaa yksilön mahdollisuus kuulua superaktiiveihin 2,983-kertaiseksi tavanomaisen aktiivisuuden ryhmään verrattuna. Jos kerroin on alle yhden, kuten on jokaisen ryhmän kohdalla poliittisen sijainnin tapauksessa, on todennäköisempää kuulua vertailtavaan ryhmään eli tavanomaisiin osallistujiin. Näin ollen poliittisesti oikealla oleminen lisää riskiä kuulua vähemmän poliittisesti aktiiviseen vastaajien valtaosaan.

Kun selitetään yksilön kuulumista superaktiivien luokkaan, huomattavimmaksi tekijäksi muodostuu kiinnostus. Kiinnostuksen kasvaessa riskikerroin kuuluu superaktiiveihin ennemmin kuin tavanomai-

Taulukko 5. Osallistumistyytit.

		Konventionaalinen osallistuminen	
		Aktiivinen	Passiivinen
Epäkonventionaalinen osallistuminen	Aktiivinen	Superaktiivit 9,5 %	Epäkonventionaaliaktiivit 6,1 %
	Passiivinen	Konventionaaliaktiivit 22,3 %	Tavanomaiset osallistujat 62 %

Taulukko 6

Osallistumistyyppien selittäjät, multinominaalinen regressio (n=1 310).

	Superaktiivit vs. tavanomaiset		Konventionaalit vs. tavanomaiset		Epäkonventionaalit vs. tavanomaiset	
	Wald	Exp(B)	Wald	Exp(B)	Wald	Exp(B)
Vakio	48.909***		74.480***		16.456***	
Tietämys	1.093*	2.983	.530	1.314	.568	1.589
Koulutus	2.313*	10.102	25.142***	4.551	8.721**	4.254
Sukupuoli	15.791***	2.571	.004	1.011	10.368**	2.401
Tulotaso	3.025	1.794	4.871*	1.724	6.196*	2.603
Ikä	9.583**	.095	1.155	1.643	1.371	.242
Kiinnostus	48.594***	46.603	43.168***	10.680	9.130**	5.262
Poliittinen sijainti	12.705***	.822	1.562	.952	6.459*	.849
Luottamus eduskuntaan	5.732*	.236	3.246	2.415	15.3779***	.080
-2Log likelihood	1929,35***					
Nagelkerke	.304					

siin osallistujiin on 46,603. Myös lisääntynyt koulutus ja kasvanut tietämys lisäävät mahdollisuutta kuulua superaktiiveihin. Naiset ovat todennäköisempiä superaktiiveja kuin miehet. Ihmisen vanhetessa todennäköisyys kuulua superaktiiveihin pienenee.

Kiinnostus ja koulutus ovat tärkeitä myös verrattaessa konventionaaliaktiiveja tavanomaisiin. Muista muuttujista vain tulotaso on tilastollisesti merkitsevä. Ryhmäkuuluvuuden todennäköisyyttä epäkonventionaalien osalta lisää korkea koulutus, naissukupuoli, korkea tulotaso ja kiinnostuneisuus. Kiinnostus ei ole kuitenkaan enää yhtä hallitsevassa asemassa kuin edellisissä vertailuissa. Luottamus eduskuntaan on negatiivisessa yhteydessä eli suurempi luotto eduskuntaan pienentää riskiä kuulua niihin, jotka osallistuvat aktiivisemmin ei-perinteisiin kuin konventionaalisiin keinoin.

Taulukon 6 lopussa on esitetty multinominaalisen regressiomallin uskottavuusaste, joka on tilastollisesti merkitsevä 1929,35. Nagelkerken arvo 0,304 taas kertoo siitä, että malli onnistuu selittämään peräti kolmekymmentä prosenttia poliittisten osallistumistyyppien ryhmäkuuluvuudesta.

KESKUSTELU

Edellä on tarkasteltu poliittisen tietämyksen yhteyttä perinteiseen ja ei-perinteiseen osallistumiseen sekä erikseen että osallistumisen kumuloituminen huomioon ottaen. Analyysien perusteella tehtiin seuraavia havaintoja:

- Korkea politiikkatietämys on yhteydessä korkeaan osallistumisaktiivisuuteen. Yhteys on vahvempi perinteisten kuin ei-perinteisten vaikuttamismuotojen kohdalla.
- Todennäköisyys kuulua poliittisesti erittäin aktiivisiin kansalaisiin kasvaa, kun tietämys politiikasta lisääntyy.
- Poliittikkakiinnostus sekä korkea koulutustaso ovat tärkeimmät korkean perinteisen poliittisen osallistumisen selittäjät.
- Nuori ikä on tärkein epäkonventionaalisen osallistumisen vilkkautta. Myös heikko luottamus eduskuntaa kohtaan lisää ei-perinteisen osallistumistyyppien todennäköisyyttä.
- Poliittisen osallistumisen selittäjänä tietämys jää poliittisen kiinnostuksen ja koulutustason varjoon. Suhde lähentelee kuitenkin analyttisesti ja empi-

risesti tautologiaa, joten huomion kiinnittäminen koulutuksen merkitykseen on tässä yhteydessä perusteltua.

Havainto on mielenkiintoinen, koska Suomea on syystäkin pidetty pohjoismaisen hyvinvointiajattelun mukaisena, sosiaalisesti ja taloudellisesti tasa-arvoisena ja tasa-arvoistavana yhteiskuntana. Siksi voitaisiin

ajatella, ettei koulutustasolla olisi Suomessa näin vahvaa kansalaisia erottelvaa merkitystä yhteiskunnallisen osallistumisen ja kiinnittyneisyyden indikaattorina. Suomessa(kin) korkeasti koulutetut ovat kuitenkin poliittisen osallistumisen mittareilla tarkasteltuna selvästi kiinnittyneempiä yhteiskuntaan kuin alemman koulutustason kansalaiset.

Samalla aktiivisesti poliittikkaan osallistuvat ihmiset ovat poliittisesti tietävämpiä kuin vähemmän osallistuvat tai kokonaan passiiviset. Tämä tilastollisesti vahva yhteys ei kuitenkaan kerro mitään kausaatiosta. Onkin täysin mahdollista erotella selittäjää ja selitettävää toisistaan, jotta voitaisiin saada selville, kumpi on toisen perustana. Ymmärrys politiikan prosesseista sekä ajankohtaisen poliittisen tilanteen tuntemus kannustavat osallistumaan ja samalla aktiivinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen lisää kansalaisen tietoja politiikasta.

Pippa Norrisin ”hyveiden kehä” -ajatusta (Norris, 2000) mukaillen voidaan tuloksia tulkita eräänlaiseksi positiiviseksi kansalaisuuden kierteksi, jossa osallisuus, osallistuminen ja tietämys nivoutuvat yhteen ja kasvattavat toinen toisiaan. Kiinnostavaksi ja kenties tärkeimmäksi tulevaisuuden tutkimuskysymykseksi muodostuu täten pääsy hyveiden kehälle: kenen kohdalla positiivinen kierre käynnistyy, kenen ei?

Tuloksia on aiheellista pohtia myös normatiiviselta kantilta. Mitä yhteiskunnan kannalta merkitsee,

että eniten poliittisesti osallistuvat kansalaiset myös tietävät eniten politiikasta? Vallankäytön oikeutuksen kannalta tuskin on suurta merkitystä sillä, min-käläisen poliittikatietämyksen pohjalta kansalaiset äänestävät; kansanedustajan mandaatti olisi yhtä pitävä, vaikka tutkimuksen tulos olisikin päinvastainen.

Ei ole myöskään selvää, että politiikasta tietäminen vaikuttaisi ratkaisevasti kansalaisen kykyyn tehdä oikeita valintoja, koska politiikassa ei ole pelkästään kyse vaihtoehtojen yleisestä, objektiivisesta oikeellisuudesta, vaan subjektiivisesti koetusta hyvydestä. Aiempi (amerikkalainen) tutkimus on kuitenkin osoittanut, että tietämys nostaa kansalaisen todennäköisyyttä äänestää vaihtoehtoa, joka vastaa parhaiten tämän omia preferenssejä (Lau & Redlawsk, 1997).

Tietämys ei siis ole äänestämisen kannalta yhden-tekevää. Jos demokratia kehittyisi osallistuvampaan suuntaan ja neuvoa-antavien kansaanäestysten määrä lisääntyisi, olisi prosessin kannalta tähdellistä, että kansalaisten valinnat perustuisivat tietoon. Neuvon kysyminen täysin satunnaisesti käyttäytyviltä kansalaisilta tarkoittaisi arvontaan perustuvaa valintaa vaihtoehtojen kesken.

Tiedon merkitys korostuu, kun kansalaisosallistuminen nostetaan edustuksellisen demokratian toiminnan keskiöön. Bernard Berelsonin kuvailema ihannekansalainen – ei alamainen – on tässä ympäristössä omimmillaan. Siksi tuloksessa, jonka mukaan eniten poliittikatietämystä omaavat kansalaiset myös osallistuvat yhteiskunnallisiin asioihin eniten, ei ole demokratiateorian näkökulmasta mitään odottamatonta. Poliittinen toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja tällöin osallistujajoukko rakentuu luonnollisesti. Normatiivisesti ajatellen tämänkaltainen osallistujajoukon muodostuminen on ainoastaan toivottavaa.

Ihannetilanne voisi olla sellainen, jossa kaikki tietotasosta riippumatta osallistuisivat yhtä lailla. Suomessa ja muualla onkin kiinnitetty laajalti huomiota poliittisen osallistumisaktiivisuuden, etenkin äänestysviikkoauden, nostamiseen. Optimistisen katsantokannan mukaan äänestysaktiivisuuden nostamiseen tähtäävät toimenpiteet voisivat aikaansaada edellä esitetyn kaltaisen positiivisen kierteen, jossa kansalaisten poliittinen aktivoituminen johtaisi myös samanaikaiseen poliittikatietämyksen kasvuun.

MITÄ YHTEISKUNNAN KANNALTA MERKITSEE, ETTÄ ENITEN POLIITTISESTI OSALLISTUVAT KANSALAISET MYÖS TIETÄVÄT ENITEN POLIITIKASTA?

Aiempi tutkimus kuitenkin antaa syytä uskoa pikemminkin koulutuksen voimaan politiikkatietämyksen – ja mahdollisesti sitä kautta myös poliittisen aktiivisuuden – kasvattajana. Erityisen ratkaiseva vaihe näyttäisi olevan peruskoulutuksen jälkeinen, toisen asteen koulutus. Se osuu myös ajallisesti vaiheeseen, jolloin yhteiskunnallinen identiteetti ja etenkin poliittinen kiinnostus muotoutuvat (ks. esim. Shani 2009; Prior 2010). Lukiovaiheen yhteiskunnallisen opetuksen vaikutus politiikkatietämykselle on dokumentoitu (Denver & Hands 1990), ja myös Suomessa lukiolaisten ja ammattikoulutettavien välillä on havaittu selvä ero politiikkatietämyksessä (Elo 2009). Toisen asteen koulutuksen merkitystä Suomessa tukee myös havainto, jonka mukaan yliopistokouluttautumisessa alan valinta ei enää vaikuta politiikkatietämykseen: yhteiskunnallisen alan yliopistokoulutuksen saaneet eivät tiedä politiikasta muita yliopistokoulutettuja enemmän (Rapeli 2010, 52).

Suomessa koulutusjärjestelmän tarjoama yhteiskuntaopin opetus päättyy toisen asteen jälkeen, alan yliopisto-opintoja lukuun ottamatta. Työmarkkinoiden tarpeeseen luodussa aikuiskoulutusjärjestelmässä ei ole kansalaisosallistumista tukevaa yhteiskunnallisten aineiden opetustarjontaa. Toisen asteen jälkeen koulutusjärjestelmä ei tarjoa Suomessa politiikkatietämyksen kehittymiselle mahdollisuuksia muille kuin yhteiskuntatieteellisten tiedekuntien opiskelijoille, ja eriytyminen, kuten todettua, tapahtuu jo heti peruskoulun jälkeen.

Saatujen tulosten tulkinnassa on otettava huomioon, että käytetty tietämyksen mittari liittyi perinteisiin osallistumismuotoihin, jolloin ei-perinteisiin osallistumismuotoihin liittyvä tietämys jäi mittauksen ulkopuolelle. Tämä saattaa osaltaan selittää, miksi tietämys näiden tulosten perusteella oli vahvemmassa yhteydessä perinteiseen kuin ei-perinteiseen osallistumiseen. On mahdollista, että mikäli vastaajilta olisi kysytty vaikkapa mielenosoituskäytäntöihin tai poliittiseen kulutuskäyttäytymiseen liittyviä tietokysymyksiä, olisi tietämyksen ja osallistumisen suhde näyttäytynyt erilaisena. Tässäkin tapauksessa olemassa olevien aineistojen aiheuttamat puutteet on mahdollista korjata vain tulevaisuuden aineistoja parantamalla.

Lauri Rapeli
VTT, yliopisto-opettaja
Politiikan tutkimuksen laitos,
Turun yliopisto

Mikko Leino
VTM, jatko-opiskelija
Politiikan tutkimuksen laitos,
Turun yliopisto

LÄHTEET

- Bengtsson, Åsa & Kimmo Grönlund (2005). Muu poliittinen osallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), Vaalit ja demokratia Suomessa. WSOY, Helsinki, 147–168.
- Berelson, Bernard (1952). Democratic Theory and Public Opinion. *Public Opinion Quarterly*, 16(3), 313–330.
- Berelson, Bernard R., Lazarsfeld, Paul F. & McPhee, William N. (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. The University of Chicago Press, Chicago, Ill.
- Denver, David & Gordon Hands (1990). Does Studying Politics Make a Difference? The Political Knowledge, Attitudes and Perceptions of School Students. *British Journal of Political Science*, 20(2), 263–279.
- Elo, Kimmo (2009). Kiinnostuksesta se kaikki lähtee... – Havaintoja äänestysikää lähestyvien nuorten politiikkatietämyksestä. *Kasvatus*, 40(1), 36–48.
- Grönlund, Kimmo & Maija Setälä (2007). Political trust, satisfaction and voter turnout. *Comparative European Politics* 5(4), 400–422.
- Lau, Richard R. & Redlawsk, David P. (1997). Voting Correctly. *American Political Science Review*, 91(3), 585–598.
- Marsh, Alan & Max Kaase (1979). Measuring Political Action. Teoksessa Barnes, Samuel H. Max Kaase (toim.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. Sage, Beverly Hills, 58–97.
- Milbrath, Lester W. (1965). *Political participation*. Chicago, IL: Rand McNally.
- Milner, Henry (2002). *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. University Press of New England, Hanover and London.
- Neuman, Russell W. (1986). *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Norris, Pippa (2000). *A Virtuous Circle. Political Communication in Postindustrial Societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Prior, Markus (2010). You've Either Got It or You Don't? The Stability of Political Interest over the Life Cycle. *The Journal of Politics*, 72(3), 747–766.
- Rapeli, Lauri (2010). Tietääkö kansa? – Kansalaisten politiikkatietämys teoreettisessa ja empirisessä tarkastelussa. *Annales Universitatis Turkuensis C* 296. Turun yliopisto, väitöskirja.
- Shani, Danielle (2009). *On the Origins of Political Interest*. PhD Dissertation, Princeton University: Princeton, NJ.
- Topf, Richard (1995). Electoral Participation. Teoksessa Klingemann, Hans-Dieter & Dieter Fuchs (toim.), *Citizens and the State. Beliefs in Government. Vol. 1*. Oxford: Oxford University Press, 27–51.
- Warren, Mark E. (1999). Conclusion. Teoksessa Warren, Mark E. (toim.): *Democracy and Trust*, ss. 346–360. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wass, Hanna (2008). *Generations and turnout. The generational effect in electoral participation in Finland*. Acta Politica 35. Helsinki: Helsinki University Print.
- Weissberg, Robert (1974). *Political learning, political choice, and democratic citizenship*. Prentice-Hall, Englewood-Cliffs, NJ.

VIITTEET

- 1 Tukeudumme poliittisen osallistumisen ja normatiivisen demokratiateorian osalta tutkimuksessamme amerikkalaiseen tutkimusperinteeseen, koska sen kautta ilmentyvät parhaiten tutkimusalan keskeiset lähestymistavat. Tämä valinta rajaa tutkimuksen ulkopuolelle uuden, kansalaislähtöisen näkökulman edustukselliseen demokratiaan ja kansalaisuuteen, jossa perinteisen ja ei-perinteisen osallistumisen raja on erilainen, ehkä jopa merkityksetön.
- 2 Kielellisen monipuolisuuden nimissä käytämme jatkossa myös termejä konventionaalinen/ epäkonventionaalinen.
- 3 Tutkimuksen teki Taloustutkimus oy Vaalitutkimuskonsortion toimeksiannosta. Käyntihaastattelut tehtiin 18.04–28.05.2011. Perusjoukosta, 2011 eduskuntavaaleissa äänioikeutetut Suomessa asuvat henkilöt (pl. Ahvenanmaa), otettiin otos kiintiöpöiminnalla iän, sukupuolen ja läänijakauman mukaan.
- 4 Kysytyt erillisellä kysymyksellä, ks.liite.
- 5 Ikä, poliittinen sijainti ja luottamus eduskuntaan ovat jatkoanalyysissä ns. jatkuvia muuttujia, eivätkä tämän taulukon mukaisia luokiteltuja muuttujia. Nämä muuttujat luokiteltiin tätä taulukkoa varten, jotta niitä voidaan vertailla muihin muuttujiin.

LIITE

Selittävät muuttajat

Seuraavassa on joukko erilaisia yhteiskunnallisen osallistumisen muotoja. Mitä näistä olette tehnyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana, tai jos tuntisitte asian tärkeäksi mitä saattaisitte tehdä. 1. Olen tehnyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana; 2. En ole tehnyt, mutta saattaisin tehdä; 3. En tekisi missään tapauksessa; 4. En osaa sanoa. Koodaus: Olen tehnyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana = 1, muutoin = 0.

Perinteinen poliittinen osallistuminen = Kirjoittaa yleisönosastoon; Ottaa yhteyttä poliittisiin päätöksentekijöihin jossakin tärkeässä asiassa; Kirjoittaa nimenne vetoomuksiin tai nimenkeräyksiin; Osallistua poliittisen puolueen toimintaan; Osallistua muun järjestön toimintaan.

Lisäksi erillinen kysymys äänestämisestä 2011 eduskuntavaaleissa **Jättekö Te näissä eduskuntavaaleissa äänestämättä?** 1. Jätin tällä kertaa äänestämättä; 2. Kävin äänestämässä ennakkoon; 3. Kävin äänestämässä varsinaisena vaalipäivänä; 4. Ei halua sanoa; 5. Ei osaa sanoa; 6. Ei äänioikeutta. Koodaus: 2. Kävin äänestämässä ennakkoon tai 3. Kävin äänestämässä varsinaisena vaalipäivänä = 1, muutoin 0. Ei äänioikeutta -vastaukset jätettiin analyysin ulkopuolelle.

Jokaisesta "Olen tehnyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana" -vastauksesta annettiin 1 piste + 1 piste, jos äänesti 2011 eduskuntavaaleissa. Yhteenlaskettuna tuloksena summamuuttuja skaalalla 0–6.

Ei-perinteinen osallistuminen = Tehdä omia ostopäätöksiäni siten, että voisin kulutustavoillani edistää luonnon suojelua; Tehdä omia ostopäätöksiäni siten, että voisin kuluttajana vaikuttaa yhteiskunnallisiin tai poliittisiin asioihin; Osallistua boikottiin, maksu- tai ostolakkoon; Osallistua rauhanomaisiin mielenosoituksiin; Osoittaa kansalaistottelemattomuutta osallistumalla väkivallattomaan laittomaan toimintaan; Osallistua sellaisiin mielenosoituksiin, joissa aiemmin on ilmennyt väkivaltaa; Käyttää väkivaltaa poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

Sama koodaus kuin yllä, yhteenlaskettu summamuuttuja skaalalla 0–7.

Selittävät muuttajat

Tietämys, ks. "AINEISTO JA MUUTTUJAT"

Sukupuoli: 0 = nainen; 1 = mies.

Koulutus: 0 = Ei muodollista ammattikoulutusta; ,20 = 2. asteen koulutus kesken; ,40 = lyhyt ammattikoulutus; ,60 = ammattikoulutus; ,80 = ammattikorkeakoulutus; 1 = yliopistokoulutus.

Ikä: $(\text{Ikä vuosina}/100)^2$. Iän neliötä käytetään, koska iän ja poliittisen osallistumisen suhteen on havaittu olevan kurvilineaarinen [Milbrath 1965, 134–135; ks. myös Wass 2008, 16].

Tulotaso: Talouden vuositulot, 0 = alle 20 000 €; 20 001 – 40 000 € = ,33; 40 001 – 60 000 € = ,66; yli 60 000 € = 1.

Poliittinen kiinnostus: *Kuinka kiinnostunut olette politiikasta?* 0 = Ei lainkaan (kiinnostunut); ,33 = Vain vähän; ,66 = Jonkin verran; 1 = Erittäin.

Poliittinen sijainti: *Politiikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Käytämme asteikkoa, jossa nolla tarkoittaa eniten vasemmalla ja kymmenen eniten oikealla. Mihin kohtaan sijoittaisitte itsenne tällä asteikolla?* Vastaajan valitsema arvo/10.

Luottamus eduskuntaan: *Missä määrin luotatte tai ette luota seuraaviin tahoihin? Arvioikaa kutakin tahoa asteikolla nollasta kymmeneen, missä nolla tarkoittaa "en luota ollenkaan" ja 10 "luotan täydellisesti".* Eduskunta. Vastaajan valitsema arvo/10.

Valta kansalle! Vai asiantuntijoille? – äänestäjäkunnan näkemykset pääöksenteon järjestämisestä

Vuoden 2011 eduskuntavaalit nostattivat odotuksia päätöksentekokulttuurin muuttumisesta avoimempaan suuntaan. Kansalaisille jäi kuitenkin edelleen passiivinen hallintoalamaisten rooli, joka vain vahvistuu politiikan depolitisoitumisesta ja asiantuntijuuteen nojaavasta päätöksenteosta.

KAIKKI MUUTTUU!

Vuoden 2011 eduskuntavaalien piti olla suuren muutoksen alku. Perussuomalaisten 15 prosenttiyksikön vaalivoitto oli ilmiö, joka loi suuria odotuksia. Vaaleista tehty kansallinen vaalitutkimus osoitti julkisuudessa spekuloidut epäilykset tosiksi. Yleinen muutos- ja protestihalu oli tärkein syy äänestää Perussuomalaisia. Sen äänestäjät kokivat, että harjoitettava politiikka oli jämähtänyt ja siihen piti saada liikettä. (Borg 2012, 203–204.)

Perussuomalaiset saivat liikkeelle monia politiikkaan turhautuneita äänestäjiä, joilla on heikompi luottamus toisiin ihmisiin, politiikkaan ja demokration toimivuuteen (ks. Paloheimo 2012). Puolue kykeni keräämään politiikkaan heikosti kiinnittyneiden ja tasapaksuun konsensuspolitiikkaan kylläntyneiden äänet. Heti vaalien jälkeen oli hyvät perusteet uumoilla niiden olleen epäpoliittisuuden lakipiste. Perussuomalaisiin kohdistettiin toiveita, koska viime

vuosikymmenien politiikkaa Suomessa oli leimannut etäinen valtionhoitaja-asenne. Päätöksenteko näyttyi vaihtoehdottomana prosessina, ja poliittiset päätökset esiteltiin asiantuntijatietoon nojautuvina teknisinä ratkaisuin yhteiskunnallisiin ongelmiin. (Silvennoinen 2011, 83.)

Perussuomalaiset ei kuitenkaan tullut osaksi hallituskoalitiota, kun Suomessa muodostettiin ideologisesti ennakemättömän hajanainen kuuden puolueen hallitus. Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksesta käy ilmi, ettei hallituspuolueiden äänestäjiä yhdistänyt yksikään Suomen merkittävistä yhteiskunnallisista ristiriitailottuvuuksista (ks. Grönlund & Westinen 2012). Suurta muutosta kohti avoimempaa ja selkeämpää päätöksentekoa ei tullut, vaan päätöksenteon luonne oli juuri päinvastainen vaalien muutos- ja protestihakuisuuteen nähden. Kuuden puolueen hallituksen suurimpia hankkeita on luonnehtinut politiikan häivyttäminen.

KOHTI POLITIIKAN HÄIVYTTÄMISTÄ?

Suomen poliittinen päätöksentekokulttuuri on kääntynyt viime vuosikymmenien aikana kohti poliittisten ristiriitojen tasoittelemista. Kontrasti on erityisen vahva vielä 1980-luvulla vallinneeseen kulttuuriin, jossa avoimet konfrontaatiot eli yhteenotot hallituspuolueiden välillä olivat suorastaan tavoitteena (esim. Kääriäinen 2002, 225–237). 1990-luvun sateenkaarihallituksissa jouduttiin tasapainoilemaan ideologisesti kirjaviiden näkemysten välillä, ja 2000-luvulla huomio on kiinnittynyt entistä enemmän hallituksen sisäisiin pelisääntöihin ja asianhoitajuuteen. Punamulta- (2003–2007) ja sinivihreähallituksen (2007–2011) aikana vahvistui sääntö siitä, että erimielisyydet puidaan kabineteissa ja pääministeri ottaa toimitusjohtajamaisen roolin. Ideologisia eroja pyrittiin siis pitämään taustalla tuomalla yritysmäistä otetta päätöksentekoon.

Niin sanotun sixpack-hallituksen aikakaudella (2011–) poliittinen päätöksentekokulttuuri on saanut erityishuomiota suurista hankkeista ja uudistuksista johtuen. Kunta- ja varuskuntauudistuksiin liittyvät menettelytavat ovat herättäneet julkisuudessa runsaasti huomiota. Uudistuksia on yhdistänyt se, että päätöksiä on tehty mahdollisimman salaisen valmistelun suojassa asiantuntijaryhmissä ilman laajaa parlamentaarista valmistelua. Muodollista legitimitettä uudistuksille on saatu tuomalla valmiit ratkaisumallit jälkikäteen ihmisten tietoon. Uudistuksia koskeva yhteiskunnallinen debatti on ollut poikkeuksellisen kiivasta (ks. esim. YLE 2012a, YLE 2012b), mutta samalla hallituksen voidaan tulkita depolitisoineen uudistukset ennen kaikkea vetoamalla yhteiseen vastuunkantoon ja välttämättömyyteen taloudellisesti kovina aikoina. Erityisesti hallitus on korostanut esitysten ja päätösten virkakuntavetoisuutta: uudistukset esiteltiin alun perin virkamiesten esityksinä, joita puoluepolitiikka ei määrittele (ks. YLE 2012c).

Edellä mainituilla ominaisuuksilla on liittymäkohtia politiikan tutkimuksessa esille nostettuun häivedemokratiaan (*stealth democracy*). Siinä monimutkainen päätöksenteko haluttaisiin jättää riippumattomille erityisasiantuntijoille poliitikkojen ja kansalaisten sijaan. Asiantuntijoilla ei uskota olevan

samankaltaista itseintressiä ja kapeakatseisuutta kuin poliittisiin peleihin sokeutuneilla poliitikoilla. Poliitikoiden nähdään ajavan erityisintressejä ja olevan sokeita niin sanotulle yleiselle edulle. Yleinen etu pystytään saavuttaman, kun päätöksenteko luovutetaan teknokraateille, joille politiikka on puolueeton hallinnointia ja resurssien oikeaa kohdentamista. Poliitikassa ei siis pitäisi olla kysymys ideologisista konflikteista ja puoluepoliittisesta edunvalvonnasta, vaan yksinkertaisesti parhaan ratkaisun löytämisestä. Samalla häivedemokraattisessa ajattelussa korostetaan päätöksenteon tehokkuutta kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien ja demokratian kustannuksella. (Bengtsson & Mattila 2009, 304–307; Dyck 2009, 543; Hibbing & Theiss-Morse 2002, 209.)

Päätöksenteon tehokkuus on ollut avainsana myös istuvan hallituksen aikakaudella, kun uudistukset on haluttu viedä läpi mahdollisimman nopeasti ilman turhia välivaiheita ja tahoja.

Politiikan depolitisoiminen ja teknokratisoituminen voi johtaa poliittiseen hämmennykseen, koska kansalaisten on vaikeaa hahmottaa, ketkä ovat uudistusten takana (ks. Karvonen & Paloheimo 2005, 298). Toisaalta depolitisoiminen voidaan olettaa vahvistavan kansalaisten vaatimuksia siitä, että heidän tulee saada osallistua suoremmin päätöksentekoon esimerkiksi kansanäänestysten tai kansalaiskeskusteluiden kautta.

Kansalaisia osallistava ja heidän näkemyksiään kuunteleva demokratia on nähty viime vuosikymmeninä yhä tarpeellisemmaksi tavaksi tukea edustuksellista demokratiaa. Kansalaisten säännöllisen osallistumisen päätöksentekoon on todettu lisäävän ymmärrystä politiikasta ja kiinnostusta yhteiskunnallisten asioiden hoitamiseen. Keinoihin ovat aluksi kuuluneet kansanaloitteet ja kansanäänestykset. (Barber 1984.) Osallistuvaa demokratiaa pidemmälle vievä deliberatiivinen ideaali on painottanut päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja julkista poliittista keskustelua osana edustuksellista demokratiaa. Tämä on usein merkinnyt sitä, että kansalaiset on koottu yhteen keskustelemaan tietyistä poliittisista kysymyksistä, josta he tekevät päätöksiä tai antavat suosituksia harkintaan ja punnintaan perustuvan tasa-arvoisen keskustelun tuloksena. (Grönlund ym. 2010, 97.) Päätök-

sillä on tosin harvoin vaikuttavaa ja sitovaa kytköstä viralliseen päätöksentekoon.

Kansanäänestysten ja kansalaiskeskusteluiden voidaan puutteineenkin todeta nojaavaan demokraattisiin käytäntöihin, mutta häivedemokratian demokraattisuus on kyseenalaisempaa, jos kaikki valta siirretään poliitikoilta ja kansalaisilta pois. Toisaalta kansalaisilla tulisi häivedemokratiassa olla Hibbingin ja Theiss-Morsen (2002, 41–42, 131) mukaan päättävältä siitä, miten jäsenyys päätäntäelimissä muotoutuu. Kun pelisäännöistä on sovittu, instituutioilla ja puolueettomilla päättäjillä on valta toimia valitsemallaan tavalla. Professionalisoituneet ja monimutkaistuneet rakenteet eivät haittaa, jos niiden nojalla saadaan toimivampi poliittinen järjestelmä. Demokratian perusrakenteet ja säännöt ovat siis häivedemokratiassa voimassa, mutta omaan pussiin pelaaminen ja lehmänkauppojen teko halutaan siirtää syrjään ja korvata ne puolueettomalla hallinnoinnilla. Pohjimmiltaan häivedemokratian kannattajat haluavat vain edustuksellisen demokratian toimivan paremmin (Bengtsson & Mattila 2009, 307).

On oletettavaa, että erilaisilla päätöksentekotavoilla/demokratiamalleilla on vaihteleva kannatus eri puolueiden kannattajakunnissa. Esimerkiksi populistipuolueille on ollut tavanomaista vaatia suurempia väyliä päätöksentekoon, ja myös ympäristöpuolueet ovat kritisoineet edustuksellisen demokratian liian kapeakatseista mallia (Rydgren 2005, 14; Hermanson 2004). On muistettava, että suora ja deliberatiivinen demokratia tähtäävät ensisijaisesti edustuksellisen demokratian vahvistamiseen ja täydentämiseen. Näin ollen ne eivät esitä sen korvaamista. (esim. Dryzek 2000.) Häivedemokratian kannattaja voi vastaavasti puoltaa edustuksellisten instituutioiden ja mekanismien täydentämistä tai korvaamista asiantuntijavalladlla (Hibbing & Theiss-Morse 2002, 41).

Tämä empiiriseen kontribuutioon pyrkivä artikkeli tutkii sitä, miten päätöksenteon järjestämiseen on suhtauduttu suomalaisessa äänestäjäkunnassa kaksissa viime eduskuntavaaleissa. Vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaalitutkimuksissa tätä tematiikkaa on käsitelty kahdessa luvussa (Bengtsson & Mattila 2009; Bengtsson & Christensen 2012), mutta kyseis-

ten vaalien välillä ei ole tehty vertailua. Tämän tutkimuksen kysymykset perustuvat ajalliseen vertailuun:

1. Minkälaista kannatusta asiantuntijoille pääasiassa ulkoistettava demokratia ja osallistuva demokratia (kansanäänestykset ja deliberaatio) ovat nauttineet eri väestöryhmien keskuudessa?
2. Eroavatko eri puolueiden kannattajien päätöksentekoon kohdistamat toiveet merkittävästi toisistaan?
3. Näkyikö vuoden 2011 protestivaalien luonne äänestäjien vastauksissa eli vaadittiinko vuoden 2011 vaaleissa vahvemmin kansaa kuulevia osallistumismuotoja kuin vuoden 2007 vaaleissa?

Eduskuntavaalitutkimuksissa on havaittu, että niin asiantuntijavallan kuin kansanäänestyksienkin lisäämistä ovat kannattaneet keskimääräistä enemmän matalasti koulutetut, poliittiseen järjestelmään skeptisesti suhtautuvat ja politiikasta huonosti perillä olevat. Deliberatiivinen malli on sitä vastoin saanut kannatusta erityisesti politiikkaan vahvasti kiinnittyneiltä kansalaisilta. (Bengtsson & Mattila 2009; Bengtsson & Christensen 2012.) Tutkimuskirjallisuudessa on nostettu esille huoli kansalaisten jakautumisesta kahteen kastiin: niihin, jotka ovat hyvin perillä politiikasta ja jotka haluavat osallistua monin eri tavoin ja niihin, jotka tuntevat itsensä voimattomiksi ja joilla on välinpitämätön asenne politiikka kohtaan (esim. Paloheimo & Borg 2009, 365). Tästä voidaan johtaa neljäs tutkimuskysymys:

4. Jakautuiko äänestäjäkunta yhä vahvemmin kahteen leiriin päätöksentekoon kohdistuneissa vaatuksissa?

Oletuksena on, että vuoden 2011 protestivaalit ajoivat kansalaisia yhä vahvemmin kohti eri leirejä myös tässä suhteessa vuoden 2007 vaaleihin verrattuna. Aineistona analyysissä käytetään vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaalien haastattelututkimusaineistoja.

MUUTTUJIEN OPERATIONALISOINTI

Tutkimuksessa on kolme selitettävää muuttujaa. Ensimmäinen koskee osallistuvaa demokratiaa ja tarkemmin kansan suoraa päätöksentekovaltaa. Toinen muuttuja koskee kansalaisia osallistavia keskusteluita, jotka ovat deliberatiivisen demokratian ydin. Kolmas selitettävä muuttuja mittaa asiantuntijoihin nojaavan demokratian kannatusta.

Suoran demokratian kannatus

Suoran demokratian kannatusta on muun muassa aikaisemmissa vaalitutkimuksissa lähestytty kansanäänestysten kautta. Vuosien 2007 ja 2011 tutkimusaineistoissa oli seuraava väite: ”tärkeät yhteiskunnalliset kysymykset pitäisi entistä useammin päättää kansanäänestyksellä”.¹ Kysymys kuvaa suoran demokratian kannatusta asteikolla 1–5.

Deliberatiivisen demokratian kannatus

Vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksessa ei eritelty deliberatiivisen demokratian kannatusta, ja vuoden 2011 tutkimuksessa se niputettiin osallistuvan demokratian yläkäsitteeseen. Vuosien 2007 ja 2011 aineistoissa on kaksi identtistä kysymystä, joiden voidaan katsoa mittaavan deliberatiivisen demokratian ideaalia, jossa kansalaiset osallistetaan keskusteluiden kautta päätöksentekoprosessiin: ”Edustuksellisen demokratian tukena tulisi järjestää tavallisille kansalaisille tarkoitettuja poliittisia keskustelutilaisuuksia” ja ”Haluaisin itse osallistua kansalaisille tarkoitettuihin poliittisiin keskustelutilaisuuksiin”. Näistä väitteistä muodostetaan summamuuttuja, joka kuvaa deliberatiivisen demokratian kannatusta asteikolla 1–5.

Asiantuntijoihin nojautuvan demokratian kannatus

Häivedemokratialla on nähty olevan useita empiriisiä ominaisuuksia. Hibbingin ja Theiss-Morsen (2002, 135–138) mukaan siihen liittyy (a) kansanedustajien toimettomuuteen ja pelkkään puhumiseen kohdistuva tyytymättömyys, (b) tyytymättömyys poliittisiin kompromisseihin, (c) päätöksenteon luovuttaminen riippumattomille eksperteille ja (d) usko siihen, että yrity maailman opit tekisivät politiikasta parempaa ja vastuunalaisempaa. Tämän artikkelin tutkimusasetelman näkökulmasta kaksi jälkimmäistä piirrettä ovat relevantteja: analyysin tarkoituksena on puretua vain häivedemokratian niihin piirteisiin, jotka häivyttävät puoluepoliittisia intohimoja. Vuosien 2007 ja 2011 aineistoissa on kolme näitä piirteitä mittaavaa väittämää: ”Suomen hallitus toimisi paremmin, jos sitä hoidettaisiin kuin yritystä”, ”Suomen asiat hoituisivat paremmin, jos politiikasta päättäisivät menestyksekkäät yritysjohtajat” ja ”Suomen asiat hoituisivat parem-

min, jos päätöksenteko annettaisiin riippumattomille asiantuntijoille poliitikkojen ja kansalaisten asemesta”. Näistä väitteistä muodostetaan summamuuttuja, joka kuvaa asiantuntijoihin nojautuvan demokratian kannatusta asteikolla 1–5. Väitteistä kaksi jälkimmäistä puoltaa teknokratiaa, kun taas ensimmäinen liittyy hallituksen toimintatapoihin.

DEMOKRATIAMALLIEN KANNATUS VÄESTÖRYHMISSÄ 2007–2011

Aluksi tarkastellaan, minkälaista kannatusta kansanäänestysten, keskusteleavan demokratian ja asiantuntijavallan lisääminen saivat eri väestöryhmissä vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa. Tarkasteluun otetaan sosiodemografisia muuttujia sekä muuttujia, jotka kuvaavat politiikkaan kiinnittymistä.

Taulukkoon 1 on laskettu kunkin demokratiamallin kannatusta kuvaava keskiarvo väestön eri taustamuuttujien mukaan asteikolla 1–5. Mitä suurempi keskiarvo on, sitä suurempaa on kannatus kyseiselle demokratiamallille. Muuttujarivillä on ilmaistu tähdillä, onko eri luokkien välillä tilastollisesti merkitseviä eroja suhtautumisessa eri demokratiamalleihin.² Taulukosta voidaan havaita, että sukupuolella ja iällä ei ole merkittävää vaikutusta mielipiteisiin keskusteleavasta demokratiasta tai kansanäänestys- tai asiantuntijademokratiasta. Nuorimmasta ikäpolvesta ei ole tällä haavaa kasvamassa joukkoa, joka vaatisi radikaalia muutosta edustukselliseen demokratiaan. Sen sijaan nuoria ovat kiinnostaneet vanhimpia ikäpolvia enemmän epäkonventionaaliset poliittisen osallistumisen ja vaikuttamisen muodot, kuten ostoboikot ja mielenosoitukset (esim. Christensen 2011).

Asiantuntijavetoista päätöksentekoa kannattavat erityisesti vähiten kouluttautuneet ja politiikasta vähän kiinnostuneet kansalaiset. Näiden tekijöiden yhteys eksperttidemokratian suosioon on havaittu jo aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. Bengtsson & Mattila 2009). Lisäksi vastaajat, joiden poliittinen tietämys on heikkoa tai keskitasoista, kannattavat asiantuntijademokratiaa enemmän kuin ne kansalaiset, joilla on hyvät tiedot politiikasta. Kyse lienee siitä, että politiikasta heikosti perillä olevat kansalaiset näkevät puoluepolitiikan likaisena oman edun ajamisena, jota olisi täydennettävä yleisen edun huomioon ottavilla

Vaalivuosi	Kansanäänestys- demokratia		Keskusteleva demokratia		Asiantuntija- demokratia	
	2007	2011	2007	2011	2007	2011
Sukupuoli	***					
Mies	3,5	3,5	3,2	3,2	2,4	2,2
Nainen	3,8	3,6	3,3	3,1	2,5	2,3
Ikä	*	*	*			*
18–24	4,0	3,8	3,1	3,3	2,3	2,3
25–34	3,7	3,6	3,3	3,1	2,4	2,2
35–44	3,5	3,5	3,2	3,1	2,4	2,2
45–54	3,7	3,7	3,4	3,3	2,3	2,1
55–64	3,6	3,6	3,4	3,2	2,5	2,1
65–	3,6	3,4	3,2	3,0	2,5	2,4
Koulutus	***	***			***	*
Kansakoulu	3,9	3,9	3,1	3,0	2,8	2,6
Peruskoulu/keskikoulu	3,8	3,5	3,2	3,2	2,3	2,1
Ammattikoulu	4,0	3,9	3,2	3,1	2,5	2,3
Keskiaste	3,7	3,7	3,3	3,1	2,5	2,2
Ammattikorkeakoulu	3,4	3,2	3,3	3,1	2,4	2,2
Yliopisto	2,9	2,9	3,4	3,3	2,2	2,1
Tulotaso	***	***				
I (pienituloisin)	3,9	4,0	3,3	3,3	2,4	2,3
II	3,8	3,7	3,3	3,1	2,6	2,3
III	3,6	3,5	3,3	3,2	2,4	2,1
IV (suurituloisin)	3,2	3,2	3,3	3,1	2,4	2,2
Poliittinen kiinnostus	***	***	***	***	***	***
Ei lainkaan kiinnostunut	4,0	4,0	2,5	2,2	2,7	3,1
Vain vähän kiinnostunut	3,9	3,8	2,9	2,8	2,6	2,4
Jonkin verran kiinnostunut	3,6	3,5	3,4	3,1	2,4	2,2
Hyvin kiinnostunut	3,2	3,3	3,8	3,7	2,1	2,0
Poliittinen tietotaso^{1a}	***	***			***	***
matala	4,3	4,2	3,1	3,0	2,8	2,6
keskitasoinen	4,0	3,9	3,3	3,1	2,7	2,4
hyvä	3,6	3,4	3,3	3,1	2,3	2,2
erinomainen	3,3	3,1	3,3	3,3	2,3	2,0
Tyytyväisyys hallitukseen	***	***	**	***		
Toiminut erittäin huonosti tai huonosti	3,9	3,8	3,4	3,3	2,5	2,2
Toiminut erittäin hyvin tai hyvin	3,6	3,3	3,2	3,0	2,4	2,3
Tyytyväisyys demokratiaan^{2b}	***	***	**	**	*	
Matala tai melko matala	4,1	4,1	3,4	3,4	2,5	2,3
Korkea tai melko korkea	3,5	3,4	3,2	3,1	2,4	2,2
Kaikki	3,7	3,5	3,3	3,1	2,4	2,2
(N) (suurimillaan)	[1422]	[1297]	[1422]	[1297]	[1027]	[785]

Taulukko 1.

Erialaisten päätöksen-
tekotapojen kannatus
valitsijakunnassa
vuosien 2007 ja 2011
eduskuntavaaleissa
(keskiarvot 1–5).

Merkitsevyytasot:

* p<0,05,

**p<0,01,

***p<0,001.

Lähdeaineistot:

FSD 2269 (2007),

FSD 2653 (2011).

1a Poliittinen tietotaso on laskettu vuoden 2007 aineistosta viiden ja vuoden 2011 aineistosta seitsemän poliitikoita, puolueita, politiikan käsitteitä ja poliittikkasektoreita koskevan kysymyksen perusteella. Kysymyksistä muodostettiin yhdistetty muuttuja sen perusteella, tiesikö vastaa- ja oikean vastauksen vai ei. Muuttuja sai arvoja välillä 0–1. Vastaajat jaettiin tietotason perusteella kolmeen luokkaan: matala tietotaso (indeksi 0–0,33), keskitasoinen [0,34–0,67], hyvä [0,68–0,80], erinomainen [0,81–1,00].

2b Demokratiatyytyväisyyttä mitattiin yleisluonteisella kysymyksellä "Miten tyytyväinen olette demokratian toimivuuteen Suomessa?". Vastaukset "en lainkaan tyytyväinen" ja "en kovinkaan tyytyväinen" tulkittiin osoitukseksi matalasta tai melko matalasta tyytyväisyydestä ja "melko tyytyväinen" ja erittäin tyytyväinen" osoitukseksi melko korkeasta tai korkeasta tyytyväisyydestä.

puolueettomilla päättäjillä. Erot tulivat esiin niin vuoden 2007 kuin vuoden 2011 vaaleissa. Tyytyväisyys demokratian toimivuuteen ei ollut tilastollisesti kovin merkitsevä muuttuja, vaikka Hibbingin ja Theiss-Morsen (2002) mukaan häivedemokraattisten piirteiden kannattaminen kumpuaa epäluottamuksesta nykysysteemiä kohtaan.

Kansalaiskeskusteluihin suhtaudutaan huomattavan paljon suopeammin kuin asiantuntijavallan lisäämiseen. Eryityisesti politiikasta kiinnostuneet ovat deliberaation kannalla. Muutoin erot ovat pieniä: esimerkiksi eri tulo- ja koulutusluokkiin kuuluvilla ja eriikäisillä ihmisillä on samankaltainen suhtautuminen entistä keskustelempaan demokratiaan. Vielä huomattavampaa on, ettei poliittisen tietotason vaihtelulla ollut vaikutusta. Yleinen kannatus keskusteluille ja oma halu osallistua eroavat toisistaan demokratiatyytyväisyyden mukaan: demokratiaan tyytymättömillä on suurempi tarve osallistua keskusteluihin kuin nykytilaan tyytyväisillä.

Kansanäänestyksien lisääminen tuo esiin merkittävimmät erot väestöryhmien välille. Niitä kannattavat matalasti koulutetut, pienituloiset, demokratiaan tyytymättömät ja politiikkaan heikosti kiinnittyneet kansalaiset. Juuri näitä ryhmiä on vaikein aktivoida uurnalle eduskuntavaaleissa (ks. Grönlund ym. 2005). He haluavat saada kansan suoran äänen kuuluviin mahdollisimman helpolla tavalla. Keskusteleva demokratia on sen sijaan työlästä ja siitä syntyy rationaalisen valinnan teorian kuvailemia kustannuksia, jotka syrjäyttävät osallistumisesta saatavan hyödyn (ks. Evans 2004, 71–74).

Taulukosta voidaan havaita, että kaikkien esitettyjen demokratiamuotojen suosio on laskenut vuodesta 2007 vuoteen 2011 tultaessa. Kansalaiset näyttävät siis kokonaisuudessaan kaipaavan vähemmän muutosta edustukselliseen demokratiaan, vaikka vuoden 2011 vaaleja pidettiin osoituksena koko poliittista kulttuuria koskevasta muutoshalusta. Vaalikautta 2007–2011 luonnehtinut ja poliitikoiden nauttima luottamusta rapauttanut vaalirahasotku ei siis ilmentynyt koko äänestäjäkunnan tasolla äkillisinä vaatimuksina saada oma ääni tai puolueettomien teknokraattien ääni paremmin kuuluviin poliitikoiden äänen sijasta. Hallitukseen tyytymättömät äänestäjät eivät

vuonna 2011 vaatineet enemmän kansanäänestyksiä tai keskustelua. Hallitukseen tyytyväisten ja tyytymättömien väliset mielipide-erot säilyivät enimmäkseen samoina, mutta näkemuserot kansanäänestyksien hyödyllisyydestä kasvoivat vuoden 2011 vaaleissa.

Politiikasta vähiten kiinnostuneet äänestäjät kannattivat vuoden 2011 vaaleissa huomattavasti enemmän eksperttidemokratiaa vuoteen 2007 verrattuna. Poliitiikasta vähiten kiinnostuneet uskovat siis muutokseen ja poliittisen läpinäkyvyyden aikaan saamiin poliittikan häivyttämisen kautta.

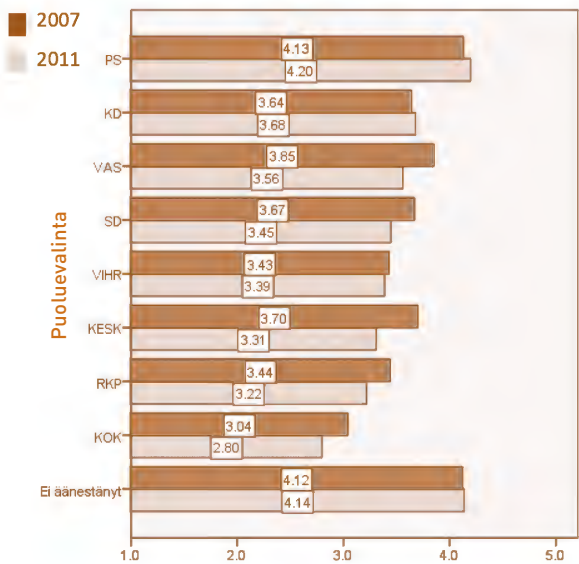
DEMOKRATIAMALLIEN KANNATUS PUOLUEVALINNAN MUKAAN 2007–2011

Seuraavaksi tarkastellaan, miten eri puolueiden äänestäjät suhtautuvat erilaisiin tapoihin järjestää päätöksenteko. Tarkastelutapa on samankaltainen kuin edellä esitetyissä sosiodemografisissa tarkasteluissa, mutta huomiota kiinnitetään keskiarvotarkasteluissa siihen, minkä puolueiden äänestäjien välille syntyy tilastollisesti merkitseviä eroja.³ **Kuviosta 1** selviää, miten eri eduskuntapuolueiden äänestäjät suhtautuivat vuosina 2007 ja 2011 demokratiaan, joka pohjautuisi entistä vahvemmin kansanäänestyksiin.

Kokoomuslaiset suhtautuivat kansanäänestysten lisäämiseen kaikkein skeptisimmin. Vuonna 2007 kokoomuslaisten mielipiteet erosivat tilastollisesti merkittävästi Perussuomalaisten, Vasemmistoliiton, Keskustan ja SDP:n äänestäjistä. Vuonna 2011 puolueiden kannattajien välillä vallitsi huomattavasti suurempi erimielisyys suorasta kansanvallasta kuin neljä vuotta aikaisemmin. Perussuomalaiset erosivat tilastollisesti merkittävästi kaikista muista paitsi Suomen Kristillisdemokraattien (KD) äänestäjistä, ja kokoomuslaiset kaikista muista paitsi Suomen ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) äänestäjistä. Tulokset vahvistavat jo vuonna 2003 hahmottuneita jakolinjoja (ks. Westinen 2011, 149–150). Huomattavaa on, että perussuomalaiset vaativat kansanäänestyksiä yhtä ponnekkaasti kuin äänestämättä jättäneet. Tässä mielessä perussuomalaiset heijastelevat tunteja, joita merkittävä osa valitsijakunnasta tuntee.

Kokoomuksen ohella juuri RKP:n äänestäjillä on varauksellinen suhtautuminen suoran demokratian lisäämiseen. Molempien äänestäjäkunnassa on muita

Kuvio 1. Kansanäänestyksien käytön kannatus puoluevalinnan mukaan vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (keskiarvot). Lähdeaineistot: FSD 2269 (2007), FSD 2653 (2011).

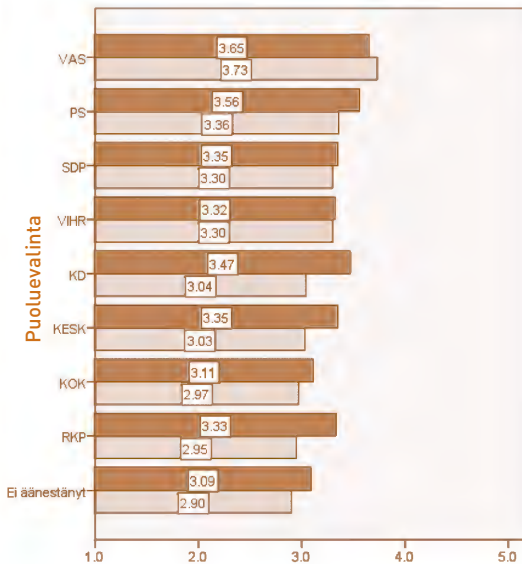
Tärkeät yhteiskunnalliset kysymykset pitäisi entistä useammin päättää kansanäänestyksellä

puolueita enemmän yleisessä sosioekonomisessa asemassa olevia ihmisiä, joille on ominaista skeptinen suhtautuminen tavallisten ihmisten harkintakykyyn. Toisaalta myös keskustalaisten suhtautuminen kansanäänestyksiin on muuttunut huomattavasti nuivemmaksi neljässä vuodessa. Tulokset noudattelevat hyvin pitkälti vuoden 2011 vaaleja edeltänyttä hallitus–oppositio-asetelmaa. Hallituspuolueiden äänestäjät vastustivat enemmän vallan luovuttamista kansalle kuin oppositiopuolueiden kannattajat.

Kuviosta 2 käy puolestaan ilmi eri puolueiden äänestäjien suhtautuminen keskustelempaan demokratiaan. Vuonna 2007 erot olivat tilastollisesti merkitseviä vain viiden prosentin riskitasolla, kun taas vuonna 2011 ne olivat merkitseviä 0,1 prosentin riskitasolla. Puoluevalinnan mukaiset erot ovat tulleet siis ilmeisemmiksi.

Jakolinjat ovat samankaltaiset kuin kysymyksessä kansanäänestyksien lisäämisestä. Huomattavin ero

Kuvio 2. Deliberatiivisen demokratian kannatus puoluevalinnan mukaan vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (keskiarvot). Lähdeaineistot: FSD 2269 (2007), FSD 2653 (2011).

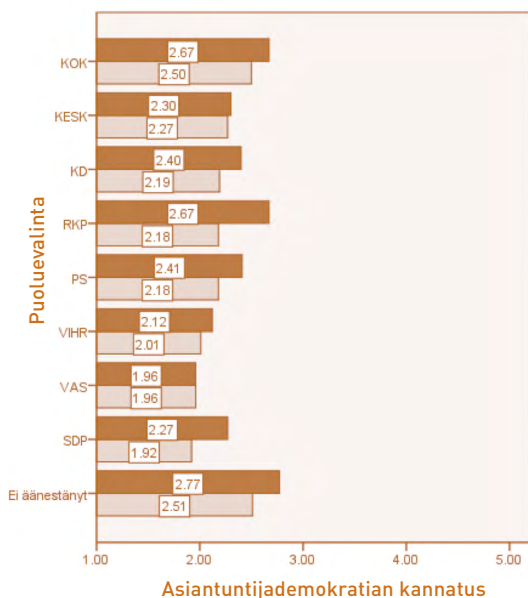
Deliberatiivisen demokratian kannatus

on siinä, että vasemmistoliittolaiset ovat eniten tavallisille kansalaisille tarkoitettuja poliittisia keskustelutilaisuuksien kannalla ja he ovat myös innokkaita osallistumaan niihin. Perussuomalaiset kannattivat keskustelutilaisuuksia yleisellä tasolla, mutta eivät ole erityisen halukkaita osallistumaan niihin itse. Kansanäänestysten tapaan Kokoomuksen äänestäjät ovat suhtautuneet negatiivisimmin myös deliberatiivisen demokratian kehittämiseen. Myös Keskustan ja RKP:n äänestäjät ovat tulleet neljän vuoden aikana huomattavasti skeptisemmiksi. Havainnolla on mielenkiintoinen yhteys siihen, että Matti Vanhasen (kesk.) hallituksen aikakaudella poliittista kulttuuria moitittiin nimenomaan keskustelun puutteesta: hallituksen linjana oli, ettei keskeneräisistä asioista puhuta julkisuudessa.

Asenteet deliberatiivista demokratiaa kohtaan noudattelevat puhtaammin vasemmisto–oikeistojakolinjaa kuin suhtautuminen kansanäänestyksiin.

Kuvio 3. Asiantuntijademokratian kannatus puoluevalinnan mukaan vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (keskiarvot). Lähdeaineistot: FSD 2269 (2007), FSD 2653 (2011).

Keskusta–oikeistoon asemoituvien puolueiden äänestäjät suhtautuvat keskimääräistä nihkeämmin keskustelemaan demokratiaan kuin vasemmistoon asemoituvien puolueiden äänestäjät (ks. Grönlund & Westinen 2012, 171–172).

Erityisen mielenkiintoista on vihreiden positio, sillä puolue on puhunut paljon aktiivisemmän demokratian puolesta (Westinen 2011, 56–58). Deliberatiivisen demokratian ihanteet, kuten koetellut argumentit ja keskustelun avoimuus ja rehellisyys, toteuttavat juuri aktiivisen kansalaisen ominaisuuksia (ks. esim. Thompson 2008; vrt. Wiberg 2012). Silti Vihreiden suhtautuminen keskustelemaan demokratiaan on hyvin lähellä keskiarvoa. Puolueen kannattajakunnassa on esimerkiksi Vasemmistoliittoon verrattuna jokseenkin paljon sosiaalisesti korkeassa asemassa olevia (Paloheimo & Sundberg 2005, 174), jotka eivät välttämättä luota tavallisten kansalaisten poliittiseen arviointikykyyn. Äänestämättä jättäneet

puolestaan kannattivat deliberatiivisen demokratian mallia verrattain vähän: heidän suhtautumisensa oli lähes identtistä kokoomuslaisten kanssa.

Lopuksi tarkastellaan vielä asiantuntijoihin nojaavan mallin suosiota. **Kuviosta 3** nähdään, että puolueiden järjestys on lähes päinvastainen keskustelemaan demokratiaan verrattuna. Kokoomuksen äänestäjät ovat puoltaneet vahvimmin asiantuntijajohtoista, politiikkaa häivyttävää mallia. Vuonna 2007 heidän näkemyksensä erosivat tilastollisesti merkitsevästi SDP:n, Vasemmistoliiton, Vihreiden ja Keskustan äänestäjistä. Vuonna 2011 erot säilyivät ainoastaan suhteessa vasemmistopuolueiden kannattajakuntaan: mielipide-erot ovat täten kaventuneet hieman neljässä vuodessa.

Jakolinjat eivät ole silti samankaltaisia kuin osallistuvassa demokratiassa. Esimerkiksi Perussuomalaiset sijoittuvat asiantuntijademokratiassa jakauman keskivaiheille, eivätkä selkeästi kansalaisten puolelle kasvotonta eksperttivaltaa vastaan, kuten populistin luonteeseen kuuluu (Hibbing & Theiss-Morse 2002, 138). Todennäköisesti kyse on siitä, että puolueen äänestäjät yksinkertaisesti luovuttaisivat valtaa mieluummin asiantuntijoille kuin antaisivat vanhan Meinungin jatkua kolmen suuren puolueen johdolla (ks. Borg 2012, 206).

Jotta puoluekohtaisista eroista saadaan vielä tarkempi kuva, tarkastellaan summamuuttujaan kuuluvia väitteitä erikseen. Erityisesti kokoomuslaiset ja rkp:läiset ovat olleet sitä mieltä, että Suomen asiat hoituisivat paremmin, jos asioista päättäisivät menestyksekkäät yritysjohtajat. Kysymyksen voi käsitellä ainakin kahdella tavalla: eduskuntaan tulisi valita enemmän yritysjohtajia tai parlamentaarista päätösvaltaa tulisi luovuttaa liike-elämän voimille. Joka tapauksessa eduskunnan oikeistolaisimpien puolueiden kannattajat luottavat eniten markkinahenkiseen päätöksentekoon.

Kysymys siitä, pitäisikö Suomen hallitusta johtaa kuin yritystä, tuo esiin erilaisia tuloksia. Keskustalaiset suhtautuivat tähän aspektiin paljon positiivisemmin vuonna 2007 kuin 2011. Keskusta muistutti vuoden 2011 vaalianalyysissään, miten Matti Vanhanen vertasi itseään yrityksen toimitusjohtajaan pääministeriaikanaan, ja miten puolue ei perustellut

poliittisia uudistuksia omilla aatteellisilla lähtökohdillaan, vaan tyytyi yritysmäiseen asianhoitajuuteen (Suomen Keskusta 2011).

SDP:n äänestäjät suhtautuivat yritysmäiseen päätöksentekoon vuonna 2011 huomattavasti vuotta 2007 negatiivisemmin. Vuoden 2011 oppositioasema saattoi kieliä tyytymättömyyttä keskustaoikeistolaisen hallituksen tapoihin päättää asioista. Perussuomalaiset olivat sen sijaan vuonna 2011 yhä vankemmin sitä mieltä, että Suomen hallitus toimisi paremmin, jos sitä johdettaisiin kuin yritystä.

Kenties merkittävin muutos liittyy kysymykseen siitä, hoituisivatko Suomen asiat paremmin, jos päätöksenteko annettaisiin riippumattomille asiantuntijoille poliitikkojen ja kansalaisten sijaan. Tämä kysymys indikoi puhtaaimmin liikettä edustuksellisesta demokratiasta teknokratiaa kohti. Perussuomalaiset oli vuonna 2007 pienin eduskuntapuolue ja sen äänestäjät olivat muita puolueita valmiimpia luovuttamaan päätöksenteon neutraalille taholle. Vuoden 2011 vaalien alla Perussuomalaisille povattiin murskaavaa vaalivoittoa ja vaikutusvaltaa. Samalla puolueen uusi kannattajakunta alkoi suhtautua entistä skeptisemmin asiantuntijajohtoiseen malliin. Mahdollisuus käyttää valtaa itse saattoi olla ratkaiseva tekijä asennemuutoksen takana.

Muutoinkaan edellä mainittu kysymys ei noudattele samoja jakolinjoja kuin kaksi muuta häivedemokraattista kysymystä. Vasemmistoliiton ja Vihreiden äänestäjien suhtautuminen puhtaaseen asiantuntijavaltaan ei ole ollut yhtä jyrkkä kuin asenne yritysmailmasta opittuihin häivedemokraattisiin piirteisiin edustuksellisissa demokratiassa.

Jos yritysmäinen päätöksentekokulttuuri oli avainkysymys Keskustan johtamissa hallituksissa, valikoituihin asiantuntijoihin vetoaminen ja heihin nojaaminen on luonnehtinut Kokoomus-johtoisien hallituksen aikakautta. Siksi onkin mielenkiintoista, että nykyisessä hallituksessa on edustettuina puolueet, jotka edustavat ääripäitä suhtautumisessa politiikan häivyttämiseen. Pääministeripuolue Kokoomuksen äänestäjät suhtautuivat vuoden 2011 vaaleissa suopeimmin kaikkiin häivedemokraattisiin piirteisiin ja hallituksessa mukana olevien vasemmistopuolueiden edustajat kaikkein negatiivisimmin.

Nukkuvat äänestäjät asemoituvat myös asiantuntijademokratiassa samaan kohtaan kuin kokoomuslaiset. Tälle ryhmälle vaikuttaa kuitenkin olevan tärkeintä, että valta otetaan poliitikoilta pois, vaikka se heikentäisi kansalaisten mahdollisuuksia kontrolloida päätöksentekoa. Edustuksellinen demokratia pitäisi pistää remonttiin joko antamalla kansalle suoraa valtaa kansanäänestysten kautta tai antamalla asiantuntijoille valtuudet viedä politiikka paremmille raiteille.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä on piirretty kuva siitä, miten suomalaiset suhtautuvat erilaisiin tapoihin järjestää päätöksenteko joko edustuksellista demokratiaa tukevana tai sen kanssa kilpailevana vaihtoehtona. Vaikka vuoden 2011 vaalit olivat protesti- ja muutosvaalit, muutoshenkisyys ei näkynyt demokratiiaan kohdistetuissa toiveissa vuoteen 2007 verrattuna, kuten tutkimusasetelmassa oletettiin. Harva äänestäjäsegmentti kannatti kansanäänestysten, keskusteleavan demokratiian tai asiantuntijavallan lisäämistä enemmän vuonna 2011 kuin vuonna 2007. Äänestäjäkuntaa luonnehti pikemminkin lievästi kasvanut muutosinnostomuus.

Tutkimusasetelmassa oletettiin myös, että kansalaiset jakautuisivat yhä vahvemmin kahtia päätöksentekoon kohdistuneissa vaatimuksissa vuoden 2011 vaaleissa, koska leiriytyminen on jo aikaisemmin ollut voimakasta poliittisesti aktiivisten ja vieraantuneiden välillä. Valitsijakunta jakautuikin hieman vahvemmin kahteen leiriin kansanäänestysten lisäämisen suhteen, mutta deliberatiivisessa demokratiassa leiriytyminen ei ollut kumpanakaan ajankohtana voimakasta ja yhdenmielisyyttä asiantuntijajohtoisesta demokratian piirteistä on jopa hieman kasvanut.

Hallitus–oppositio–debattia dominoineiden kuntaja varuskuntauudistusten näkökulmasta trendit ovat kiintoisia. Äänestäjäkunta suhtautuu kokonaisuudessaan yhä skeptisemmin politiikkaa häivyttäviin, asiantuntijajohtoisin piirteisiin päätöksenteossa. Tämä voi olla osaselitys sille, miksi suojassa valmistellut uudistukset ajautuivat pahaan vastatuuleen. Toimintatapa ei ole mahdollisesti vastannut niitä avoimuuden ja läpinäkyvyyden odotuksia, joita Suomen poliittisen kulttuurin uudistamiseen asetettiin vaalikaudella 2007–2011 myöskään sen aikana paisuneen vaalirahakohun vuoksi.

Tämän artikkelin puitteissa ei voida todentaa, mikä vaikutus Vanhasten hallitusten asianhoitajamaisella linjalla oli skeptisyyden kasvuun asiantuntijademokratiaa kohtaan. Huomionarvoista on, että vaatimukset keskustelevalmasta demokratiasta eivät lisääntyneet vuoden 2011 vaaleissa, vaikka Suomen poliittista järjestelmää moitittiin nimenomaan keskustelun ja avoimuuden puutteesta (ks. Venho 2008). Näin ollen voidaan kyseenalaistaa oletamus, jonka mukaan valitsijakunta reagoisi poliittisiin kriiseihin vaatimalla pontevasti uudistuksia demokratiaan (vrt. Hibbing & Theiss-Morse 2002, 191). Sen sijaan turhautumista puretaan puolueen tai ehdokkaan kautta (ks. mt. 74; Borg 2012, 204).

Kaksi muuta tutkimuskysymystä koski näkemyseroja väestöryhmän, politiikkaan kiinnittyneisyyden ja puoluevalinnan mukaan. Kiinnostus politiikkaa kohtaan toi merkittäviä mielipide-eroja jokaisen demokratiamallin kohdalla. Poliitikasta kiinnostumattomat halusivat vallan joko itselleen tai ainakin pois poliitikoilta asiantuntijavallan kautta, mutta he eivät halua keskustelempaa, deliberatiivista mallia. Toisaalta deliberatiivinen demokratia jakoi muutoin vähiten mielipiteitä eri väestöryhmien keskuudessa. Esimerkiksi tietotaso ei vaikuttanut sen kannattamiseen, vaikka se vaikutti huomattavasti kansanäänestysten ja asiantuntijademokratian kannatukseen. Tosin on huomattava, että politiikasta huonosti perillä olevat eivät ole yhtä halukkaita osallistumaan keskusteluihin kuin ne, joilla on korkea tietotaso.

Poliittisen valvutuneisuuden lisäämisen kannalta rohkaisevaa on, että myös nuoret kannattavat deliberatiivista mallia, vaikka heidän tietotasonsa on vanhempia ikäluokkia heikompi. Valistuneisuutta politiikan ilmiöistä ja mekanismeista voitaisiin mahdollisesti lisätä deliberaation avulla (Luskin ym. 2002; Grönlund 2009, 178–182, 201), mutta keskustelutilaisuuksien järjestäminen suurille massoille on työlästä ja kallista.

Puoluekentän näkökulmasta tutkimuksessa hahmottuivat suhteellisen selkeät jakolinjat. Keskusta-oikeisto suhtautuu kokoomuslaisten johdolla penseästi

AVOIMUUTTA VAATIVAT ÄÄNESTÄJÄT SUHTAUTUVAT YHÄ SKEPTISEMMIN ASiantuntija- VALTAAN.

kansalaisia osallistaviin päätöksentekotapoihin ja suopeammin asiantuntijavetoiseen demokratiaan. Vasemmistoon sijoittuvien puolueiden äänestäjien mielipiteet olivat keskimäärin päinvas-taisia. Vasemmisto–oikeisto-jako korreloi molempina vuosina vahvimmin asiantuntijademokratiaan suhtautumisen kanssa, mikä vahvistaa aikaisempia tutkimustuloksia häivedemokratiasta (esim. Bengtsson & Mattila 2009, 318–320; Donovan & Karp, 2006, 681).

Perussuomalaiset ovat sen sijaan yhä vahvemmin sitä mieltä, että kansa kyllä tietää, ja sen mielipidettä pitää kysyä asiantuntijoiden sijaan. On mielenkiintoista nähdä, miten hallituskausi vaikuttaa vuoden 2011 vaaleissa protestoineiden käsitukseen demokratiasta. Pettyvätkö Perussuomalaiset siihen, kun kaikkien aikojen vaalitulokset ei muuttanut politiikkaa avoimemmaksi? Kansallisen arvo- ja asennetutkimuksen mukaan puolet Perussuomalaisten kannattajista oli sitä mieltä, että asiat muuttuisivat paremmiksi suhteellisen nopeastikin, jos oikeat poliitikot ja puolueet pääsisivät vain valtaan ja päättämään asioista (Haavisto & Kiljunen 2011, 49).

Puolueiden kannattajakuntien välisten erojen ohella kannattaa kiinnittää huomiota myös äänestämättä jättäneisiin kansalaisiin, joihin kuuluu lähes kolmasosa äänioikeutetuista. Passiiviset kannattavat verrattain vahvasti poliittisen vastuun siirtämistä asiantuntijoille eivätkä tue deliberatiivista mallia. Tässä mielessä nukkuvien ryhmä muistuttaa Kokoomuksen äänestäjiä. Sen sijaan äänestämättömät ovat vankkoja kansanäänestysten kannattajia, mikä yhdistää heidät perussuomalaisiin.

Suomalaisen demokratian erityispiirre on ollut jo jonkin aikaa, että politiikka näyttyy kansalaisille monimutkaisempana kuin esimerkiksi muille pohjoismaalaisille (Karvonen & Paloheimo 2005, 298–299). Päätöksenteon yhä etenevä professionalisoituminen ja byrokraatisoituminen on omalta osaltaan vienyt kansalaisia ja poliitikkoja kauemmas toisistaan (ks. Ruostetsaari 2003). Kansalaisista 77 prosenttia oli vuonna 2003 samaa mieltä väitteestä ”joskus politiikka vaikuttaa niin monimutkaiselta,

että en oikein ymmärrä, mitä on tekeillä”. Vuonna 2007 osuus tosin laski 71 prosenttiin ja vuonna 2011 69 prosenttiin.

Lisäksi Suomen poliittisessa kulttuurissa kansalaisille on jäänyt usein passiivisten hallintoalamaisten rooli. Karvonen ja Paloheimo (2005, 299) toteavat, että suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriperintöön on juurtunut nöyrää esivallan kunnioittamista, jossa omaa poliittista aktiivisuutta ei korosteta eikä sillä uskota olevan merkitystä. Tämänkaltaisen perinne ei ole omiaan kohentamaan subjektiivista kansalaispätevyyttä, josta politiikasta perillä pysymisessä on kysymys. Myös suomalaisen konsensusyhteiskunnan luonne on mahdollisesti vaikuttanut kansalaisten heikkoon poliittiseen lukutaitoon. Puolueet eivät haasta toisiaan kunnolla ja ovat valmiita hyvin kirjaaviin hallituskoalitioihin ja erikoisilta tuntuviin poliittisiin kompromisseihin. Kompromissien ja poliittisten päätösten hahmottaminen on mahdollisesti vielä vaikeampaa nykyisen, vastentahtoisesti rakennetun sixpack-hallituksen aikakaudella.

Politiikka on muuttunut 2000-luvulla yhä varovaisempaan suuntaan, mikä tuo kansalaisille lisävaikeuksia pysyä politiikan koukeroiden perässä. Konsensusyhteiskunta on nostanut myös kynnystä kunnan yhteiskunnalliseen debattiin. Nyt debattia haluttaisiin käydä isoista yhteiskunnallisista uudistuksista, mutta depolitisointi voi viedä siltä ainekset. Poliittisen kulttuurin muutos kohti häivedemokratiaa ei siis ole omiaan kehittämään kansalaisten roolia aktiivisemmaksi.

Jussi Westinen

*Doktorand i statskunskap (YTM)
Institutet för Samhällsforskning
(SAMFORSK)
Åbo Akademi*

LÄHTEET

Kirjallisuus:

- Barber, Benjamin (1984). *Strong democracy: participatory politics for a new age*. Berkeley: University of California Press.
- Bengtsson, Åsa & Christensen, Henrik Serup (2012). Medborgarnas förväntningar på politiskt beslutsfattande. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 255–274.
- Bengtsson, Åsa & Mattila, Mikko (2009). Suoran demokratian ja häivedemokratian kannatus Suomessa. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 303–324.
- Borg, Sami (2012). Perussuomalaiset. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 191–210.
- Christensen, Henrik (2011). *Political participation beyond the vote: how the institutional context shapes patterns of political participation in 18 Western European democracies*. Doktorsavhandling. Statvetenskapliga institutionen, Åbo Akademi. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Donovan, Todd & Karp, Jeffrey A. (2006). Popular Support for Direct Democracy. *Party Politics* 12(5), 671–688.
- Dryzek, John S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press
- Dyck, Joshua J. (2009). Initiated Distrust: Direct Democracy and Trust in Government. *American Politics Research* 37(4), 539–568.
- Evans, Jocelyn A. J. (2004). *Voters and Voting – an Introduction*. Lontoo: SAGE Publications.
- Grönlund, Kimmo (2009). Poliittinen tietämys. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaali yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 175–205.
- Grönlund, Kimmo; Paloheimo, Heikki & Wass, Hanna (2005). Äänestysosallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 119–146.
- Grönlund, Kimmo; Setälä Maija & Herne, Kaisa (2010). Deliberation and Civic Virtue Lessons from a Citizen Deliberation Experiment. *European Political Science Review* 2, 95–117.
- Grönlund, Kimmo & Westinen, Jussi (2012). Puoluevalinta. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 156–190.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011). *Maailman paras maa*. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011. Helsinki: Taloustieto Oy.

- Hermanson, Ann-Sofie (2004). Dogmatism eller pragmatism – (gröna) partiers dilemma. Teoksessa Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo (toim.), *Partier och ansvar*. Stockholm: SNS förlag.
- Hibbing, John R. & Theiss-Morse, Elisabeth (2002). *Stealth Democracy. Americans' Beliefs about How Government Should Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki (2005). Demokratian näkymiä Suomessa. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 290–304.
- Kääriäinen, Seppo (2002). *Sitä niittää, mitä kylvää: Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Väitöskirja. Poliitikan tutkimuksen laitos. Helsingin yliopisto. Jyväskylä: Gummerus.
- Luskin, Robert C.; Fishkin, James S. & Jowell, Roger (2002). Considered Opinions: Deliberative Polling in Britain. *British Journal of Political Science* 32(3), 455–487.
- Miles Jeremy & Shevlin, Mark (2001). *Applying regression & correlation: a guide for students and researchers*. London: Sage.
- Paloheimo, Heikki & Borg, Sami (2009). Eduskuntavaalit yleisdemokratian aikakaudella. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 357–376.
- Paloheimo, Heikki & Sundberg, Jan (2005). Puoluevalinnan perusteet. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 169–201.
- Paloheimo, Heikki (2012). Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, 324–346.
- Ruostesaari, Ilkka (2003). *Valta muutoksessa*. Helsinki: WSOY.
- Rydgren, Jens (2005). *Från skattemissnöje till etnisk nationalism: högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Silvennoinen, Heikki (2011). Poliittikka palailee politiikkaan. *Aikuiskasvatus* 31(2), 82–83.
- Thompson, Dennis F. (2008). Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science. *The Annual Review of Political Science* 11, 497–520.
- Venho, Tomi (2008). *Pilotettua julkisuutta. Suomalaisen puolue- ja vaalirahoituksen avoimuusintressi normeissa ja käytännössä*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto.
- Westinen, Jussi (2011). *Yhteiskunnallisten ristiriitauuttuuksien ja puoluevalinnan suhde eduskuntavaaleissa 1991–2007: tilastollinen analyysi*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wiberg, Matti (2012). *Beware of Deliberations: Strategic Aspects*. Teoksessa Anckar, Carsten & Dag Anckar (toim.) *Comparisons, Regimes, Elections*. Festschrift for Lauri Karvonen. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Internetsivut:**
- Suomen Keskusta (2011), Keskustan työkirja. Hyväksytty 21.6.2011. <http://www.keskusta.fi/>, (tulostettu 18.5.2011).
- YLE (2012a), Kuntien kuulemistilaisuudella kuuma alku. http://yle.fi/uutiset/kuntien_kuulemistilaisuudella_kuuma_alku/3331980. (tulostettu 24.5.2012).
- YLE (2012b), Kansalaiset epäilevät kuntaaudistuksen hyötyjä. http://yle.fi/uutiset/kansalaiset_epailevat_kuntaaudistuksen_hyotyja/5080140. (tulostettu 24.5.2012).
- YLE (2012c), Wallin myöntää puoltaneensa Dragsvikia http://yle.fi/uutiset/wallin_myontaa_puoltaneensa_dragsvikia/5076864. (tulostettu 24.5.2012).
- Haastattelu- ja kyselyaineistot:**
- Borg, Sami & Grönlund, Kimmo: Eduskuntavaalitutkimus 2011 [elektroninen aineisto]. FSD2653, versio 2.0 (2012-04-23). Helsinki: Taloustutkimus [aineistonkeruu], 2011. Vaalitutkimuskonsortio [tuottaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2012.
- Paloheimo, Heikki: Eduskuntavaalitutkimus 2007 [elektroninen aineisto]. FSD2269, versio 1.0 (2007-08-02). Poliittisen osallistumisen tyyli ja demokratian muodot: Suomi vertailevassa tarkastelussa -tutkimusryhmä [tekijät]. Helsinki: Taloustutkimus [aineistonkeruu], 2007. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2007.
- VIITTEET** .....
- 1 Analyysiä varten on muodostettu viisiportainen asteikko, jossa 1=täysin eri mieltä ja 5=täysin samaa mieltä. Samoin on menetelty myös deliberatiivista ja asiantuntijoihin nojautuvaa demokratiaa koskeissa väitteissä.
  - 2 Tilastollinen merkitsevyys on laskettu yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Sillä testataan keskiarvojen yhtäsuuruutta. Varianssianalyysi on tutkimuskysymysten tarkasteluun esimerkiksi logistista regressioanalyysiä tarkoituksenmukaisempi, koska kiinnostuksenkohteena ovat eri ryhmät ja erot niiden välillä. Tilastollisena testinä käytetään Fisherin F-testiä.
  - 3 Analyysissä käytettävän Bonferronin testin avulla voidaan todentaa, mikä tai mitkä ryhmistä ovat toisistaan poikkeavia, mitä pelkkä varianssianalyysi ei kerro (Miles & Shevlin 2001 49–50.) Mitä enemmän keskiarvot eroavat toisistaan, sitä jakautuneempia eri puolueiden kannattajat ovat tarkasteltavien asiakyksymysten suhteen. Testeihin ei oteta mukaan äänestämättä jättäneitä, vaikka tämän ryhmän keskiarvot otetaan tarkasteluun kuvioissa 1–3.

Arvot

nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminnassa

Yli kolmannes suomalaisista osallistuu vapaaehtoismintaan, mutta ilmiötä on tutkittu vähän suhteessa arvoihin. Klassisten kehitysteorioiden mukaan nuori aikuisuus on aikaa, jolloin identiteetti ja oikean ja väärän kysymykset kypsyvät. Artikkelissa tarkastellaan nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminnan taustalla vaikuttavia arvoja.

VAPAAEHTOISTOIMINNALLA tarkoitetaan palkatonta, vapaasta tahdosta tapahtuvaa, länsimaisessa kontekstissa yleensä organisoitua yhteisten asioiden edistämistä tai toisten ihmisten auttamista pois luki- en oma lähipiiri. Vapaaehtoistoiminnan merkitys on kansantaloudellisesti suuri, mutta vielä suurempi on toiminnan vaikutus yhteiskunnan toimivuuteen, ihmisten väliseen luottamukseen, solidaarisuuteen ja välittämisen eetokseen. Ilmiönä vapaaehtoistointa onkin mitä yhteiskunnallisin. (State of the World's Volunteerism Report 2011).

Samaan aikaan vapaaehtoisuus on myös mitä henkilökohtaisin asia, nimensä mukaisesti yksilön vapaaseen tahtoon perustuvaa toimintaa, johon ei vie pakko, taloudellinen palkkio tai Suomen tapauksessa usein myöskään kulttuurinen normi. Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan taustalla on henkilökohtainen motivaatio, useimmin jonkinlainen auttamishalun ja muiden motiivien yhdistelmä (esim. Nylund & Yeung 2005) sekä holistisen motivaatiokäsityksen

mukaisesti yksilön arvot, identiteetti ja elämäntätösomus (Grönlund 2011; Pessi 2008). Yli kolmannes suomalaisista osallistuu vapaaehtoismintaan (Pessi 2008; Study on Volunteering in the European Union 2011; Yeung 2001). Nuorten ikäryhmien osallistuminen organisoituun vapaaehtoismintaan on lähes yhtä yleistä (Grönlund & Pessi 2008).

Tämä artikkeli tarkastelee vapaaehtoistoiminnan ja arvojen yhteyksiä Suomessa, ja analysoi vapaaehtoistoiminnan roolia suomalaisessa yhteiskunnassa yksilöiden merkityksenantojen kautta. Tutkimusaineisto koostuu 24 elämäkaaritemaattisesta haastattelusta vapaaehtoisena toimiville nuorille aikuisille.¹

Aiempi yksilöiden vapaaehtoistointaa käsittelevä tutkimus on tarkastellut ilmiötä erityisesti sosio-ekonomisten muuttujien ja motiivien näkökulmasta. Tutkimuksessa on etsitty iän, sukupuolen, ammatin, koulutuksen tai asuimaan yhteyksiä toimintaan tai sen motiiveihin

(Musick & Wilson 2008; Rochester et al. 2010; Suomessa esim. Pessi 2008; Yeung 2001). Samoja kysymyksiä käsitellään myös nuorten aikuisten vapaaehtoistoimintaan keskittyvässä tutkimuksessa (esim. Marta & Pozzi 2008; Rehberg 2005; Suomessa Grönlund & Pessi 2008). Lähes kaikki vapaaehtoistoiminnan motivaatiota käsittelevät tutkimukset ovat tunnustaneet altruismiin eli epäitsekkyyteen, oppimiseen, urapyrkimyksiin ja sosiaalisuuteen liittyviä motiiveja. Alan tutkimus käyttää vakiintuneesti jaotteluja itsen ja muihin orientoituihin motiiveihin sekä sisäisiin ja ulkoisiin motiiveihin. (Clary et al. 1998; Musick & Wilson 2008; Suomessa esim. Nylund & Yeung 2005). Nuorten aikuisten motiivit näyttävät erityisen moniulotteisina ja vaihtelevina. Heille näyttää olevan tyyppillistä yhdistellä erilaisia motiiveja refleksiivisellä ja yksilöllisellä tavalla (Marta & Pozzi 2008).

Altruistiset, humanitaariset, ja uskonnolliset arvot on yhdistetty vapaaehtoisena toimimiseen, ja niitä pidetään yleisesti osana vapaaehtoistoimintaan ohjaavaa motivaatiota (esim. Musick & Wilson 2008). Sitä, miten yksilöt kokevat nämä arvot vapaaehtoistoiminnassa tai miten ne linkittyvät heidän identiteettiinsä, on kuitenkin tutkittu vähän. Ylipäätään tutkimuksia, jotka pyrkisivät ymmärtämään vapaaehtoistoiminnan roolia yksilöiden elämässä laajemmin, on tehty vähän. Tämä artikkeli vastaa aiheellaan osaltaan tähän vajeeseen.

TEOREETTINEN TAUSTA: NARRATIIVINEN IDENTITEETTI JA ARVOT

Identiteetti voidaan määritellä yksilön käsitykseksi itsestään, hänelle tärkeistä kyvyistä, rooleista, arvoista, taustasta ja viiteryhmistä. Identiteetin muodostus ja ylläpito ovat yksilön tärkeimpiä tarpeita (Blasi 1993; Erikson 1968). Tätä refleksiivistä prosessia on kuvattu elämäntarinan neuvotteluksi, jonka avulla yksilö voi tuoda logiikkaa ja koherenssia identiteettiinsä. McAdams käyttää narratiivisen identiteetin käsitettä ja määrittelee elämäntarinan sisäiseksi, kehittyväksi kognitiiviseksi rakenteeksi, joka tuo merkitystä ja tarkoitusta yksilön elämään (McAdams, 2006). Yksilö voi myös jakaa näitä sisäisiä konstruktioitaan toisten kanssa. Narratiiviset tutkimusmenetelmät tarjoavat yhden välineen tähän.

Arvot voidaan määritellä verrattain pysyviksi, tavoiteltaviksi päämääriksi, jotka ohjaavat yksilöiden tai ryhmien toimintaa (Rokeach 1973; Schwartz 1992). Schwartz (1992) on tunnistanut 10 inhimillistä perusarvoa, jotka tunnistetaan eri yhteiskunnissa ja jotka motivoivat toimintaa eri tavoin. Ne ovat: *valta, suoriutuminen, hedonismi, virikkeisyys, itseohjautuvuus, universalismi, hyväntahtoisuus, perinteet, yhdenmukaisuus, ja turvallisuus*. Perusarvot jakautuvat kahdelle polaarille ulottuvuudelle: itsensä korostaminen–itsensä ylittäminen sekä säilyttävyys–muutokselle avoimuus.

Arvoja pidetään normatiivisina ja oikeutettuina, mutta ne ovat usein myös emotionaalisia ja osin tiedostamattomia (Schwartz 1992). Narratiiviset ja elämäntarinalliset lähestymistavat mahdollistavat sellaisten alueiden ja teemojen tavoittamisen, jotka eivät ole helposti sanoitettavia, kuten arvot. Hitlinin (2007) mukaan arvojen ja identiteetin mukaisesti toimiminen on tärkeä osa itsen hyväksymistä. Vapaaehtoistoiminnan kautta yksilö voi toteuttaa itsensä määrittelyn prosessia, jos hän kokee, että hänen perusarvonsa toteutuvat siinä. Näin ollen vapaaehtoistoimintaa ja siihen liittyviä prosesseja voidaan ymmärtää syvemmin identiteetin ja arvojen kautta. McAdamsin (2001) mukaan narratiivisten identiteettien konstruointi alkaa myöhäisessä nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa. Myös klassisten kehitysteorioiden mukaan nuori aikuisuus on aikaa, jolloin identiteetti ja oikean ja väärän kysymykset kypsyvät (Erikson 1968; Kohlberg 1975). Nuoret aikuiset ovat siis mielenkiintoinen ryhmä narratiivisen identiteetin, arvojen ja vapaaehtoistoiminnan tutkimiseen.

Tässä artikkelissa narratiivisen identiteetin lähestymistapaa hyödynnetään näkökulmana niihin prosesseihin, joilla vapaaehtoiset antavat merkityksiä vapaaehtoistoiminnalle. Arvot ohjaavat narratiivisen identiteetin konstruointia ja siitä kertomista. Näin ollen narratiivisen identiteetin hahmot välittävät tietoa myös yksilön arvoista, joita tässä tutkimuksessa etsitään myös muista arvoarvostelmista ja merkityksenannoista. Sekä narratiivisen identiteetin konstruointien että arvoarvostelmien välityksellä löydettyjä arvoja analysoidaan ja Schwartzin (1992) arvoteorian avulla.

TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkimuksen pääaineisto muodostuu 24 elämäkaaritemaattisesta haastattelusta, jotka on tehty Suomessa, pääkaupunkiseudulla asuville vapaaehtoisille, iältään 21–36 vuotta (12 naista, 12 miestä).² Haastattelut toteutettiin talvella 2004–2005. Haastattelut toimivat vapaaehtoisina erilaisissa järjestöissä ja yhteisöissä esimerkiksi urheilussa, sosiaali- ja terveysalalla, kansainvälisessä avustustoiminnassa, kulttuurin alalla, uskonnollisessa toiminnassa sekä lasten ja nuorten parissa. Vapaaehtoistoiminta, sen eri vaiheet, toimintaorganisaatiot ja toiminnan motivaatio muodostivat haastattelujen punaisen langan. Lisäksi käsiteltiin haastateltavien elämänvaiheita lapsuudesta tulevaisuuden toiveisiin rohkaisten narratiivisiin vastauksiin ja pohdintaan. Muita teemoja olivat viiteryhvät kuten lapsuuden perhe, ystävät, puoliso ja mahdolliset lapset, yhteiskunnallinen konteksti eli suomalainen yhteiskunta, politiikka ja niihin vaikuttaminen sekä uskonnollisuus (haastatteluaineiston ja analyysin tarkempi kuvaus, ks. Grönlund 2012a).

Jokainen haastattelu luettiin ensin läpi useita kertoja pyrkimyksenä muodostaa siitä kokonaisvaltainen ymmärrys. Haastatteluista seitsemässätoista vapaaehtoistoiminta kietoutui yhteen haastateltavalle tärkeiden arvojen kanssa, seitsemässä ei. Seitsemän haastateltavaa määritteli vapaaehtoistoiminnan tavalla, jossa toiminnalla ei ollut heille suurta merkitystä. Nämä haastateltavat kokivat usein ajautuneensa vapaaehtoistoimintaan ilman selkeää päätöstä tai valintaa. Analyysissä keskityttiin ensin mainittuihin 17 haastatteluun. Niistä etsittiin itsen kuvauksia, joita voidaan pitää elämäntarinoiden hahmoina: tarinoiden eri vaiheiden negatiivisia tai positiivisia kuvia itsestä, jotka edustavat kertojan eri puolia ja reflektivat usein myös sosiaalista ympäristöä, johon kertoja itsensä sijoittaa. Yhdessä haastattelussa voi esiintyä useita hahmoja. Positiivisten hahmojen tulkittiin analyysissä edustavan haastateltavan näkemystä narratiivisesta identiteetistään, jotakin, johon he samaistuvat, negatiivisten taas torjuttuja identiteettejä, jotakin, johon haastateltavat eivät halunneet samaistua lainkaan tai enää (ks. McAdams 2006).

Ihmisen kertomus elämästään on aina subjektiivinen ja sitä voidaan käyttää erityisesti sen ymmär-

tämiseen, miten yksilö tulkitsee, ymmärtää ja reflektoi itseään ja elämäänsä, menneisyyttään ja tulevaisuuttaan haastattelun ajankohtana (Roberts 2002). Arvot ja uskomukset vaikuttavat aina narratiivisen identiteetin konstruointiin. Taylorin (1989) mukaan identiteetin luominen narraation kautta käsittelee yleensä moraalisia kantoja, viittaa implisiittisiin näkemyksiin hyvästä. Itsen, muiden, ilmiöiden ja tapahtumien arviointi elämäntarinassa tuo siten informaatiota yksilön arvoista ja uskomuksista. Haastateltavien arvoja analysoitiin tämänkaltaisten arviointien kautta.

Jokaisesta 17 haastattelusta luotiin holistinen käsitys haastattelussa esiintyvien hahmojen, arvojen ja vapaaehtoistoiminnalle annettujen merkitysten avulla. Haastateltavat ryhmiteltiin keskeisten arvojensa mukaan viiteen arvoidentiteettiryhmään sen mukaan, mitkä olivat tärkeimmät arvot, joihin he samaistuvat ja liittivät vapaaehtoistoimintansa suurimmat merkitykset. Nämä viisi tyyppiä ovat osin päällekkäisiä. Tapa, jolla vapaaehtoiset käyttivät vapaaehtoistoimintaa osana identiteettityötään, oli eri ryhmissä samankaltainen. Tutkimuksen yhtenä tuloksena voidaankin pitää narratiivisen identiteetin reflektoinnin kuvaamista sekä sen osoittamista, että vapaaehtoistoiminta on monilla haastatellulla osa näitä refleksiivisiä prosesseja. Siinä, missä narratiivisen identiteetin reflektointi kuvastaa prosessia, jolla merkityksiä luodaan ja käsitellään, arvoidentiteetin käsitettä käytetään kuvaamaan narratiivisten identiteettien arvosisältöjä eli konstruointeja ohjaavia arvoja. Tietyillä arvoidentiteettiryhmillä oli osin yhteisiä arvoja. Muodostetut viisi arvoidentiteettityyppiä eivät ole tarkkarajaiset vaan muodostavat pikemminkin jatkumon niistä erilaisista arvolutuista tai painotuksista, joita vapaaehtoistoiminnassa toteutettiin.

TULOKSET

Seuraavaan **taulukkoon 1** on tiivistetty kunkin arvoidentiteettiryhmän vapaaehtoisten vapaaehtoistoiminnalleen antamat motiivit, heille tärkeät arvot heidän omilla sanoillaan, sekä samat arvot Schwartzin (1992) arvoteorian käsittein.

Vaikuttaja-identiteettiryhmään ryhmiteltiin neljä haastateltavaa (M1, N4, M11, N11). Heitä yhdisti

Taulukko 1. Arvointiteetit vapaaehtoistoiminnassa.

Arvo-identiteetti	Motiivit omin sanoin	Arvot omin sanoin	Arvot (ja niiden suuntautuminen) arvoteorian näkökulmasta (Schwartz 1992)
Vaikuttajat	Maailmasta parempi paikka, sen tekeminen, mikä on oikein, vaikuttaminen, taistelu epäoikeudenmukaisuutta vastaan	Kriittisyys, solidaarisuus, oikeudenmukaisuus	Universalismi, itseohjautuvuus (itsen ylittäminen, avoimuus muutokselle)
Auttajat	Toisten auttaminen	Auttaminen, välttäminen, empatia	Hyväntahtoisuus (itsen ylittäminen, säilyttävyys)
Yhteisölliset	Perheen kanssa oleminen, jonkin antaminen yhteisölle, yhteisön osana oleminen	Yhteisöllisyys, vastuullisuus, perhearvot	Perinteet, mukautuminen, hyväntahtoisuus (säilyttävyys)
Uskonnolliset	Evankeliumin levittäminen, Jumalan työn tekeminen, lähimmäisen rakastaminen, Kristittyjen parissa oleminen, kutsumus	Kristilliset arvot, auttaminen	Hyväntahtoisuus, perinteet, mukautuminen (itsen ylittäminen, säilyttävyys)
Suorittajat	Suoriutumisen ja aikaan saamisen tunne, velvollisuuden täyttäminen (toisten auttamiseksi), kontaktien saaminen, menestyminen	Vastuullisuus, riippumattomuus, pärjääminen/menestyminen	Valta, suoriutuminen, turvallisuus (itsen korostaminen, säilyttävyys)

kriittisyys ja analyttisyys sekä halu vastustaa epäoikeudenmukaisuutta. Seuraava lainaus kuvastaa tätä orientaatiota hyvin:

"meil on nykyaikana tai nykyään niin paljon kaikkee. --- Ni mä ajattelen heti niin, et mikä on meille lisää, on joiltaki muilta pois, et --- mun mielest meil on jo ihan tarpeeks. Eli on nyt jo aika rupee antaa niille muille jotain. (M1, 25-vuotias mies, vapaaehtoisena kansainvälisessä auttamistyössä ja poliittisessa toiminnassa).

Tähän ryhmään kuuluvat toimivat vapaaehtoisina myös ihmisoikeuksien, luonnonsuojelun ja vammaiskysymysten parissa. Yksi tämän ryhmän haastateltava korostaa oman vaikuttamismotiivinsa merkitystä:

"et mä en ikinä tekis.. tai siis niinku vois kuvitella-kaan tekeväni vapaaehtoistyötä vaan vapaaehtois-työn takia. Et kyl mul niinku aina liittyy se tähän vammaisuus-näkökulmaan. (N11, 36-vuotias nainen, toimi vapaaehtoisena vammaisjärjestössä).

Vaikka ryhmään kuuluvat olivat itseohjautuvia ja arvostivat itsenäisyyttä ja riippumatonta ajattelua, monet heistä ihailivat vanhempiaan tai isovanhempiaan ja heidän arvojaan, joiden kokivat vaikuttaneen omiin arvoihinsa. Alla haastateltava kuvaa lapsuudenkotinsa vaikutusta omaan arvomaailmaansa ja sen motivoimaan vapaaehtoistoimintaansa.

"meil on puhuttu aina politiikkaa.. niinku pienest asti. --- Käytiin vappumarsseilla ja oli sellast tota.. ehkä vähän sellast niinku aatteen paloo vois sanoo. Kyl mä luulen, et se varmaan vaikuttaa jonkin ver-ran." (N4, 26-vuotias nainen, toimi vapaaehtoisena luomuruokapiirissä ja luonnonsuojeluyhdistyksessä).

Lainaus kuvaa myös useissa haastatteluisa tyypillistä tapaa luoda jatkumoa omaan elämäntarinaansa, mikä identiteettiteorioiden mukaan on koherentille identiteetille myös välttämätöntä.

Neljä haastateltavaa ryhmiteltiin *auttaja-identiteetti-ryhmään* (F2, F5, M6, M7). He konstruoivat identiteettejä, joiden keskiössä oli auttaminen. Kaikkien haastatteluisa keskeisin imago oli hahmo, jonka arvot ja elämäntyyli keskittyivät auttamiseen. Seuraava lainaus kuvaa heidän vapaaehtoistoimintaan liittyvää arvosuuntaustaan hyvin.

"vapaaehtotyös... joskus siihen menee.. ajautuu semmoset ihmiset, jotka ei oikeesti tee sitä työtä, et tekee sitä jonkun muun synn (kuin auttamisen) takia... ne haluaa jonneki CV:seen listan siitä, et olen siinä ja tossa ja tossa... Mä en tykkää sit taas semmosest, ku se ei oo semmost... rehellistä (N2: 32-vuotias nainen, vapaaehtoisena nuorten ja vankien parissa).

Hyväntahtoisuus oli tähän ryhmään ryhmitel-lyille keskeinen arvo. Muut vapaaehtoistoiminnan motiivit kuin auttamishalu saatettiin jopa nähdä epä-rehellisinä. Kaikki ryhmän haastateltavat toimivat vapaaehtoisena kentillä, joilla autettiin toisia ihmisiä. Heidän jotkin pohdintansa liittyivät myös universa- listisiin arvoihin (joka samoin kuin hyväntahtoisuus suuntautuu itsen ylittämiseen), kuten vaikuttaja- identiteetti-ryhmään ryhmiteltyillä. Auttajien arvot painottuivat kuitenkin enemmän säilyttämiseen kuin avoimuuteen muutokselle (Schwartzin 1992 teoriaa soveltaen).

Kolme auttajien ryhmään ryhmitellyistä halusi auttaa erityisesti ihmisiä, joiden tilanteet jollakin ta- valla liittyivät heidän omiin kokemuksiinsa. Haas- tateltavat, joilla oli kokemuksia väkivallasta tai alko- holismista lapsuudessaan, halusivat auttaa lapsia ja nuoria samankaltaisissa tilanteissa. Vapaaehtoistoim-innan motivaatio nousi näiden lasten ja nuorten tilanteiden ja tarpeiden ymmärtämisestä. Sekä koke- mukset autetuksi tulemisesta että ilman apua jäämi- sestä motivoivat näitä vapaaehtoisia auttamaan. Va- paaehtoiset myös löysivät menneisyydestään lähes poikkeuksetta ihmisen, joka oli toiminut arvojen ja auttamisidentiteetin roolimallina, kuten vapaaehtoi- nen, joka oli turvattomassa lapsuudessa löytänyt roo- limallin muita auttavasta, vahvasta isoäidistä.

“Mä oon melkein pienest asti ollu sitä mieltä, et mä haluan olla niin kuin mamma.” (N5: 24-vuotias nainen, vapaaehtoisena uskonnollisessa yhtei- sössä ja lasten parissa).

Osalle haastateltavista vahvuus ja toisten auttami- nen olivat muodostuneet selviytymisstrategioiksi. Tämä korostaa myös auttamisen jatkuvuuden tärke- yttä identiteetissä. Vapaaehtoistoiminta mahdollisti tämän identiteetin vahvistamisen ja yläpidon heille, jotka olivat paitsi selviytyneet vaikeista kokemuk- sistaan myös kääntäneet omat vaikeutensa muiden hyväksi.

Uskonnollisen identiteetin ryhmään ryhmiteltiin neljä haastateltavaa (F1, M2, M3, F6), joille uskonto oli tärkein merkitysjärjestelmä. He toimivat vapaa- ehtoisina kristillisissä organisaatioissa tai yhteisöissä, ja usko oli heille tapa kuvata vapaaehtoistoiminnan

motivaatiotaan. Kokemukset johdatuksesta, uskon- nollisen yhteisön löytäminen, uskonratkaisut ja Ju- malan palveleminen olivat elämänkaarien tärkeimpiä teemoja. Kaikki mainitsivat kristilliset arvot ohjaavik- si periaatteikseen, mutta kokivat arvojen sisällön kes- kenään osin eri tavoin. Itsekkyyks tuomittiin kaikissa haastatteluissa ja hyväntahtoisuutta ja lähimmäisen- rakkautta korostettiin. Niiden lisäksi eri haastatte- luissa korostettiin esimerkiksi suoriutumista, työtä tai yhteisöllisyyttä.

Arvot olivat tässä ryhmässä kuitenkin vähemmän merkittäviä kuin muissa ryhmissä. Uskonto nähtiin ohjaavana periaatteena arvojen sijaan. Muissakin identiteettityyppiryhmissä oli uskonnollisia vapaa- ehtoisia, mutta heidän vapaaehtoistoimintaan liit- tämänsä identiteetit eivät rakentuneet uskonnon ympärille. Uskonto saattoi vahvistaa arvoja, kuten hyväntahtoisuutta, ja se saatettiin myös nähdä ar- vojen lähteenä, mutta uskonto itsessään ei ollut arvo eikä uskova ihminen yhtä keskeinen hahmo narraatioissa. Yksi uskonnollisen identiteetin ryh- mään ryhmitellyistä kuvasi hyvin suoraviivaisesti, että vapaaehtoistoiminnan “motiivina on kuiten- kin aika pitkälle evankeliumin eteenpäin vieminen” (M3: A 32-vuotias mies, vapaaehtoisena lasten ja nuorten parissa uskonnollisissa organisaatioissa Suomessa ja Venäjällä). Uskonto linkittyi useisiin vapaaehtoistoimintaan motivoiviin rakenteisiin. Va- paaehtoisuus oli kutsumus, tapa olla osa uskonnollis- ta yhteisöä, ja tapa antaa takaisin yhteisölle, jolta oli saanut paljon. Seuraava lainaus kuvaa kutsumukseen liittyvän uskonnollisen motiivin voimakkuutta.

“kun on kutsu Jumalalta, niin siitä vaan ei pääse niinku eroon. Et sä et.. Et jos mä olisin tekemättä (vapaaehtoistyötä), ni mä voisin paljon huonom- min, ku mitä, et mä teen. Et tietyl tavalla, vaiks se onki monesti raskast, siit joutuu maksaa sen hinnan, ja se on tietynlainen uhraus, niin tota sitä ei kuiten- kaan voi olla tekemättä.” (M2: 26-vuotias mies, vapaaehtoisena nuorten parissa ja kristillisessä opiskelijajärjestössä).

Vapaaehtoistoiminta näyttäytyi haastateltavalle siis jonain, jota ei voinut jättää tekemättä, koska kutsumus oli niin vastaansanomaton. Vapaaehtoistoimin-

nalla ei ollut merkittävää arvoa itsessään vaan se esitettiin näissä haastatteluissa uskonnollisen identiteetin ilmaisemisenä.

Kolme haastateltavaa ryhmiteltiin *yhteisölliseen arvoidentiteettityyppiryhmään* (M3, F7, M12). Heille yhteisöt, kuten perhe tai opiskelijajärjestö, ja yhteisöllisyys olivat tärkeitä asioita yleisesti ja sekä vapaaehtoistoimintaan liittyen. Yhteisöllisyyden, hyväntahtoisuuden ja perhearvojen ihanteet olivat merkittäviä myös moraalisisissa kannoissa. Heidän arvonsa suuntautuivat säilyttävyyteen ja itsen ylittämiseen (Schwartzin 1992 mukaan). Universalismi ei ollut olennaista, vaan he pyrkivät auttamaan nimenomaan sisäryhmiin ja lähiyhteisöihin kuuluvia ihmisiä. Tämä erotti heidät myös auttaja-identiteettiryhmään ryhmitellyistä vapaaehtoisista. Yhteisöllisten hyväntahtoisuus suuntautui enemmän kohti lojaalisuutta. Vapaaehtoistoiminta kietoutui yhteen oman elämän yhteisöjen kanssa. Esimerkiksi lasten ja nuorten bändikerhoa vetävä haastateltava kuvasi motiiviaan seuraavasti:

"Ne (omat lapset) innostu kotona ja mä aattelin, et no mikä ettei, tätähän voi jatkaa sitten koulussakin (N5: 32-vuotias mies, vapaaehtoisena lasten ja nuorten musiikki- ja urheilutoiminnassa).

Vapaaehtoistoiminta liittyi siis omiin lapsiin, mutta myös yhteisöön, lasten kouluun. Toiselle vapaaehtoiselle vapaaehtoistoiminnan olennainen motiivi oli, että se liittyy omaan elämänpäiiriin, yhteisöön, jossa häntä tarvitaan:

"aina semmonen, mikä liittyy siihen niinkun omaan elinpiiriin (motivoi) ja. Samalla tavalla kun mä nyt oon meidän taloyhtiön hallituksessa, mikä niinkun tuli mukaan, et kävin kokouksessa, ja siellä selkeesti tarvittiin myös väkeä sinne, niin liityin mukaan." (M12, 27-vuotias mies, vapaaehtoisena opiskelijajärjestössä ja taloyhtiössä).

Vapaaehtoistoiminta oli tapa liittyä yhteisöihin ja antaa niille osaamistaan. Lasten tai puolisoiden harrastukset, työyhteisöt ja opiskelijayhteisöt olivat tyypillisiä yhteisöjä, joiden kautta ja vuoksi haastateltavat osallistuivat vapaaehtoistoimintaan. Merkittävää oli yhteisön ja sen ihmisten auttaminen tai hyödyksi ole-

minen. Samalla vapaaehtoiset kokivat vahvistavansa yhteisöllisyyttä lähipiirissään ja yhteiskunnassa.

Suoriutuja-identiteettiryhmään ryhmiteltiin kaksi vapaaehtoista (M8, F12), joille olennaista oli asioiden saavuttaminen ja elämässä eteneminen. He toimivat vapaaehtoisina luottamustehtävissä poliittisessa puolueessa ja uskonnollisessa järjestössä, joiden tehtävissä ja vapaaehtoispositioissa eteneminen oli heille palkitsevaa. He arvostivat yhteiskunnallista järjestystä ja halusivat olla hyviä kansalaisia, kritisoivat tehottomuutta ja saamattomuutta. Arvot suuntautuivat säilyttävyyteen ja itsen korostamiseen. Myös hyväntahtoisuus oli mukana arvokokonaisuuksissa, muttei yhtä merkittävänä kuin suoriutumisen ja turvallisuuden. Seuraava lainaus kuvaa ylpeyttä omasta onnistumisesta ja aktiivisuudesta vapaaehtoisena.

"Mä oon parempi kun moni muu siinä. Pakko sanoo (nauraa) pakko tunnustaa, et kyllä rehellisesti voi sanoo, et ei muuta kun tekemään siitä, ni katoetaan mikä on lopputulos, että. Lähtökohta on silleen, et mul on vähemmän sanoja kun tekoja. Siis mä niinku toimin. --- Mä oon suora ja avoin ja rohkee, ja uskallan kyllä esittää mielipiteeni, mut enemmin mä toimin, ku jauhan." (M8: 36-vuotias mies, vapaaehtoisena uskonnollisen organisaation lapsi- ja nuorisotyössä ja urheilun parissa).

Vapaaehtoinen kuvaa, miten saa asioita aikaiseksi ja on siksi parempi kuin moni muu. Vapaaehtoistoiminta näyttäytyy kenttänä, jolla hän saa laittaa lahjansa ja energiansa käyttöön.

VAPAAEHTOISTOIMINTA ON ARVOJEN VÄLITTÄMISEN JA HUOLENPIDON KEIDAS

Vapaaehtoistoimintaan haastatteluissa liitetyt arvot vaihtelivat itsen ylittämisestä itsen korostamiseen ja säilyttävyydestä avoimuudelle muutokseen. Lähes kaikki Schwartzin (1992) perusarvot liitettiin vapaaehtoistoimintaan ainakin jossakin haastattelussa. Aiempi tutkimus on liittänyt erityisesti itsen ylittävät, muihin suuntautuvat arvot vapaaehtoistoimintaan ja auttamiseen (esim. Clary ym. 1998). Käsillä olevan tutkimuksen tulokset kuitenkin esittävät vapaaehtoistoiminnan merkityksiltään verrattain väljänä kenttänä, jolla yksilö voi toteuttaa hyvinkin erilaisia

arvoja. Moninaisuuden mahdollisuus tekee vapaaehtoistoiminnasta jopa ihanteellisen kentän refleksiiviselle identiteettityölle. Jokainen vapaaehtoinen voi halutessaan soveltaa toimintaa omiin tarpeisiinsa.

Huolimatta eri arvoidentiteettityyppien erilaisista painotuksista vapaaehtoistoiminta liitettiin niissä laajasti auttamisen, huolenpidon ja välittämisen merkityksiin. Auttamishalu on yleisin eksplikoitu vapaaehtoistoiminnan motiivi erilaisissa vapaaehtoistoiminnan tutkimuksissa ja se näyttää korostuvan suomalaisessa kontekstissa.

13 maata käsittävän kyselytutkimuksen tuloksissa (Grönlund 2012a) suomalaiset vastaajat pitivät auttamishaluun liittyviä motiiveja itselleen tärkeämpinä kuin minkään muun tutkimukseen osallistuneen maan vastaajat. Tasa-arvoa korostavien kulttuuristen arvojen maissa, joihin Suomi Schwartzin (1999) mukaan kuuluu, opiskelijat arvioivat auttamishaluun liittyvät motiivit tilastollisesti merkittävästi tärkeämmiksi vapaaehtoistoiminnalleen kuin muiden maiden opiskelijat. Konteksti ohjaa vapaaehtoistoiminnan saamia merkityksiä. Esimerkiksi tutkimuksen yhdysvaltalaiset opiskelijat, joiden kulttuuriset arvot ovat valta ja suoriutumisen, painottivat tutkimuksessa Suomea enemmän vapaaehtoistoimintaa hyödyllisenä omalle uralleen, CV:lle tai verkostoilleen.

Suomessa pääkaupunkiseudun nuorille aikuisille tehdyn kyselyn vastauksissa kiinnostavimpina vapaaehtoistoiminnan muotoina olivat toiminta lasten ja nuorten parissa sekä vanhusten, vammaisten ja huono-osaisten auttaminen. Nämä ihmisten suoraan auttamiseen liittyvät toimintamuodot koettiin kiinnostaviksi useammin kuin esimerkiksi vapaaehtoistoiminta urheilun tai kulttuurin parissa (Grönlund & Pessi 2008). Suomalaiset nuoret aikuiset näyttävät siis myös määrällisten tutkimusten valossa pitävän vapaaehtoistoimintaa kiinnostavana erityisesti auttamiseen liittyvien syiden vuoksi.

Ajassamme on nähtävissä yhteiskunnallinen muutos ja murros, jossa auttamisen, huolenpidon ja välittämisen arvot ovat siirtymässä syrjään ja markkinatalouden logiikka ja sen kovat tausta-arvot saavat enemmän ohjaavaa valtaa. Esimerkiksi perinteisesti huolenpitoa edustanut julkinen sektori toimii ajassamme yhä enemmän markkinatalouden logiikalla

(Saari & Pessi 2011). Hyvinvointipalveluiden ulkoistaminen, kilpailutus, tehokkuusajattelu ja tuotavuuden taloutta korostavat mittarit ohjaavat julkisen sektorin toimintaa. Tässä yhteydessä vapaaehtoistoiminta näyttää tietyntylaisena välittämisen ja auttamisen keitaana. Ajassamme korostuvat myös monet muut trendit, jotka voi nähdä vastakehityksenä ja jopa kapinana tehokkuusajattelulle ja kilpailukulttuurille, kuten *down shifting*, kotoilu ja lähiruoka. Erityisesti nuoret aikuiset vaikuttavat kyllästyneen suorittamisorientaatioon. Myös melko tuore nuorten arvotutkimus kertoo, että peräti kolme neljäsosaa nuorista oli huolissaan suomalaisten arvomaailman kovenemisesta (Nuorten arvot ja elämä 2009).

Nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminta näyttää siis tekona, jolla he voivat ammentaa omaan elämäänsä ja identiteettiinsä tärkeinä pitämiään, yhteiskunnassa muuten paitsiossa olevia arvoja. Samalla liike on kaksisuuntainen: vapaaehtoistoiminta on monille teko, jolla pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaan. Tutkimuksessa haastateltu nuori nainen kuvasi tätä seuraavasti:

"emmä tiedä onks se naiivia, mut mä aattelen ite niin, et nyt mä ainaki teen jotain. Saa niinku sel-lasen lohdutuksen tunteen siitä. kyl mä tajuun sen ihan varsin hyvin, ettei se oo mitään niinku maail-maa mullistavaa, mitä mä teen. Mut mä teen silti jotain." (N4, 26-vuotias nainen, toimi vapaaehtoisena luomuruokapiirissä ja luonnonsuojeluyhdistyksessä).

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä on esitelty perusarvojen (Schwartz 1992), narratiivisen identiteetin (McAdams 2001, 2006)

AUTTAMISHALU ON YLEISIN EKSPLIKOITU VAPAAEHTOIS- TOIMINNAN MOTIIVI ERILAISISSA VAPAAEHTOIS- TOIMINNAN TUTKIMUKSISSA.

ja arvoidentiteetin (Hitlin 2007) teoreettiset näkökulmat välineinä vapaaehtoistoiminnan, arvojen ja identiteetin yhteyksien ymmärtämiseen. Näkemys identiteetistä narratiivisena prosessina sekä tälle näkemykselle perustuvat tutkimusmenetelmät tarjoavat mielenkiintoisen tavan tutkia identiteetin ja arvojen haastavia teemoja sekä sitä, miten yksilöt niitä vapaaehtoistoiminnassa ilmaisevat ja kokevat. Vapaaehtoistoiminnan – ja toki monen muunkin toiminnan kentän – tutkimus voisi saada lisäarvoa näiden näkökulmien hyödyntämisestä.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan yksilölliset näkemykset ovat olennaisia. Toinen tutkija olisi voinut päätyä erilaisiin näkökulmiin ja tuloksiin.³ Tutkimuksen tulokset myös perustuvat rajalliseen määrään haastatteluja, eikä niitä voi suoraan yleistää. Vapaaehtoiset, joilla on motivaatiota ja kiinnostusta itsen reflektointiin, saattavat myös suostua helpommin tutkimushaastatteluihin kuin ne, joille se on epätyypillisempää. Vapaaehtoisen kulttuurinen konteksti ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat haastateltavan identiteettiin ja sen narratiiviseen konstruointiin samoin kuin arvoihin ja vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksiin. Tämä tutkimus perustuu haastatteluihin yhdellä alueella Suomessa.

Tutkimuksen 24 haastateltavasta 17 yhdisti vapaaehtoistoiminnan arvoidentiteettiin haastattelussa. Vaikka laadullisen tutkimuksen tavoite ei ole yleistää, voidaan tuloksen perusteella olettaa, että vapaaehtoistoiminta kytkeytyy arvoidentiteettiin myös monilla muilla vapaaehtoisilla. Toisaalta on huomionarvoista, että seitsemän haastateltavaa ei liittänyt vapaaehtoistoimintaa ydinarvoihinsa tai identiteettiinsä haastattelussa. Tämä joukko muodostaa yli neljäsosan haastatelluista. Myös tätä voidaan pitää tutkimuksen yhtenä tuloksena. Väljyydessään vapaaehtoistoiminta tarjoaa areenan paitsi syvälliseen identiteettityöhön ja arvopohdintaan, myös toimintaan, joka ei liity näihin ulottuvuuksiin. Vapaaehtoistoiminta voi tarjota osallistumismahdollisuuden niille, joille toiminnallisuus on luontevampaa kuin refleksiivisyys.

Nuoret ikäryhmät näyttävät tarjoavan erityisen moniulotteisen ja kiehtovan arvotutkimuskentän. Monet arvotutkimukset osoittavat, että nuoret

ikäryhmät pitävät hedonistisia arvoja verrattain tärkeinä itselleen (esim. Puohiniemi 2006). Siitä huolimatta he ovat erittäin kiinnostuneita vapaaehtoistoiminnasta ja auttamisesta (esim. Grönlund & Pessi 2008; Pessi 2008). Fragmentoitunut sosiaalinen konteksti saattaa näkyä nuorten ikäryhmien tavoissa käyttää ja toteuttaa arvoja (esim. Helve 1999). Hedonismiin suuntautunut yksilö voi toimia vapaaehtoistoiminnan kentällä muilla arvoulottuvuuksilla vallitsevan arvoulottuvuutensa rinnalla. Yksilön arvot eivät koskaan ole yksilötteiset, ja arvoulottuvuuksien dynaaminen käyttö eri tilanteissa tulisi ottaa huomioon erityisesti nuoria ikäryhmiä tutkittaessa. Perinteinen arvotutkimus on mahdollisesti jossain määrin epäonnistunut ymmärtämään nyanssista yhteyttä, joka nuorten aikuisten arvojen ja auttamisen välillä jälkitraditionaalisissa länsimaisissa yhteiskunnissa on. Lisää syväluotaavia tutkimuksia holistisin laadullisin menetelmin tarvitaan, jotta arvojen ja (vapaaehtois)toiminnan yhteyksiä toisiinsa ja identiteettiin voidaan ymmärtää paremmin. Tutkimuksia tarvitaan myös muiden ikäryhmien tavoista liittää vapaaehtoistoiminta arvoihinsa ja identiteettiinsä esimerkiksi erilaisissa elämäntilanteissa tai vaikkapa eläkkeelle jäämisen yhteydessä.

Tutkimuksen tuloksia on hyödyllistä myös soveltaa käytäntöön. Vapaaehtoisten yksilöllisiä tarpeita ja näkökulmia ymmärtämällä toiminnan organisoijat voivat tarjota heille sopivia toimintamuotoja, ja vapaaehtoistoiminta voi aiempaakin paremmin toimia identiteettityön ja arvopohdintojen kenttänä. Tulokset korostavat myös vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia kasvatuksellisenä kenttänä, koska se kietoutuu arvoihin ja moraalisiin kysymyksiin. Koululaisten ja opiskelijoiden osallistuminen vapaaehtoistehtäviin osana opetusta herättää kiinnostusta myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja oppilaissa (esim. Grönlund 2012; Vetoisuus opetusministeri Henna Virkkuselle ja opetushallitukselle, 2010). Kypsan moraalisen ja yhteiskunnallisen toiminnan elementit voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen. Ensimmäinen, tiedollinen aspekti tarkoittaa tietoa ja ymmärrystä instituutioista sekä eettisistä ja demokraattisista periaatteista. Toinen, motivaatio tarkoittaa halua toimia oikein, tavoitteita ja arvoja. Kolmas, käytännön

toiminta tarkoittaa sitä, että tietoa ja motivaatiota sovelletaan käytäntöön ja opitaan toiminnan kautta. Nämä kolme aluetta ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja moraali- ja kansalaiskasvatuksen on ajateltu olevan tehokkainta, kun se kohdistuu niihin kaikkiin (Colby 2005; ks. myös Grönlund & Pessi 2008). Aiempi tutkimus on myös löytänyt positiivisia yhteyksiä muun muassa oppilaitosten vapaaehtoistoimintaohjelmien ja tulevan vapaaehtoistoiminnan välillä (Haski-Leventhal ym. 2010. Nuorten aikuisten vapaaehtoistoimintaan liittämien yksilöllisten prosessien ymmärtämisestä voi olla hyötyä, mikäli vapaaehtoistoimintaa halutaan Suomessa jatkossa hyödyntää aiempaa enemmän kasvatuksessa.

sien ymmärtämisestä voi olla hyötyä, mikäli vapaaehtoistoimintaa halutaan Suomessa jatkossa hyödyntää aiempaa enemmän kasvatuksessa.

Henrietta Grönlund
Tutkijatohtori
Käytännöllisen teologian osasto
Teologinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

KIRJALLISUUS

- Blasi, A. (1993). The development of identity: Some implications for moral functioning. In Noam, G. G. & Wren, T. E. (Eds.) *The moral self*. Cambridge, MA: MIT Press. 99–122.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J. & Miene, P. (1998). *Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516–1530.
- Colby, A. (2005). Moraali- ja kansalaiskehityksen ulottuvuudet. Teoksessa Pirttilä-Backman, A-M., Ahokas, M., Myyry, L., & Lähteenoja, S. (toim.) *Arvot, moraali ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologian näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Helsinki: Gaudeamus. 37–65.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Grönlund, H. (2011) Identity and volunteering intertwined: Reflections from the values of young adults. *Voluntas, International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations* 22(3), 852–874.
- Grönlund, H. (2012a) *Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflections from young adults in Finland*. Helsinki: University of Helsinki. (Diss.).
- Grönlund, H. (2012b). *Raportti kyselystä vapaaehtoistoiminnasta koulussa 2012*. Julkaisematon raportti, tekijän hallussa.
- Grönlund H. & Pessi, A. B. (2008). Osallisuuden asenteet ja teot. Nuoret ikäryhmät vapaaehtoistoiminnassa. In Polarisoituva nuoruus? *Nuorten elinolut -vuosikirja*. Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 84 & Nuorisosaian neuvottelukunta & Stakes. 127–137.
- Haski-Leventhal, D., Grönlund, H., Holmes, K., Meijs, L. C. P. M., Cnaan, R. A., Handy, F., Brudney, J., Hustinx, L., Kang, C., Kassam, M., Pessi, A. B., Ranade, B., Smith, K. A., Yamauchi, N., & Zrinscak, S. (2010). Service-Learning: Findings From a 14-Nation Study. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 22(3), 161–179.
- Helve, H. (1999). *Multiculturalism and values of young people*. Diskus 5. <http://www.uni-marburg.de/religionswissenschaft/journal/diskus> (ladattu 23.7.2010).
- Hitlin, S. (2007). Doing good, feeling good: Values and the self's moral center. *The Journal of Positive Psychology* 2(4), 249–259.
- Kohlberg, L. (1975). *Collected papers on moral development and moral education*. Harvard Graduate School of Education, Cambridge.
- Marta, E. & Pozzi, M. (2008). Young People and Volunteerism: A Model of Sustained Volunteerism During the Transition to Adulthood. *Journal of Adult Development* 15, 35–46.
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology* 5, 100–122.
- McAdams, D. P. (2006). The role of narrative in personality psychology today. *Narrative Inquiry* 16(1), 11–18.
- Musick, M.A. & Wilson, J. (2008). *Volunteers: a social profile*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Nylund, M. & Yeung, A. B. (toim.) (2005). *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Pessi, A. B. (2008). Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin. RAY:n juhlavuoden kansalaiskyselyn tulokset. *Avustustoiminnan raportteja 19*. Helsinki: RAY.

- Puohiniemi, M. (2006). *Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika*. Vantaa: Limor kustannus.
- Rehberg, W. (2005). Altruistic Individuals: Motivations for International Volunteering Among Young Adults in Switzerland. *Voluntas: International Journal of Vheoluntary and Nonprofit Organizations*, 16(2), 109–122.
- Roberts, B. (2002) *Biographical Research. Understanding Social Research*. Series editor Alan Bryman. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Rochester, C., Paine, A. E., Howlett, S. & Zimmeck, M. (2010). *Volunteering and Society in the 21st Century*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Saari, J. & Pessi, A. B. (2011). Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Teoksessa *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Pessi, A. B. & Saari, J. (toim.) Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 15–41.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M. P. Zanna (toim.). *Advances in experimental social psychology* 25. 1–65.
- Schwartz, S. H. (1999). A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review* 48(1), 23–47.
- 2011 *State of the World's Volunteerism Report*. Universal Values for Global Well-being (2011). United Nations Volunteers. [http://www.unric.org/en/images/stories/2011/PDF/SWVR%20Report%20\[Eng\].pdf](http://www.unric.org/en/images/stories/2011/PDF/SWVR%20Report%20[Eng].pdf) (ladattu 12.7.2012.)
- Study on Volunteering in the European Union. Country Report Finland (2011). <http://europa.eu/volunteering/en/content/study-volunteering-european-union-country-report-finland> (ladattu 24.7.2012.)
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self: The Making of Modern Identity*. Harvard, Cambridge, MA.
- Vetoomus opetusministeri Henna Virkkuselle ja opetushallitukselle (2010). http://www.kansalaisareena.fi/vapaaehtoistoiminta_osaksi_opetussuunnitelmaa_2010.pdf (ladattu 1.12.2012.)
- Yeung, A. B. (2001). *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta?* Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

VIITTEET .....

- 1 Aineistot on analysoitu ja tulokset raportoitu primaaristi väitöskirjassani ja sen neljässä osajulkaisussa, jotka on julkaistu itsenäisinä artikkeleina kansainvälisissä tieteellisissä aikakauskirjoissa (Grönlund 2012a).
- 2 Haastateltavat rekrytoitiin kyselytutkimuksen kautta. Urbaani usko -tutkimushankkeessa (ks. tarkemmin Grönlund 2012a) haastateltiin vuonna 2004 puhelimitse 1 000 20–39-vuotiaista nuorta aikuista, joilta tiedusteltiin muun muassa vapaaehtoistoimintaan ja uskonnollisuuteen liittyviä asioita. Vapaaehtoisena toimineilta tiedusteltiin, haluaisivatko he osallistua myöhemmin tutkimushaastatteluun. Halukkaista valittiin tämän artikkelin aineiston haastateltavat. Koska samojen haastattelujen avulla haluttiin tutkia uskonnollisuuden ja vapaaehtoistoiminnan yhteyksiä, haastateltaviksi valittiin vapaaehtoisia, jotka edustivat keskenään erilaista uskonnollisuutta. Kyselyaineiston vastaajat ryhmiteltiin ryhmittelyanalyysillä neljään ryhmään erilaisiin uskonnollisiin vääntämiin asennoitumisen mukaan. Ryhmistä ensimmäinen edusti perinteistä, kristillistä uskoa, toinen väljempää spirituaalisuutta, kolmas epävarmaa uskonnollisuutta, neljäs uskonnottomuutta (ks. tarkemmin Grönlund 2012a). Jokaisesta ryhmästä haastateltiin kolme naista ja kolme miestä. Ryhmittelyanalyysillä muodostetut ryhmät olivat erikokoisia eikä haastateltavien valintaa suhteutettu niiden kokoihin. Näin ollen esimerkiksi perinteistä, kristillistä uskoa edustavien haastateltavien joukko on suhteessa suurempi kuin kyselyaineistossa. Laadullinen tutkimus ei pyri yleistettävyyteen, ja haastatteluaineiston monipuolisuutta pidettiin tärkeämpänä kuin sen edustavuutta. Haastateltavien valintatapa on kuitenkin syytä huomioida, sillä se vaikuttaa tutkimustuloksiin, erityisesti uskonnollisuuden verrattain keskeiseen rooliin. Haastatelluista osa oli työssäkäyviä, osa opiskelijoita, osa äitiyslomalla. Osalla oli lapsia, osalla ei, osa oli naimisissa, osa eli yksin. Elämäntilannetta ei huomioitu haastateltavia valittaessa vaan valintaa ohjasivat vapaaehtoistoiminta ja uskonnollisuustyyppi (mukaan lukien uskonnottomuus).
- 3 Tutkijan asemasta ja suhteesta tutkittavaan ilmiöön ks. tarkemmin Grönlund 2012a.

Valtion legitimiteetti ja kansalaiskasvatus

Suomen ja Venäjän koulutuspoliittisissa asiakirjoissa 1990–2000-luvuilla

Koulutuspoliittinen vertailututkimus analysoi kansalaiskasvatuksen roolia Suomessa ja Venäjällä 20 vuoden aikajaksolla. Useista eroistaan huolimatta molemmat maat antavat yhä suuren arvon kansalaisuudelle ja kansalliselle identiteetille.

JOHDANTO

Kansainvälisessä, vuosina 1995–1999 toteutetussa yhteiskunnallisen oppimisen tutkimuksessa väitetään: ”kansalaiskasvatus ja yhteiskunnallinen osallistuminen ovat nousseet Euroopassa tällä vuosikymmenellä tapahtuneiden nopeiden muutosten seurauksena laajan kansainvälisen mielenkiinnon ja tutkimuksen kohteeksi” (International Association for the Evaluation of Education Achievement IEA/Civics-tutkimus 1999).

Tämä kehityssuunta on näkynyt myös Suomessa ja sen naapurivaltiossa Venäjällä. Sekä Venäjällä että Suomessa on 1980-luvun puolivälistä alkaen koettu merkittäviä valtion ja yhteiskuntaan vaikuttaneita mullistuksia. Neuvostoliiton romahdettua Venäjä on pyrkinyt löytämään uusia tapoja valtiollisen yhtenäis-

syyden ylläpitämiseksi, valtion uudelleen rakentamiseksi ja maan kansainvälisen aseman parantamiseksi. Suomessa puolestaan Euroopan yhdentyminen, taloudellinen epävakaus ja lisääntyvä maahanmuutto ovat asettaneet muutospainetta kansalaisuudelle ja kansalliselle identiteetille.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Venäjän ja Suomen poliittista ja kansallista sosialisatiota (joista jatkossa käytetään yhteisnimitystä *kansalaiskasvatus*) ohjaavaa koulutuspolitiikkaa 1980-luvun puolivälistä vuoteen 2007. Analyysi perustuu oppivelvollisuuskoulun toimintaa ohjaavaan koulutuspoliittiseen aineistoon, joten järjestöjen ja muiden koulutusasteiden kansalaiskasvatuksellinen toiminta jää tämän tarkastelun ulkopuolelle. Artikkelin pohjautuu vuonna 2010 valmistuneeseen väitöskirjatutkimukseeni (Piattoeva 2010a).

Sen sijaan, että pohtisin poliittisten muutosten vaikutuksia kansalaiskasvatuksen päämääriin tai sisältöihin lähestyn kansalaiskasvatuspolitiikkaa eräänlaisena ikkunana yhteiskunnan laajempiin kehityslinjoihin. Pyrin ennen kaikkea vastaamaan kysymykseen, miten valtion, kansalaisuuden ja kansallisuuden väliset suhteet ja näiden käsitteiden sisällöt ovat muuttuneet koulutuspoliittisten asiakirjojen valossa Suomessa ja Venäjällä. Tutkimusta voidaan siis lukea ikään kuin kansalaiskasvatuspolitiikan mikronäkökulmasta kirjoitettuna analyysina suomalaisen ja venäläisen yhteiskunnan ja valtion kehityksestä viime vuosikymmeninä.

Tutkimuksen punaisena lankana on kansalaiskasvatuksen ja valtion legitimitietin välinen side. Valtion legitimitietillä tarkoitan valtiovallan hyväksyntää kansalaisten silmissä. Suomen ja Venäjän 1990–2000-lukujen yhteiskunnallisia konteksteja yhdistää valtion legitimitietin heikentyminen ja kansalaisten ja valtion suhteen laadun muutokset. Kansalaiskasvatuksen nousu tärkeäksi poliittiseksi ja pedagogiseksi aiheeksi näkyy sitä koskevien ministeriöiden ja johtavien poliitikkojen tekemien linjausten määrässä. Nämä linjaukset heijastavat valtiovallan pyrkimyksiä legitimitietinsä vahvistamiseksi ja kansalaisten luottamuksen palauttamiseksi (Venäjän tapauksessa voidaan tarkemmin sanoa ’uudelleen luomiseksi’). Kansalaiskasvatuksen lähestyminen valtion legitimitietin näkökulmasta tekee näkyväksi kasvatuksen peripoliittisen luonteen. Tämän näkökulman ansiosta voimme nähdä myös koulutusjärjestelmän ja yhteiskunnan välisen suhteen. Koulutusjärjestelmä muun muassa paljastaa peilinomaisesti yhteiskunnallisia muutosprosesseja.

Olen väittänyt tutkimuksessani (Piattoeva 2010b, 70), että kansalaiskasvatus edustaa poliittisesti herkintä ja ristiriitaisinta koulutuspolitiikan ja pedagogiikan aluetta. Sen vuoksi lähestyn kansalaiskasvatusta yhtäältä kilpailevien poliittisten ideaalien kohtauspaikkana ja taistelulenttänä ja toisaalta katson kansalaiskasvatuksen heijastavan vaihtoehtoisten poliittisten visioiden hetkellistä tasapainoa ja valtiovallan legitimaatiokäsikirjoituksena pyrkimystä vakauteen. Näin ollen kansalaiskasvatus sekä heijastaa ja uusintaa hallitsevaa kansalaiskäsitystä että legitimoii val-

tion ja kansalaisten välisen sopimuksen. Kansalaiskasvatuksen kompleksisuutta lisää sen historiallisesti muodostunut tehtävä sekä poliittiseen järjestelmään osallistumiseen valmentavana että kansallista yhteenkuuluvuustunnetta eli ns. kansallista identiteettiä vaalivana pedagogisena projektina. Viittaatan tähän kaksijakoisuuteen poliittisen sosialisatiion ja kansallisen sosialisatiion termein ja väitän, että nämä yhdessä muodostavat kansalaiskasvatuksen kaksi keskeisintä päämäärää.

Artikkelin aluksi tarkastelen poliittisen ja kansallisen sosialisatiion käsitteitä. Seuraavaksi kuvaan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Perustelen Suomen ja Venäjän vertailua ja esittelen tutkimuksen koulutuspoliittista aineistoa, jota olen analysoinut retoriikan ja ’politiikka diskurssina’ lähestymistapojen avulla. Venäjän ja Suomen vertailua perustelllessani ja maiden konteksteja analysoidessani väitän, että ne edustavat erityyppisiä valtiorakenteita: imperiumia (Venäjä) ja kansallisvaltiota (Suomi). Nämä ideaalityypinomaiset käsitteet eivät kaikilta osin vastaa Suomen ja Venäjän valtiopiirteitä, mutta niiden harkitseva soveltaminen korostaa molempien kansallisten kontekstien erityspiirteitä. Tämän jälkeen keskityn Suomen ja Venäjän kansalaiskasvatuksen esittelyyn ja analysointiin.

KANSALLINEN JA POLIITTINEN SOSIALISAATIO

Kymlicka ja Straehle (1999, 73) väittävät, että kansallisvaltion olemassaolon ja säilyvyyden edellytyksenä on valtion kansakuntaistamispolitiikka (*nationalising nation-building policies*), jota toteuttavat eri yhteiskunnalliset instituutioiden, kuten media, armeija ja koulutusjärjestelmä. He kutsuvat kansallisvaltiota tämän jatkuvan kansakuntaistamispolitiikan tuotteeksi muistutuksena siitä, ettei kansallisvaltioita ole olemassa ilman eri instituutioiden ja puhetapojen jatkuvaa ja monikerroksista vaikutusta. Kansallisvaltioiden syntyä tutkineet historioitsijat ovat korostaneet koulutusjärjestelmän ja erityisesti oppivelvollisuuskoulun merkittävää roolia kansallisvaltioiden kehityksessä Euroopassa (Hobsbawm 1987; Green 1990; Paasi 1998). Juuri valtion kontrolloima oppivelvollisuuskoulu on perustamisesta lähtien kantanut vastuuta yhtenäisen kansallisen kielen levittämisestä ja kan-

sallisen muistin luomisesta (opettamalla valikoidusti kansan syntyhistoriaa). Tietoisuus kuulumisesta johonkin isompaan kokonaisuuteen, kuten kansallisvaltioon omine rajoineen, arvoineen ja perinteineen, syntyy osana nationalistista pedagogista projektia. Kuten Anssi Paasi (1998, 217) kirjoittaa, ihminen on syntyessään avoin olento, joka sosiaalistuu kansallisiin ajattelutapoihin ”sosiaalisen syntymän” kautta. Tätä prosessia Paasi (sama) nimittää ”kansalliseksi sosialisatioksi”.

Poliittinen sosialisatio terminä on pidettävä erillään poliittisen sosialisatian tutkimuksesta, joka on keskittynyt selvittämään esimerkiksi kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään, poliittisten asenteiden, kuten äänestämiskäyttäytymisen periytymistä tai yhteiskunnallisen tietämyksen tasoa, pitäen itse poliittisen sosialisatian prosessia kouluissa, perheissä tai harrastusten parissa kyseenalaistamattomana ja poliittisesti ja eettisesti oikeutettuna (ks. Sigel 1995). Poliittinen sosialisatio terminä sen sijaan korostaa valtiollisen koulutusjärjestelmän keskeistä roolia poliittisen järjestelmän pysyvyyden turvaamisessa. Erään määritelmän mukaan poliittinen sosialisatio tarkoittaa erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden välittämää oppimisprosessia, jonka seurauksena yksilö sisäistää hyväksytyjä asenteita ja käyttäytymisen malleja (Massialas 1977).

Kansalaiskasvatuksen kaksoisluonne juontuu kansalaisuuden muodostumisen modernista historiasta, jonka taustalla hämmöttävät sekä edustuksellisen demokratian että kansallisvaltioideologian synty. Kansalaisuus poliittisen yhteisön jäsenyytenä tarkoittaa oikeutta osallistua itsehallintaan ja hallittuna olemiseen eli itseään koskevien päätösten tekemiseen (esim. Kuusela & Saastamoinen 2006). Edustuksellisen demokratian tulon myötä suoran poliittisen itsehallinnan tilalle nousi niin sanottu representatiopolitiikka, jossa osallistuminen tapahtuu äänen delegeoimisen kautta. Kansalaisuuteen liittyy myös kulttuurisen kuulumisen ulottuvuus, jota kutsutaan kansallisuudeksi. Kansalaisuuden kansallistuminen tarkoittaa prosessia, jonka seurauksena kansalaisuus rajattiin tarkoittamaan tietyn kansallisvaltion jäsenyyttä (Isin & Turner 2007, 11). Nationalismi kansallisuusaatteena tulkitsi kansakunnan kulttuuriseksi

kokonaisuudeksi, jonka jäsenet sekä nauttivat samankaltaisista poliittisista oikeuksista että jakavat tietyn yhtenäisen kulttuurin. Kansalaisuuden kansallistuminen korostuu erityisesti Suomessa, jossa kansalaisuus suomennettiin *kansalaisuudeksi* painottamaan kulttuuriseen kansakuntaan kuulumista. Suomi onkin yleensä luettu historiattomiin kansakuntiin, joille kansa on tyyppillisesti kielellis-kulttuurinen kokonaisuus (Stenius 2003 ja Liikanen 2003 teoksessa Ronkainen 2009, 52).

SUOMEN JA VENÄJÄN VERTAILUSTA

Tämä tutkimus sijoittuu vertailevan koulutustutkimuksen (*comparative education*) piiriin ja perustuu niin sanottuun kontrastoivaan vertailevaan tutkimusotteeseen (*individualising comparison, contrast of contexts*, ks. Tilly 1984 ja Skocpol & Somers 1980). Kontrastoiva vertailu auttaa ymmärtämään molempien kansallisten kontekstien erityispiirteitä, sillä tutkittavan tapauksen erityisluonne kirkastuu, kun sitä vertaillaan systemaattisesti toiseen tapaukseen. Suomen ja Venäjän kontekstien kontrastoinen tekee mielekkääksi se, että ne edustavat hyvin erilaisia, elleivät jopa vastakkaisia valtiomalleja ja kansalaisuuden traditiota. Onkin väitetty, että kontrastoivan otteen analyttinen hyöty kasvaa silloin, kun vertailuasetelman muodostavat mahdollisimman erilaiset tapaukset ja tutkijan huomio kohdistuu ennen kaikkea tapausten selkeimpiin keskinäiseroihin (Skocpol & Somers 1980, 179). Vaikka vertaileva tutkimus tekee näkyväksi jokaisen kontekstin erityisyyden, se samalla mahdollistaa jonkin yleisen ja yhteisen löytämisen. Tässä tutkimuksessa tapauksia yhdistävänä elementtinä toimii valtion legitimitietin ja kansalaiskasvatuksen suhteen muutos, ja tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kaksi hyvin erilaista valtiota reagoivat samankaltaiseen haasteeseen.

Ajatus valtiovallan legitimitietin tärkeydestä on peräisin vallitsevasta poliittisesta järjestyksestä, jonka mukaan kansallisvaltio edustaa ainoata hyväksytyä poliittis-territoriaalisen organisoitumisen ja kollektiivisen identifioitumisen muotoa (Smith 1998, 70). Yksinkertaistaen voi sanoa, että modernien ”kansanvaltaisten” valtioiden vallankäyttö perustuu kansan tahtoon (Alasuutari 1998, 158). Moder-

nia valtiopoliittikkaa voidaan kiteytetysti kutsua hegemoniaisteluksi oikeudesta edustaa kansaa (vrt. Liikanen 1997, 349). Kansallisvaltion ”keskeisiä pilareita ovat suvereenius poliittisesti ja alueellisesti, legitiimi vallan käytön monopoli, poliittinen ja oikeudellinen yhdenvertaisuus sekä yhteinen kieli”¹. Kansallisvaltion jäsenten, kansalaisten, oletetaan jakavan kulttuurisen yhdenmukaisuuden ja poliittisen lojaalisuuden. (Ronkainen 2009, 18.) Kansallisvaltion ideaalissa paikka, ihmiset, hallinto ja kulttuuri muodostavat kokonaisuuden (Paasi 1998; Ronkainen 2009) ja kansalaisuus ja kansallisuus ovat puolestaan kietoutuneet tiiviisti yhteen.

Toisin sanoen kansalaisten ja valtion välinen suhde, josta voidaan myös käyttää termiä integraatio, rakentuu sekä kulttuurisen yhteenkuuluvuuden että poliittisen osallistumisen myötä. Kansan ja valtion välissä vallitsee eräänlainen sopimus tai vaihtokauppa, jossa kansalainen saa muun muassa turvallisuutta, jatkuvuutta, takeet jonkinlaisesta hyvinvoinnista ja vaikuttamismahdollisuuksista kansallisen identifioitumisen, henkilökohtaisen työpanoksen ja muun osallistumisen, esimerkiksi asepalveluksen, vastikkeeksi (Paasi 1998, 216).

Venäjän tapaus edustaa vastakohtaa sille historiallisesti muovautuneelle ajatusmallille, jonka mukaan sanalla valtio tarkoitetaan kansallisvaltiota. Venäjän edeltäjän – Neuvostoliiton – valtiomalli, josta käytän tutkimuksessani termiä imperiumi, eroaa (Suomen) kansallisvaltioideaalista päinvastaisella käsityksellä kansalaisuuden ja kansallisuuden välisestä suhteesta ja sen alueella asuvien ihmisten poliittisesta integraatiosta. Nyky-Venäjän kansalaiskasvatuksen politiikkaa tutkiessa onkin ensisijaista ymmärtää Neuvostoliiton aikana vakiintuneita käsityksiä, sillä ne muodostavat nyky-Venäjän politiikan lähtötilanteen. Poliittisesti Neuvostoliiton kansalaisten asemalla oli vain näennäinen yhteys kansalaisuuden itsehallintadealaan, sillä autoritäärisen valtiiovallan alaisina heillä

ei ollut mahdollisuuksia osallistua itseään koskevien poliittisten päätösten tekoprosessiin (Sunny & Martin 2001, 9). Kulttuurisesti Neuvostoliitto ei pyrkinyt luomaan kielellisesti ja kulttuurisesti yhtenäistä kansaa. Imperiumeille on sen sijaan ollut tunnusomaista monikansallisuus ja yhden vahvan kansan alamaisuudessa toimivien kansojen kirjo (Parrott 1997). Neuvostoliiton tapauksessa ’kansaa’ tarkoitti lukuisten tasavaltojen ja autonomisten alueiden etnisiä ryhmiä eikä valtion laajuista yhtenäistä väestöä, ja kansallisuus puolestaan kuulumista yhteen näistä lukuisista etnisistä ryhmistä (esim. Bessinger 2005; Brubaker 1996). Neuvostoliiton romahdettua uuden Venäjän keskeisenä haasteena on määrittellä se kansa, jota valtiiovallan on tarkoitus palvella, sekä ne ideat, jotka sitovat kansalaiset ja valtion legitiimiin keskinäissuhteeseen (Breslauer & Dale 1997, 307).

KANSALAIKASVATUS KANSALLISENA JA POLIITTISENA SOCIALISAATIONA ON PERUSKOULUTUS- JÄRJESTELMÄN TÄRKEÄ TEHTÄVÄ.

TUTKIMUKSEN AINEISTO

Kansallinen socialisaatio -termi valottaa koulutuksen merkitystä valtiollisen yhteenkuuluvuuden luomisessa kulttuurisessa ja moraalisisessa mielessä, kun taas poliittinen socialisaatio korostaa koulutuksen keskeistä sijaa kiinnittymisessä poliittisiin instituutioihin. Kansalaiskasvatus kansallisena ja poliittisena socialisaationa on peruskoulutusjärjestelmän tärkeä tehtävä, sillä valtiollisen koulun syntyhistorialla on vahva sidos kansallisvaltioiden ja modernin poliittisen järjestelmän nousuun. Tämän vuoksi kansalliseen ja poliittiseen socialisaatioon kuuluvia sisältöjä löytyy paitsi monista oppiaineista myös (koulu)arjen päivittäisistä käytännöistä (Arthur, Davies & Hahn 2008; Aapola, Gordon & Lahelma 2003).

Tämän laadullisen tutkimuksen tutkimusaineiston muodostavat venäläiset ja suomalaiset koulutuspoliittiset asiakirjat 1980-luvun lopulta vuoteen 2007². Pömin asiakirjoista kansallisuuteen ja kansalaisuuteen viittaavia tavoitteita ja niitä oikeutettavia argumentteja käyttäen apunani retoriikan ja ’politiikka diskurssina’ -lähestymistapoja. Koska kiinnostukseni kohdistui en-

nen kaikkea kansalaiskasvatukseen valtiovallan legitimaatiokäsikirjoituksena, pidin tärkeänä tutkia nimenomaan valtion taholta tuotettuja poliittisia asiakirjoja eli valtion diskursssia kansalaiskasvatuksesta.

Tutkimus liittyy tutkimussuuntaukseen, jota kutsutaan politiikan sisällön analyysiksi (*analysis of policy content*). Tämäntyyppinen tutkimus keskittyy politiikan taustalla olevien arvojen, oletusten ja ideologioiden selvittämiseen sekä politiikan ja laajemman kontekstin välisen suhteen tutkimiseen (Olssen, Codd & O'Neill 2004, 72.) Koulutuspoliittinen tekstianalyysi tarkoitti tässä tutkimuksessa aineiston lähilukua, jonka tavoitteena oli löytää tietyille aikavälille tyypillisiä käsityksiä kansallisuudesta, kansalaisuudesta ja valtiosta (vrt. Olssen, Codd & O'Neill 2004). Retoriikan analyysin ansiosta dokumenttien tulkinta keskittyi teksteissä käytettyihin tapoihin vakuuttaa lukijaansa. Olin ennen kaikkea kiinnostunut niistä ”pakottavista tarpeista” (*exigence* ks. Edwards, Nicoll, Solomon & Usher 2004), joilla kansalaiskasvatuksen sisältöjä pyrittiin uskottavasti perustelemaan. Juuri tämän lähestymistavan ansiosta valtiovallan legitimitietin muutos paljastui tärkeäksi syyksi kansalaiskasvatuksen uudelleen arvioinnille sekä Suomessa että Venäjällä.

KANSALAISKASVATUS SUOMESSA

Suomessa kansainvälinen Civics-tutkimus ja vuosittain toteutetut Nuorisobarometrit ovat nostaneet esiin yhtäältä suomalaisnuorten korkean yhteiskunnallisen tietotason ja toisaalta vähäisen kiinnostuksen politiikkaa ja aktiivista kansalaistoimintaa kohtaan (Brunell & Törmäkangas 2002; Tomperi & Piattoeva 2005). Samantyyppistä huolta demokratiavajeesta eli kansalaisten ja erityisesti nuorten alhaisesta kiinnostuksesta kansalaisvaikuttamiseen, äänestämiseen ja jäsenyyteen poliittisissa puolueissa on kannettu muissakin eurooppalaisissa maissa (esim. Kennedy 1997). Civics-tutkimuksen puitteissa on toteutettu suomalaisten koulutuspoliittisten asiakirjojen, opetussuunnitelmien ja oppikirjojen analyyseja, joilla on pyritty taustoittamaan ja osittain myös selittämään kyselytutkimuksen tuloksia. Erittain valaisevana pidän Suutarisen (2000a, 38) johtopäätöstä, että oppisisältöjä on Suomessa muutettu tai

vaihdettu vähän. Hän selittää Suomen eron muuhun Eurooppaan johtuvan poikkeavan pitkäaikaisesta vakaudesta, jonka ansiosta syvällisiä koulutusjärjestelmän muutoksia ei ole tarvittu. Kiinnostus yhteiskunnalliseen kasvatukseen nousi Suutarisen mukaan vasta 1990-luvun alussa Suomen geopolittisen aseman muutoksen, syvän laman, työttömyyden ja maahanmuuttajien kasvavan määrän myötä.

Suutarisen väittämän valossa on tärkeä pitää mielessä, että 1990-luvun alun koulutuspoliittiset asiakirjat, esimerkiksi Kansallinen sivistysstrategia (1993) ja Humanistis-yhteiskuntatieteellisen yleisivistyksen komitean mietintö (1993), esittivät huolensa yhteiskunnan eheydestä ja konfliktien mahdollisuudesta. Näiden asiakirjojen iskusanoja olivat murros, eheyden purkautuminen ja kansainvälisyys. Sivistysstrategian (sama) mukaan eheyttä purkavia voimia olivat kasvava taloudellinen eriarvoisuus ja monikulttuurisuus. Näkökulmat tuovat mieleen yhtymäkohtia Suomen syntyvaiheisiin, jolloin eheyden pelättiin kärsivän kielellisten erojen ja poliittisten erimielisyyksien vuoksi.

Dokumenteissa käytetyt syyt humanistis-yhteiskunnallisen sivistyksen uudelleen arvioinnin tarpeellisuudelle paljastavat, että sen puoleen käännytään poliittisesti epävakaina aikoina, jolloin vakiintunut yhteiskunnallinen järjestys on murroksessa ja valtionvallan legitimitietti koetaan hauraaksi. Frazer (1999, 2) kutsuukin kansalaiskasvatuksen historian osuvasti ”moraalisten paniikkien aalloiksi”, joiden taustalla on poliittisen tasapainon muutokset ja valtiovallan legitimitietin kriisiytyminen. Mike Bottery (2003) on esittänyt, että nykyaika edustaa valtion ja kansalaisten välisen sopimuksen purkautumista, sillä globaalin kilpailukyvyn nimissä kansallisvaltiot ovat vähentäneet hyvinvointipalveluja. Samaan aikaan työpaikat ovat siirtyneet halvempien työkuustanusten maihin nostoen työttömyyttä ja työnsaantia koskevaa epävarmuutta. Kansalaisten arkeen vaikuttavien poliittisten päätösten areena on monelta osin karannut kansallisen edustuksellisen demokratian ulottumattomiin muun muassa suurille monikansallisille yrityksille ja ylikansallisille poliittisille tahoille (esim. EU, OECD, YK). Poliittisten päätösten aree-

nojen pirstaloituminen koettiin tärkeäksi myös Suomessa, missä korostettiin edustuksellisen demokratian uusia haasteita päätöksenteon siirryttyä kansainvälisiin piireihin (Kansallinen sivistysstrategia 1993, 8; myös Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma 2004, 1).

Valtion ja kansalaisten välisen sopimuksen purkauksessa kuilu valtion velvollisuuksien ja kansalaisten oikeuksien välillä pyritään täyttämään muuttamalla ja tehostamalla kansalaiskasvatusta. Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen neljä vuotta kestäneessä Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmassa (2004) havaitaan valtiovallan pyrkimys vahvistaa legitimitettiin kasvatuksellisin keinoin. Hallitusohjelma tähtäsi edustuksellisen demokratian uskottavuuden vahvistamiseen ja kansalaisyhteiskunnan aktivoimiseen (Ahonen & Rantala 2005, 11). Ohjelman yhtenä tärkeimpänä tavoitteena oli nuorten kasvu aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen, johon pyrittiin muun muassa parantamalla kansalaistaitojen opetusta ja aktiivisen vaikuttamisen toimintaedellytyksiä (Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma 2004). Kansalaiskasvatuksen tehostamisen lisäksi ohjelmalla haluttiin lisätä kansalaisten luottamusta hallintoon parantamalla heidän tiedonsaantiinsa ja vaikutusmahdollisuuksiaan.

Yrittäjyyden liittäminen aktiivisen kansalaisuuden piiriin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004) kertoo kiinnostavasti kansalaisuuden määritelmän muutoksesta. Yrittäjyys yhdistää kansalaisuuden työntekoon ja kuluttajuuteen, kaivantaen samalla kansalaisuuden poliittista ulottuvuutta, ja luo kuvan kansalaisesta itsenäisenä (yksilö)toimijana – ”oman onnensa seppänä” – joka ei odota valtion palveluita (Tomperi & Piattoeva 2005). Aktiivisella kansalaisuudella on näin ollen kiinnostava kaksoismerkitys. Yhtäältä se tarkoittaa aktiivista vastuunottamista yhteiskunnan tulevaisuudesta, mutta toisaalta se merkitsee velvoitetta olla ”itsenäinen riskienhallinnan yksikkö” (Saastamoinen & Kuusela 2006, 143). Aktiivisen kansalaisuuden ihannointi pyrkii sitomaan ihmiset yhteiseen vastuuseen, jonka taustalla on jälleen keran hyvinvointivaltion kriisiytymisestä johtuva kansalaisten ja valtion välisen siteen heikentyminen.

Koulutuspoliittisten komiteoiden jäsenet keskittyivät miettimään suomalaisuutta ja kansallista identifiointia muuttuvassa Suomessa. Kuten Suutarinen (2000, 43) kirjoittaa, yhteiskunnallisen opetuksen saama huomio on vähäistä tilanteessa, jossa yhteiskuntarauha ja kansallinen yhteenkuuluvuus koetaan vahvaksi. 1990-luvulla tultiin kuitenkin tilanteeseen, jossa Euroopan unioni, maahanmuuttajat ja maan sisäinen muuttoliike asettivat uusia haasteita yhteiskunnalliselle kasvatukselle. Uusi tilanne synnytti muun muassa etnosentrismia ja rasismia. Samalla yhtenäisyyttä ylläpitävät kertomukset ja vanhat uhkakuvat eivät enää toimineet. (sama.) Asiakirjojen puhe kansallisesta identiteetistä on suoraan tulkittavissa huoleksi kansallisen sosialisoinnin sisällöistä ja sen onnistumisesta ”perinteisen yhtenäiskulttuurin murtuessa” (vrt. Koulutus ja tutkimus 2003–2008). Se, mikä vielä 1980-luvun puolivälissä näytti itsestään selvältä, kuten suomalaisen arvopohjan pysyvyys ja isänmaan itsenäisyys, muuttui 1990-luvun murrosten seurauksena yhä epävarmemmaksi:

”Kansallisen kulttuurin ja kansallisten arvojen kannalta tärkeiden valmiuksien kehittämisessä pyritään kansallisen identiteetin vaalimiseen ja vahvistamiseen. Koulukasvatus pyrkii ohjaamaan oppilasta tietoisuuteen siitä, että hän on yksilönä osa kansakuntaa, jonka jäseniä yhdistävät yhteinen kulttuuriperinne ja itsenäinen isänmaa elinympäristönä.” (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985, 12.)

”Kansainvälistyminen ja väestön liikkuminen – uus-kansainvaellus – tuovat kulttuuri- ja arvopohjaan uusia aineksia ja edellyttävät omien näkemystemme tarkistamista. Kansallisen kulttuuriperinteen vaaliminen sekä kansainvälisyyteen liittyvä monikulttuurisuus merkitsevät uudenlaista identiteetin selkeyttämistä.” (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 1994, 8–9.)

1990-luvun dokumenteissa etsitään kuin etsitäänkin vastauksia kysymykseen, mikä on kansakunnan koossa pitävä (uusi) voima. Huoli kansallisesta kulttuuriperinteestä ei siis liity ainoastaan väestön monikulttuuristumiseen tai pienen maan kulttuuri-

perinteen haurauteen globalisaation puristuksessa. Suomessa kansallinen kulttuuri ja valtion itsenäisyys on vahvasti liitetty yhteen, onhan 1800-luvun lopulla alkaneita itsenäistymispyrkimyksiä perusteltu nimenomaan ainutlaatuisen kansallisen kulttuurin olemassaololla ja sen vaalimisen tärkeydellä (esim. Pulkkinen 1999). Käänteisesti 1980-luvun loppupuolella alkanutta eurooppalaistumista on kritisoitu ennen kaikkea sen vuoksi, että valtiollisen itsenäisyyden menettämisen pelättiin vaarantavan suomalaisen kulttuurin jatkuvuuden (esim. Ruuska 1999). Kansallisen itsenäisyyden epämääräistyessä kansallisen yhtenäisyyden perustaksi tarjotaan elinvoimaista suomalaista kulttuuria, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa eurooppalaisen kulttuurin kanssa. Tämä ajatus on osuvasti kiteytetty yhdessä koulutuspoliittisessa dokumentissa sanoin ”kulttuuri korvaa osin valtion yhteisön koossapitävänä voimana, äidinkieli voittaa isänmaan” (Humanistis-yhteiskuntatieteellisen yleissivistyksen komitean mietintö 1993, 31). Äidinkielen opetukselle onkin Euroopan unioniin liittymisen myötä langetettu erityinen tehtävä syventää kansallista kulttuuritietoisuutta (Palmu 2002, 119).

KANSALAISKASVATUS VENÄJÄLLÄ

Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena koulutusjärjestelmän reformien yhtenä merkittävänä julkilausuttuna päämääränä oli sen peripoliittisen luonteen keventäminen. Esimerkiksi *vospitanije*-termi, joka suomennettuna merkitsee kasvatusta, tarkoitti neuvostoliittolaisissa kasvatuksellisissa käytännöissä pedagogista toimintaa sosialistisen järjestelmän jäsenten valmentamiseksi. Termin käyttö väheni huomattavasti 1990-luvun alussa. Kasvatuksen ensisijaiseksi tavoitteeksi määritettiin opetus, tarkoittoa sillä ”neutraalia” oppisisältöjen välittämistä oppilaille (Piattoeva 2005). Jo 1990-luvun puolivälissä *vospitanije* nousi uudestaan keskusteluun yhteiskunnallisen eheyden säilyttämisen merkityksessä. Erityisesti sosioekonomista epävakautta, etnisiä konflikteja, median vapautumista ja uskonnon roolin voimistumista pidettiin tärkeinä syinä koulujen kasvatuksellisen toiminnan tarpeellisuudelle. Myöhemmin 2000-luvulla julkaistuissa patrioottisen kasvatuksen ohjelmis-

sa kansalaiskasvatuksen tarpeellisuutta perusteleviin syihin lisättiin valtion yhtenäisyyden ylläpitäminen ja valtion ja kansalaisen välisen suhteen vahvistaminen. Kuten suomalaisissa asiakirjoissa myös venäläisten koulutuspoliittisten dokumenttien analyysi tuo ilmi kansalaiskasvatuksen roolin kansallisen yhtenäisyyden ja vakauden ylläpitäjänä.

1990-luvun alun dokumenteissa kansalaiskasvatuksella tarkoitettiin ennen kaikkea lainsäädännön ja kansalaisoikeuksien tuntemusta parantavaa opetusta. Toisin sanoen tuoreen valtiovallan legitimitettiin oli tarkoitus rakentaa itsehallinnan periaatteelle korostamalla kansalaisten osallistumista demokraattiseen päätöksentekoon (Piattoeva 2005). Samaan aikaan koko Venäjän väestöä yhdistävä kansallinen identiteetti jäi vaille huomiota tai tarkemmin sanottuna se määriteltiin Neuvostoliitossa vakiintuneen käytännön tapaan etniseksi identiteetiksi. 1990-luvun alussa, monen entisen neuvostotasavallan juuri itsenäistyttyä, uuden Venäjän yhtenäisyyttä pidettiin hyvin hauraana. Entisten tasavaltojen itsenäistymisen myötä Venäjän väestön etninen rakenne muuttui homogeenisemmaksi, mutta edelleen noin 20 prosenttia Venäjän kansalaisista kuului 1980-luvun lopun tilastojen mukaan muuhun kuin etnisesti venäläisten ryhmään (Sakwa 2008). Maan koossapitämiseksi vallanpitäjät suosivat kansallisuuspolitiikkaa, joka tähtäsi etnisten ryhmien oman identiteetin vahvistamiseen. Opetussuunnitelmien uudistukset toivat mukanaan uuden alueellisen komponentin, joka mahdollisti oman äidinkielen, perinteiden ja historian opiskelun valtiollisen koulutusjärjestelmän puitteissa. Etnisten identiteettien lujittamiseen tähtäävää opetusta pidettiin merkittävänä valtiollista yhtenäisyyttä rakentavana tekijänä ja tämäntyyppisen opetuksen tarpeellisuutta perusteltiin sen valtiota koossapitävällä vaikutuksella (Piattoeva 2009). Valtion koossapitämisen tarve johti 1990-luvun lopulla kuitenkin toisenlaiseen kansalaiskasvatuspolitiikkaan.

1990-luvun loppupuolella koulutuspoliittisissa dokumenteissa alettiin korostaa valtion vastuuta kasvatuksellisesta toiminnasta, *vospitanijesta*. Tarkoituksena ei niinkään ollut perheiden kasvatusvastuun vähentäminen kuin etnisten ryhmien vaikutusvallan supistaminen. Samaan aikaan etnisiä identiteettejä

vahvistava koulutuspolitiikka alkoi saada osakseen kritiikkiä. Useammassa koulutuspoliittisessa dokumentissa korostettiin etnisiä identiteettejä vaalivan opetuksen horjuttavia vaikutuksia kansalliseen yhtenäisyyteen (Piattoeva 2009):

”Etninen tekijä on saavuttanut merkittävän aseman yhteiskunnallisessa kehityksessä. Yhtäältä tämä kertoo etnisen kontekstin kasvatuspotentiaalista, mutta toisaalta se pahentaa etnisiä jännitteitä.” (Venäjän koulutusjärjestelmän kasvatuksen kehittämisohjelma 1999, 3).

2000-luvulla koulut määrättiin opettamaan Venäjän kansallislaulua sekä Venäjän lipun ja muiden kansallisten symbolien syntyhistoriaa. Samaan aikaan valtion taholta julkaistiin patrioottista kasvatusta ja Venäjän kielen asemaa koskevia poliittisia ohjelmia, joiden argumentointitapa ja sisällöt erosivat merkittävästi vastaitsestäytyneen Venäjän kansalaiskasvatuksen sisällöistä. Etnisiin identiteetteihin liittyen Patrioottisen kasvatuksen käsittekirjassa (2003) kirjoitettiin seuraavasti: ”Patriotismi tulee esiin ihmisen toiminnassa. Se saa alkunsa rakkaudesta ’pienstä äiti-maata’ kohtaan. Patrioottiset tunteet nousevat monen kehitysvaiheen kautta täysikasvuisuuteen saavut-taen valtionlaajuisen patrioottisen tietoisuuden ja tietois-taisen rakkauden isänmaata kohtaan”. (Patrioottisen kasvatuksen käsittekirja 2003, 3).

Patrioottisen kasvatuksen ohjelmien perimmäinen tavoite on valtiiovallan legitimitietin ja kansalais-tien uskollisuuden lujittaminen. Kansallisuus-termi, kuten sen alatermit, esimerkiksi kansalliset arvot, saavat 2000-luvun dokumenteissa uuden merkityk-sen Venäjän laajuisina kategorioina. Nimenomaan kansallisen identiteetin pitäisi edustaa kansalaisen ensisijaista identiteettiä. Yhtä aikaa kansalaisten demokraattisia tietotaitoja käsittelevien dokumenttien määrän laskun kanssa tilalle nousi patrioottisen kas-vatuksen asiakirjojen uudenlainen tapa nähdä kan-salaisen arvot ja toiminnan muodot. Dokumentteis-sa painotetaan alistumista aktiivisen osallistumisen sekä konsensusta mielipiteiden monimuotoisuuden sijaan. Oikeuksien tilalle on tullut kansalaisen vas-tuu maansa puolustamisesta ja uskollisuus valtio-vallalle. Patrioottista kasvatusta käsittelevien doku-

menttien viittaukset armeijaan ja sotilaisiin voidaan katsoa edustavan uudenlaista kansalaisideaalia, jon-ka keskeisinä hyveinä ovat uskollisuus, uhrautuvai-suus ja vastuun kantaminen (Piattoeva 2009): ”Pat-riotismi tarkoittaa äitimaan rakkautta, uskollisuutta isänmaata kohtaan, pyrkimystä palvella sen etuja ja valmiutta puolustaa sitä uhrautumista myöten” (Patrioottisen kasvatuksen käsittekirja 2003, 2).

”Patriotismi tarkoittaa kansalaisten tietoista ja va-paaehtoista asennetta, jossa yhteiskunnallisen ja valtiollisen etusija eivät rajoita, vaan toimivat hen-kilökohtaisen vapauden kannustimena ja kansa-laisyhteiskunnan monipuolisen kehityksen ehtona.” (sama, 3).

LOPUKSI

Elämme globaalia aikaa, jolloin valtiorajojen merki-tyksen oletetaan yhä vähentyvän. Kuten Kennedy (2008) osuvasti kiteyttää, koululaitos väittää val-mentavansa nuoria sukupolvina globaaleille työmark-kinoille panostamalla vieraiden kielten opiskeluun, tietotekniikan osaamiseen ja suvaitsevaisuuteen eri-laisia kulttuureja kohtaan, mutta samalla se pyrkii is-kostamaan heihin perikansallisia arvoja ja kansallista uskollisuutta. Näin ollen globalisaatio ja kansainvä-listyminen eivät johda kansallisen retoriikan häviä-miseen. Suomalaisen aineiston perusteella voidaan jopa väittää, että kansallisen kulttuurin merkitys päin-vastoin voimistuu eurooppalaistumisen ja talouden kansainvälistymisen myötä. Kansakunnan elinvoi-maisuus ei enää niinkään riipu kansallisvaltion suve-reniteetista vaan kansallisen kulttuurin vahvuudesta. Historiallisista ja yhteiskuntapoliittisista eroistaan huolimatta sekä Suomi että Venäjä antavat edelleen suuren arvon kansalaisuudelle ja kansalliselle identi-teetille. Samalla ne luottavat valtiollisen koulutusjär-jestelmän kykyihin toimia valtiollisen legitimitietin pönkittäjänä.

Venäjän tapauksessa keskustelut kansallisuudes-ta, kansalaisuudesta ja kansalaiskasvatuksesta eivät johdu ulkoapäin ohjautuvista muutoksista vaan Neuvostoliiton romahtamisesta aiheutuneesta sisä-poliittisesta tarpeesta rakentaa uudelleen kansalais-ten ja valtion välinen suhde. Valtion legitimitietin

muutokset johtivat kahteen hyvin erilaiseen tapaan käsitteellistä kansalaiskasvatusta. Nämä tavat vallitsivat eri ajanjaksoina ja kuvastavat ennen kaikkea poliittisen ilmapiiriin muutoksia valtaa pitävän ryhmän vaihtuessa. Toisin sanoen poliittisen kentän vakiintumattomuus näkyy Venäjällä kansalaiskasvatuksen sisällöissä siten, että poliittisen johdon vaihdos muuttaa niitä radikaalilla tavalla. Tästä näkökulmasta katsottuna Venäjän kansalaiskasvatuspolitiikka vaihtuvine sisältöineen ja argumentteineen paljastaa selkeämmin kansalaiskasvatuksen luonteen kilpailevien poliittisten ideaalien kohtaupaikkana. Suomen tapauksessa yhteiskunnallisten muutosten suhteellisen maltillinen vauhti ja poliittisen järjestelmän vakaus tarkoittavat sitä, että kansalaiskasvatuksen kehityssuunta on 1990–2000-luvulla pysynyt samana hallitusten vaihtumisesta huolimatta.

Pedagogisten oppimissisältöjen uudistamisen lisäksi 2000-luvulla vakiintunut kansalaiskasvatuspoliittinen retoriikka esittää laajemman yhteiskunnallisen muutoksen. Venäjä näyttäisi irtautuneen

1990-luvun alun demokraattisesta kurssista ja liikku- neen kohti vahvempaa keskusvaltiota, joka odottaa kansalaistensa uskollisuutta ilman vastavuoroisuutta. Kansalaisten ja valtion välisen suhteen muutos kansalaisten velvollisuuksia korostavaksi näkyy myös Suomessa ja johtuu hyvinvointivaltion kriisiytymisestä. Aktiivisen ja yritteliään kansalaisuuden muodossa kansalaisen määritelmä laajenee tarkoittamaan itsenäistä vastuunkantamista omasta elämästä.

Nelli Piattoeva
KT, tutkijatohtori
Tutkijakollegium,
Yhteiskuntatutkimuksen Instituutti
Tampereen yliopisto

LÄHTEET

- Aapola, S., Gordon, T. & Lahelma, E. (2003). Citizens in the text? International presentations of citizenship in textbooks. Teoksessa Torres, C.A. & Antikainen, A. (toim.) *The international handbook on the sociology of education*. Maryland: Rowman & Littlewood Publishers, 381–397.
- Ahonen, S. & Rantala, J. (2005). Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma yliopistojen opettajankoulutuksessa. Teoksessa Rantala, J. & Siikaniva, A. (toim.) *Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksen haasteena*. Helsinki: Hakapaino.
- Alasuutari, P. (1998). Taide, viihde, kulttuuri ja kansakunta. Teoksessa Alasuutari, P. & Ruuska, P. (toim.) *Post Patria. Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 132–162.
- Arthur, J., Davies I. & Hahn, C. (2008). (toim.) *Handbook of education for citizenship and democracy*. Los Angeles: Sage.
- Beissinger, M.R. (2005). Pereosmisleniie imperii posle raspada Sovetskogo Soyuz. Ab Imperio 3 <http://abimperio.net/cgi-bin/aishow.pl?state=showa&idart=1353&idlang=2&Code=> (viitattu 5.3. 2010).
- Bottery, M. (2003). The end of citizenship? The nation state, threats to its legitimacy, and citizenship education in the twenty-first century. *Cambridge Journal of Education* 33(1), 101–122.
- Breslauer, G.W. & Dale, C. (1997). Boris Yeltsin and the invention of a Russian nation-state. *Post-Soviet Affairs* 13(4), 303–332.
- Brubaker, R. (2005 [1996]). *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brunell, V. & Törmäkangas, K. (2002). (toim.) *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Civics-tutkimus (1999). <http://ktl.jyu.fi/arkisto/civics/civics99/> (viitattu 23.10.2004).
- Edwards, R., Nicoll, K., Solomon, N. & Usher, R. (2004). *Rhetoric and educational discourse. Persuasive texts?* London ja New York: Routledge Falmer.
- Frazer, E. (1999). Introduction: the idea of political education. *Oxford Review of Education* 25(1/2), 5–23.

- Green, A. (1990). *Education and state formation*. New York: St. Martin's Press.
- Hobsbawm, E.J. (1987). *The age of empire 1875-1914*. New York: Vintage Books.
- Humanismin paluu tulevaisuuteen: humanistis-yhteiskuntatieteellisen yleissivistyksen komitean mietintö* (1993). Helsinki: Painatuskeskus.
- Isin, E.F. & Turner, B.S. (2007). Investigating citizenship: an agenda for citizenship studies. *Citizenship Studies* 11(1), 5-17.
- Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma (2004). <http://www.om.fi/20440.htm>
- Kansallinen sivistysstrategia (1993). *Opetusministeriön asiantuntijaryhmän ehdotus sivistyspolitiikan perustaksi*. Helsinki: Opetusministeriö
- Kennedy, K.J. (1997) Citizenship education in review. Past perspectives and future needs. Teoksessa Kennedy, K. (toim.) *Citizenship education and the modern state*. London: The Falmer Press, 1-5.
- Kennedy, K.J. (2008) Globalised economies and liberalised curriculum: new challenges for national citizenship education. Teoksessa: Grossman, D.L.; Lee W.O. & Kennedy, K.J. (toim.) *Citizenship curriculum in Asia and Pacific*. Hong Kong: Springer, University of Hong Kong, *Comparative Education Research Centre*, 13-26.
- Koulutus ja tutkimus 2003-2008 (2004). http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_190_opm06.pdf?lang=fi (viitattu 15.8.2008).
- Kuusela, P. & Saastamoinen, M. (2006). Kansalaisuuden ulottuvuudet. Teoksessa Saastamoinen, M. & Kuusela, P. (toim.) *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino, 9-25.
- Kymlicka, W. & Straehle, C. (1999). Cosmopolitanism, nation-states and minority nationalism: a critical review of recent literature. *European Journal of Philosophy* 7(1), 65-88.
- Liikanen, I. (1997). Kansalaisen synty. Fennomania ja modernin politiikan läpimurto. *Tiede & Edistys* 4, 342-351.
- Massialas, B.G. (1977). Education and political development. *Comparative Education Review* (kesäkuu/lokakuu), 274-295.
- Olsen, M., Codd, J. & O'Neill, A-M. (2004.) *Education policy: globalization, citizenship and democracy*. London: Sage.
- Paasi, A. (1998). Koulutus kansallisena projektina. 'Me' ja 'muut' suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa. Teoksessa Alasuutari, P. & Ruuska, P. (toim.) *Elävänä Euroopassa: muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 215-250.
- Palmu, T. (2002). Suomalaisuus, isänmaa ja äidinkieli. Teoksessa Gordon, T., Komulainen, K. & Lempiäinen K. (toim.) *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 118-132.
- Parrott, B. (1997). Analysing the transformation of the Soviet Union in comparative perspective. Teoksessa Dawisha, K. & Parrott, B. (toim.) *The end of empire? The transformation of the USSR in comparative perspective*. New York: M.E. Sharp, 3-29.
- Patrioottisen kasvatuksen käsitekirja (2003) <http://www.ed.gov.ru/junior/rub/patriot/> (viitattu 13.10.2008). [venäjäksi]
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (1985). Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (1994). Helsinki: Painatuskeskus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004). http://www.opi.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus (viitattu 19.8.2008).
- Piattoeva, N. (2005). Citizenship education as an expression of democratization and nation-building processes in Russia. *European Education* 37(3), 38-52.
- Piattoeva, N. (2009). Citizenship and nationality in changing Europe: a comparative study of the aims of citizenship education in Russian and Finnish national education policy texts. *Journal of Curriculum Studies* 41(6), 723-744.
- Piattoeva, N. (2010a). *Citizenship education policies and the state. Russia and Finland in a comparative perspective*. Tampere: Tampereen yliopisto. (<http://acta.uta.fi/teos.php?id=11377>).
- Piattoeva, N. (2010b). Citizenship education and intergovernmental organizations: contrasting the national model to the emerging post-national agenda. Teoksessa Holmarsdottir, H.B. & O'Dowd, M. (toim.) *Nordic voices. Teaching and researching comparative and international education in the Nordic countries*. Rotterdam: Sense Publishers, 59-74.
- Pulkkinen, T. (1999). Kielen ja mielen ykseys. Teoksessa Lehtonen, T. (toim.) *Suomi outo pohjoinen maa?* Porvoo: PS-Kustannus, 118-137.
- Saastamoinen, M. & Kuusela, P. (2006). Kohti myöhäismodernin kansalaisuuden haasteita. Teoksessa Saastamoinen, M. & Kuusela, P. (toim.) *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*. Helsinki: Yliopistopaino, 137-149.
- Sakwa, R. (2008). *Russian politics and society*. 4. painos. New York: Routledge.
- Sigel, R. S. (1995). New directions for political socialization research. *Perspectives on Political Science* 24(1), 17-22.

- Skocpol, T. & Somers, M. (1980). The uses of comparative history in macrosocial inquiry. *Comparative Studies in Society and History* 22(2), 174–197.
- Smith, A.D. (1998). *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London: Routledge.
- Suny, R.G. & Martin, T. (2001). Introduction. Teoksessa Suny, R.G. & Martin, T. (toim.) *A state of nations. Empire and nation-making in the age of Lenin and Stalin*. New York: Oxford University Press, 3–20.
- Suutarinen, S. (2000). Yhteiskunnallisen opetuksen asema Suomessa. Teoksessa Suutarinen, S. (toim.) *Nuoresta pätevä kansalainen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Ronkainen, J. (2009). Väliiviivakansalaiset. *Monikansalaisuus asemana ja käytäntönä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ruuska, P. (1999). Muuttuva käsitys kansakunnasta. Teoksessa Alasuutari, P. & Ruuska, P. (toim.) *Post Patria. Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 71–107.
- Tilly, C. (1984). *Big structures, large processes, huge comparisons*. New York: Russell Sage Foundation.
- Tomperi, T. & Piattoeva, N. (2005). Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Kiilakoski, T.; Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) *Kenen kasvatusta. Kriittinen pedagogiikka ja toisin kasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 247–287.
- Venäjän koulutusjärjestelmän kasvatuksen kehittämisohjelma (1999) http://www.edu.ru/db/mo/Data/d_99/n574.html [viitattu 13.10.2008] [venäjäksi]

VIITTEET .....

- 1 Suomen tapauksessa on muistettava kahden kielen virallinen asema, joka ei kuitenkaan kumoa sitä tosiseikkaa, että kansanvaltaisen valtion toimivuuden kannalta kansalla on oltava yhteinen kieli. Kielen tärkeys näkyy nationalismiin yleishistoriassa tavoitteellisena politiikkana poistaa alueelliset kielet ja murteet yhtenäisen virallisen valtiokielen tieltä (esim. Hobsbawm 1987).
- 2 Analysoin yhteensä 41 venäläistä asiakirjaa (480 sivua) ja 15 suomalaista (590 sivua).

Minna Mattila-Aalto kirjoitti vuoden 2012 tiedeartikkelin

VTT, KM Minna Mattila-Aallon artikkeli ”Oppimista ja syrjäytymisen ehkäisemistä oma-avun yhteisössä. Tapaus leipäjonoyhteisö” on valittu Aikuiskasvatus-lehden vuoden 2012 tiedeartikkeliksi. Artikkelin on julkaistu numerossa 1/2012.

Toimituskunnan mukaan artikkeli avaa aikuiskasvatustutkimuksen kohteeksi sellaisia sosiokulttuurisen työn näkökulmia, jotka ovat jääneet alan tutkimuksessa vähälle huomiolle. Se nostaa esiin yhteiskunnallista keskustelua ja muistuttaa ongelmasta, jolle ei ole kyetty tai haluttu tehdä mitään.

Artikkeli tuo tuoreita näkökulmia sekä yhteiskuntatutkimukseen että aikuiskasvatustutkimukseen, joiden tärkeä tehtävä on paitsi tuoda uutta tietoa myös muistuttaa siitä, mikä jo varsin hyvin tiedetään, mutta mikä on jäänyt muiden asioiden varjoon.

Kaiken kaikkiaan kyseessä on hyvin kirjoitettu tiedeartikkeli, joka etenee loogisesti ja muodostaa tasapainoisen kokonaisuuden.

Valinnan vuoden tiedeartikkelista teki lehden toimituskunta.

Kuva Timo Korpela

Aktiivisen kansalaisuuden jäljillä

- puheenvuoroja sivistystoimijoilta

Yhteiskunnallinen osallistuminen ei kiinnosta suomalaisia. Samalla äänestysinnostus laskee. Miten kansalaiset saadaan mukaan päätöksentekoon? Kuinka yhteiskunnallinen tietämys muuttuu toiminnaksi? Vapaan sivistystyön eri toimijat pohtivat aikuiskasvatuksen ja vapaan sivistystyön roolia kansalaisaktiivisuudessa.

SEPPO NIEMELÄ

1. Sivistyspedagogiikka kansalaiskasvatuksessa

SUOMI SOSIAALISTAA nuorensa aktiiviseksi, demokraattiseksi ja valistuneiksi kansalaisiksi oleellisesti heikommin kuin tärkein vertailukohtamme, muut pohjoismaat. Yleiskuva ei tosin ole yhtenäinen.

Osa nuorista perehtyy asioihin ja toimii hyvinkin aktiivisesti. Vastaavasti valtaosa nuorista ja nyt jo keski-ikäisistäkään suomalaisista ei saavuta kokemusta täysipainoisesta kansalaisuudesta.

Yksi aktiivisuuden mittari on laskeva äänestysprosentti vaali vaalilta, kun vanhemmat velvollisuusäänestäjät poistuvat toisille uurnille ja uudet sukupolvet tulevat äänestysikänsä. Hyvinä aikoina pärjätään

näinkin. Mitä huonommat ajat ovat, sitä tärkeämpää on, että poliittinen valta voi nojata laajaan ja asioista perillä olevaan kansalaismielipiteeseen.

Aktiivisuudella on vahva yhteys koulutuksen pituuteen. Koulutus on ottanut sosiaalistan paikan aiemmilta vastaavilta, kuten puolueilta, ammattiyhdistyksiltä ja kirkolta. Tähän sisältyy tärkeä vihje siitä, mitä pitäisi tehdä.

Kataisen hallituksen ohjelman ja sen mukaisen toimeenpanosuunnitelman (KESU) vapaalle sivistystyölle antama yhteiskunnallisen koulutuksen painopiste on enemmän kuin perusteltu.

PITKÄ TIE DEMOKRATIAAN

Osallistumisvajeen syistä ei ole yhtenäistä käsitystä. Itse viittaa kokemuksiin, joita vieraan vallan alta vapautuneet kansat tarjoavat nyt Euroopassa yllin kyllin. Matka vastuulliseen demokratiaan on kreikkalaisen pitkä. Useissa maissa toimii inhoja demokratianvastaisia voimia.

On hyvä muistaa, että Suomi on vielä nuori demokratia. Kannamme 95 itsenäisen vuoden jälkeenkin sisällämme raskaiden sotien karaisemaa harvain ja virkamiesvaltaista perintöä. Matka luontevaan ja kypsään demokratiaan on kesken.

Demokratia on vaativa tapa toimia. Se perustuu ajatukselle, että jokainen tuo esiin oman perustellun mielipiteensä. Siksi kansalaiskasvatus ja yhteiskunnallinen opetus ovat perustavan tärkeitä ja sitä enemmän, mitä enemmän demokratiassa on ongelmia.

OMA- JA OPETTAJAEHTOISUUS

Miten 'koulutetaan' kansalaisia, jotka ajattelevat itse ja toimivat oman harkintansa mukaan? Vapaa sivistystyö voi vastata kysymykseen, jos se elvyttää oman sivistyspedagogisen perintönsä.

Laki vapaasta sivistystyöstä ilmaisee ydinasian hyvin. Sen mukaan toiminnassa korostuu ”omaehtoisen oppiminen, osallisuus ja yhteisöllisyys”.

Kansalaisuuteen tosin kuuluu myös sellaista, jonka voi ja joka pitää opettajaehtoisesti 'kouluttaa'. Opettajamme eivät tässä ole edes huonoja. Suomalaisen yhteiskunnalliset tiedot kestävät vertailun muiden demokratioiden kanssa.

Demokratian historia ja sen instituutioita koskevat perusasiat tunnetaan. Puutteitakin on. Esimerkiksi moni nykykiista helpottuisi, jos perustuslakimme koulutettaisiin huolellisesti sekä syntyperäisille että uusille suomalaisille.

Silti suurin ongelma ovat kansalaisena toimimista koskevat asenteet ja osaaminen. On sanottu, että kokonaisuutena Suomen nuorilla on syrjäytyneiden asenteet. Kansalaisidentiteetti ja omaehtoinen toimintakyky ovat heikkoja.

Molemmat ovat sellaista nonformaalista sivistystä, jota ei voi opettajaehtoisesti 'kouluttaa'. Siihen tarvitaan omaehtoista oppimista herättävää ja tukevaa yhteisöllistä sivistyspedagogiikkaa.

KANSALAIUUDEEN KOMPETENSSIT

Demokratiassa jokaisen odotetaan päättävän omin ehdoin, minkä arvojen, tulkintojen, aatteiden, tavoitteiden ja kehityssuuntien puolesta hän toimii ja vaikuttaa äänestäjänä ja kansalaistoimijana. Vanhastaan on painotettu, että kaikki ihmiset tulee varustaa kansalaisuuden välineillä.

Sivistystyön työmuotojen suuri etu on, että ne luovat yhdenvertaisuuteen perustuvan dialogisen oppimisympäristön oman näkemyksen kehittymiselle.

Omaehtoiseen oppimiseen, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen nojaavat opinnot ovat jo itsessään demokratian ja siinä tarvittavien kompetenssien harjoittelua. Vapaan sivistystyön oppitunnit ovat samalla demokratian oppitunteja.

Uskallus ilmaista itseään, kyky neuvotella, kyky tunnistaa erilaisuutta, kyky ratkaista ristiriitoja rauhanomaisesti ja kyky ilmaista oma ja ryhmän kanta eri välinein ovat kansalaiskasvatuksen ydintä, mutta samalla sivistyspedagogiikan ominta työtapaa.

Ruotsin kansansivistys korostaa merkitystään sillä, että sivistystyö luo demokraattista kulttuuria. Se muokkaa työtapaansa, metodiansa ja pedagogiikkansa avulla maaperää, jossa ihmisistä kasvaa itsenäisiä ja kriittiseen arviointiin kykeneviä yksilöitä.

Täsmälleen näin pitäisi Suomessakin tehdä. Valtiolla pitää rohkeasti sanoa, että paras vastaus yhteiskunnallisen 'koulutuksen' haasteeseen on laaja vapaa sivistystyö valistuneen, arviointikykyisen ja omaehtoisesti toimivan kansalaisen kasvuympäristönä.

OSALLISUUDESTA VAIKUTTAMISEEN

Sosiaalipedagogisen näkemyksen mukaan osallisuus on osallistumisen ja vaikuttamisen edellytys. Sivistystyön yksi suuri etu on, että se voi etenkin pitkäkestoisissa opinnoissa tai järjestöjen kanssa toimiessaan tarjota ihmiselle osallisuuden peruskokemuksen oppivan ryhmän jäsenenä.

Osallisuus ja yhteisöllisyys toimivat samalla yksinäisyyden, erillisyyden, vieraantumisen ja passivoitumisen vastavoimana. Erityinen merkitys tällä on maahanmuuttajien integroimisessa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Yksi kansalaiskasvatuksen ydinteesejä on, että osallistuminen opitaan osallistumalla. Herkimvät oppijat ovat nuoruus ja hetket, jolloin aikuinen törmää kriisiin tai ongelmaan.

Vapaa sivistystyö voi tässäkin tarjota foorumin osallistumisen oppimiselle. Tosin koko koulujärjestelmän ammattikoulutusta myöten tulisi herätä. Oleellisinta on, että lapset ja nuoret voivat pienestä pitäen juurtua demokratiaan asenteena ja elämäntapana.

Kansalaisuuden kehittymiselle tärkeitä osallistumisen kokemuksia nuoret saavat oppilaskuntatoiminnassa. Sen pitäisi olla itsestään selvä osa kaikkien oppilaitosten kasvatustyötä. Niin ikään järjestötyö on kullannarvoista demokratian oppia.

VAIKUTTAMISEN PITKÄ TIE

Usein äänestämisen tärkeyttä myydään sillä, että se tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa. Mielestäni argumenttia pitää käyttää varovasti. Demokratia on järjestelmä, jonka erityinen etu on juuri se, ettei siinä yhden ihmisen sana paljon paina.

Demokratian idea on toinen. Siinä jokaiselta kansalaisuuden saaneelta kysytään aika ajoin, minkä ohjelman mukaan yhteiskuntaa tulisi kehittää. Itse kukin tuo pienen palasensa yhteiseen vaikuttamiseen. Vasta näin syntyvällä yhteistuloksella on merkitystä koko maan kehitykselle.

Silti muukin vaikuttaminen on tärkeää osallistuvan demokratian kansalaisuutta. Pitää vain muistaa, että tuloksekas vaikuttaminen vaatii sisua, pitkäjännettä, monia taitoja ja ennen muuta laajaa yhteiskunnallisten asioiden osaamista.

Entistäkin vaativammaksi vaikuttaminen on tullut nyt, kun muutos on nopeaa ja olemme tuhansin siteit riippuvaisia sekä Euroopan että koko maailman kehityksestä.

Uutta luovalle kansalaisoppimiselle on suuri tarve aikana, jona yhteiskunnat kohtaavat valtavia, perimiltään globaaleja talouden ja ekologian ongelmia. Osaamistarve antaa valtavan haasteen aikuiskasvatukselle ja vapaalle sivistystyölle.

POLIITIKAN SISÄLTÖ

On tärkeä kysymys, missä politiikka syntyy. Nyt politiikan tavoitteet eivät juurikaan kehity kansalaiskeskustelussa. Ne tehdään paljolti kansainvälisten mallien mukaan ministeriöissä, erityisesti valtiovarainministeriössä.

Ministeriöiden esityksiä ei käsitellä kansalaiskeskustelussa – saati sitten että keskustelussa kehittyisi ongelmien ratkaisun malleja. Näin ei voi syntyä

pohjoismaista osallistuvaan demokratiaan nojaavaa edustuksellista demokratiaa.

Tämäkin on vapaan sivistystyön haaste ja mahdollisuus. Se voi organisoida puolueissa ja niiden ulkopuolella vapaata, mutta samalla pitkäjänteistä ja tavoitetietoista yhteiskunnallista keskustelua oman ajan polttavista ongelmista. Tässä se voi tehdä yhteistyötä kotoisten ja ulkomaisten aivoriihien ja ajatuspajojen kanssa.

Vapaalle sivistystyölle ominaiset lyhytkurssit on mahdollista järjestää niin, että niissä toteutuu kaikki kolme kansalaiskasvatuksen tehtävää: yhteiskunnallinen oppiminen, uusien ratkaisujen kehittäminen yhteisessä dialogissa ja vaikuttaminen vuorovaikutuksessa päätöksentekijöiden kanssa.

POLIITIKKAOHJELMA

Jälkikäteen olen tyytyväinen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tuloksiin. Syntyi demokraatiayksikkö oikeusministeriöön ja kansalaistoiminnan neuvottelukunta. Kymmenissä hankkeissa luotiin pohjat kansalaiskasvatukselle, kansalaisyhteiskunnan kehittämiselle ja kansalaisten kuulemiselle hallinnossa.

Moni asia on jäänyt elämään, vaikka osa kituen. Suomi ei ole kunnolla herännyt siihen, että kansalaiskasvatukseen pitää panostaa oleellisesti nykyistä voimakkaammin.

Me tiedämme jo aika hyvin, missä ovat demokratian ongelmakohdat. Tiedämme myös, mitä niiden korjaamiseksi pitäisi tehdä. Vain tahto toimia pontevasti puuttuu. Kehitystyö on liian harvojen asiasta vakuuttuneiden harteilla.

Pelkään pahoin, että joskus esitetty syy velttouteen pitää sittenkin paikkansa. Hyvin koulutettujen ja/tai hyvin kasvatettujen siisti puolidemokratia on liian edullinen liian monelle. Sen tien edessä on kuitenkin suuria vaikeuksia ja etenkin, jos huonot ajat tulevat.

Seppo Niemelä
FT, tietokirjailija
Kansalaisvaikuttamisen
politiikkaohjelman ohjelmajohtaja
2003–2006.

2. Demokratiatalkoita tarvitaan

VAIPPAKERHOKSI itseään kutsuva miesporukka koontuu joka aamu kahville Ylivieskan Shellin baariin. Mielipiteitä riittää ja poliitikot saavat huutia. Osallistujia kuunnellessa jää vaikutelma, että poliitikot ovat osaamattomia, maan asioita hoidetaan miten sattuu, ja kansa kärsii.

Nuorten ryhmä skeittaa Mannerheimin ratsastajapatsaan juurella Helsingin ydinkeskustassa. Yhteiskunnallisista asioista ei puhuta. Poliitiikka ei voisi vähempää kiinnostaa.

Tämä on Suomineidon yhteiskuntapoliittinen kokokuva vuonna 2013. Ääripäät ovat kaukana toisistaan. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisen demokratian tila ei kalpene. Tutkimusten perusteella kansalaisten tyytymättömyys demokraattiseen päätöksentekoon kasvaa kuitenkin vuosi vuodelta. Puolet (44 %) eurooppalaisista oli tyytyväisiä ja puolet tyytymättömiä (44 %) demokratian toimivuuteen vuoden 2012 Eurobarometri 77:n mukaan. Tiedebarometri 2010:n mukaan suomalaisista vain pieni vähemmistö (9 %) kokee luottamusta poliittisiin puolueisiin, mutta enemmistö (68 %) ei. Evan kansallisen arvo- ja asennetutkimuksen (2011) mukaan enemmistö (56 %) suomalaisista kokee demokratian toimivan huonosti ja kansalaisten olevan vailla riittäviä vaikutusmahdollisuuksia.

ÄÄRIPÄÄT NÄKYVÄT YHTEISKUNNALLISESSA KIINNOTUKSESSA

Suomalaiset kokevat poikkeuksellisen suurta voimatomuutta vallankäytön edessä. Ihmiset ajattelevat, että he eivät voi vaikuttaa, että vaaleilla ei ole merkitystä ja että kunnissa käyttävät valtaa virkamiehet ja pieni poliittinen luottamushenkilöeliitti. Tällaisen tunteen ja kokemuksen jälkeen on vaikea kuvitella, että ihmiset riehaantuisivat vaaleista tai ylipäätään osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Tunne ja kokemus ratkaisevat, ei tieto tai fakta.

Suomalaisten yhteiskunnallinen kiinnostus on vahvasti polarisoitunut; koulutetut ja hyvin toimeentulevat tai kotona yhteiskunnallisen innostuksen saaneet suurten ikäluokkien edustajat seuraavat yhteisiä asioita, kertovat mielipiteensä joskus kysymättäkin ja äänestävät kaikissa vaaleissa. Nuoret ja nuoret aikuiset eivät ole innostuneita nykyisen kaltaisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, eivät äänestä eivätkä jaksa edes kritisoida. Nuortenkin keskuudessa polarisaatio on selkeä; kouluttamattomat, työttömät ja syrjäytyneet nuoret ovat kaikkein passiivisimpia. Sosiaalisesti, kulttuurisesti ja ekonomisesti polarisoituva Suomi ei ole otollisin maaperä kansanvallan kukoistukselle.

Tutkimukset osoittavat, että nuorena opittu kiinnostumattomuus ja äänestämättömyys eivät häviä ikävuosien karttuessa, kuten aikaisemmin oletettiin (Wass & Wilhelmsson 2009; Borg 2005). Jos jatkamme tällä kehitysuralla, Suomi on matkalla vähemmistön demokratiaan.

LAPSIA JA NUORIA PITÄÄ ROHKAISTA

Mikko Raskin (2012) mukaan demokratian ongelma on liian suuri ratkaistavaksi yhden ihmisen voimin tai suuren suunnitelman avulla. Tarvitaan monia pieniä, samansuuntaisia ja samanaikaisia toimia. Kaikki lähtee kodeista. Jos vanhemmat eivät ole aktiivisia kansalaisia eivätkä kiinnostuneita yhteisistä asioista, miten lapset voisivat olla? Jos vanhempien mielestä politiikka on vain likaista ja kirottavaa peliä, miten lapset lähtisivät siihen mukana? Jos media ruokkii politiikan vastaista ilmapiiriä, kuka haluaa liittyä yhteiskunnallisiin yhdistyksiin ja osallistua yhteisistä asioista päättämiseen? Tarvitaan radikaalia asennemuutosta kansalaisten keskuudessa, ja tätä median pitäisi tukea.

Toinen ratkaisu löytyy kouluista. Käytännössä koko ikäluokka käy Suomessa peruskoulun. Siksi se on loistava paikka opettaa ja oppia aktiivista kansalaisuutta, kansalaistaitoja ja demokratian arvostusta. Nyt näin ei käy. Tutkimusten mukaan suomalaisilla

koululaisilla on kohtuullisen hyvät tiedot yhteiskunnallisista asioista, mutta asenne ja valmius aktiiviseen kansalaisuuteen sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen puuttuvat. Mistä tämä johtuu? Syitä lienee kaksi. Opetuksen määrä ja laatu eivät ole riittävät, mutta ennen kaikkea kysymys on koulujen toimintakulttuurista. Se ei rohkaise Suomessa lapsia ja nuoria osallistumaan eikä se kasvata osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Hyvät kokemukset jäävät puuttumaan. Opetajien ja rehtoreiden koulutuksessa tulisi paneutua nimenomaan näihin asioihin.

VAPAA SIVISTYSTYÖ TUKEE OSALLISTUMISTA

Toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksessa kansalais- ja demokratiakasvatusta ei tulisi myöskään unohtaa ja laiminlyödä. Sitä tarvitaan kaikilla koulutusasteilla peruskoulusta yliopistoihin asti, ja se voidaan järjestää, jos niin halutaan. Tähän asti ovat puuttuneet halu ja vaikuttavat käytännön ratkaisukeinot.

Vapaa sivistystyö on erityisasemassa aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kasvattamisessa. Vapaa sivistystyö itsessään ruokkii aktiivista osallistumista, koska se on vapaaehtoista, ei-formaalista ja luottaa oppijoiden omaan halua oppia ja kehittyä. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ei ole kuitenkaan viime vuosikymmeninä otettu riittävän vakavasti vastaan haastetta aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kasvattamisesta. Kun yhteiskunnalliset opinnot ovat kiinnostaneet opiskelijoita huonosti, on annettu periksi, eikä ole innovoitu uusia, innostavia tapoja, joilla ihmiset saadaan mukaan pohtimaan yhteisiä asioita, keskustelemaan ja väittelemään niistä.

Innovaatiokyvyn puute on yllättävä, koska samaan aikaan ihmisillä on suuri sanomisen tarve ja kokemus, että kukaan ei kuuntele heitä. Jos puolueita eivät kiinnosta ihmisten mielipiteet ja vaikuttamisen halu, miksi vapaan sivistystyön oppilaitokset ja niiden yhteydessä toimivat kansalaisyhteiskunnan toimijat eivät tartu tilaisuuteen ja anna kanavaa kansalaisten äänelle?

Eräät vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat kehittäneet vetovoimaisia tapoja saada ihmiset mukaan keskustelemaan ja oppimaan. Näitä voitaisiin yhdesä analysoida ja käyttää hyödyksi yhteiskunnallisten opintojen lisäämisessä. Uudet osallistumisen ja vaikuttamisen deliberatiiviset muodot (kansalaisraa-

dit, konsensuskonferenssit, suunnittelusolut ym.) sopisivat myös mitä parhaiten vapaassa sivistystyössä käytettäviksi. Samalla aktiivinen kansalaisuus ja demokratia eri muodoissaan (osallistuva, käyttäjä-, kuluttaja-, asukas- ym. demokratia) vahvistuisivat ja rikastuisivat sekä teoriassa että käytännössä.

KANSALAISKASVATUSTA YHTEISVOIMIN

Koulutuksen valtakunnallisessa kehittämissuunnitelmassa ja hallitusohjelmassa osoitetaan vapaan sivistystyön oppilaitoksille erityistehtäväksi aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuskasvatuksen tehostaminen. Kohderyhmäksi tulee ottaa erityisesti ne, jotka ovat tällä hetkellä passiivisia tai joiden kansalais- ja vaikuttamistaidot ovat huonot.

Haaste ei ole helppo mutta ei myöskään mahdoton. Siihen vastaaminen edellyttää vapaan sivistystyön demokratiatalkoita, joissa kysymykseen tartutaan yhteisvoimin ja tosissaan. Oppilaitoksilta ja niiden taustajärjestöiltä löytyy osaamista. Nyt pitää vain tehdä luja päätös hankkeeseen ryhtymisestä ja siihen panostamisesta seuraavien kolmen vuoden aikana. Näissä talkoissa valtiovalan tulisi olla resursoinnin avulla mukana.

Demokratiatalkoot tarkoittaisivat kansalais- ja demokratiakasvatuksen yhteistä suunnittelua, materiaaliuotantoa, kouluttajien kouluttamista sekä toteuttamista kaikissa oppilaitoksissa koko maan alueella. Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulisi houkutella formaalin koulutuksen instituutiot mukaan projektiin. Näin siitä saataisiin todella vaikuttava.

Vapaan sivistystyön demokratiatalkoot jäävät tehottomiksi, jos samanaikaisesti ei lisätä lainsäädäntöuudistuksin kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa kuntien ja valtion asioihin. Kuntalain kokonaisuudistus antaa tähän nyt hyvän tilaisuuden. Vähintään yhtä tärkeää on uudistaa kunnallisia ja valtion toimintatapoja ja käytäntöjä, jotta ne antavat kansalaisille monipuoliset osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet.

Kolmanneksi tarvitaan päättäjien ja viranhaltijoiden asenteiden ja suhtautumisen muuttumista. Jos asenteet säilyvät entisinä, suuri koulutusprojekti menee osittain hukkaan. Aktivoidut ja vaikuttamistaitoiset kansalaiset turhautuvat nopeasti, jos he havaitsevat, että heidän panostaan ei haluta eikä kaivata yhteisten asioiden hoitamisessa.

Suomalaiset ovat yksi maailman koulutetuimmista kansoista. Mielenkiintoista on, että päättäjiä ja virkahallintoa ei kiinnosta käyttää heidän osaamistaan ja aktiivisuuttaan hyödyksi. Fiksut päättäjät ja viranhaltijat ottaisivat ilomielin vastaan kansalaisten ilmaisen tietotaidon kunnan tai valtion käyttöön. Ehkä näemme vielä senkin ajan, että näin tapahtuu!

Vapaan sivistystyön tulee omalta osaltaan tehdä koko ajan työtä sen hyväksi, että kansalaisilla on halua ja osaamista osallistua yhteisten asioiden hoita-

miseen ja että intoa ja osaamista on tulevina vuosina vielä nykyistä useammalla.

Aaro Harju
FT, Sivistysliitto
Kansalaisfoorumien pääsihteeri ja
Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön
puheenjohtaja

ANNIKA KOKKO

3. Kadonnutta mielenkiintoa etsimässä

ÄÄNESTYSPROSENTIN jatkuvasta laskemisesta voidaan päätellä, että kansalaisten kiinnostus ja usko vaikuttamisen mahdollisuuksiin on vähentynyt. Vähäiseen kiinnostukseen on monta syytä. Yksi merkittävimmistä vaikuttimista on politiikan vieraantumisen ihmisten arjesta.

Poliittista päätöksentekoa ja yhteiskunnallista vaikuttamista opiskellaan kouluissa hyvin teoreettisesti ja vain vähän. 1970-luvun teiniliittojen ja kouluneuvostojen aktiivisen toiminnan jälkeen 2000-luvulla politiikka ja poliitikot pidetään visusti koulujen ovien ulkopuolella. ”*Learning by doing*” ei päde yhteiskunnallisten asioiden opetuksessa. Lasten ja nuorten asenteisiin ja tietämykseen vaikuttaa tällainen täydellinen kieltä tuoda poliittista toimintaa kouluihin. Asian, joka on kiellettyä, on pakko olla jotakin epäilyttävää tai pahaa. En kannata poliittisten kampanjoiden tuloa kouluihin, mutta demokraattisten toimintatapojen ja poliittisessa päätöksenteossa käytettävien menetelmien, kuten äänestämisen käyttäminen koulumaailman asioissa tutustuttaisi nuoret politiikan menetelmiin omassa arjessa. Teoreettisen opiskelun lisäksi olisi suotavaa tarjota koululaisille mahdollisuus tutustua poliittisiin puolueisiin ja poliittiseen päätöksentekoon.

POLITIIKAN HYÖTYJÄ EI NÄHDÄ

Median rooli yleisen mielipiteen muodostamisessa on lisääntynyt. Poliitikasta kirjoitettaessa juttujen

henki ja sävy on useimmiten haastava tai jopa negatiivinen. Kirjoituksissa yhä useammin kyseenalaistetaan poliitikkojen toimintaa ja heidän tekemiään päätöksiä. Lehtien tekstiviestipalstojen nimimerkeillä kirjoitetut mielipiteet painottuvat hyvin usein paikallisten poliitikkojen arvosteluun. Tällaiset kirjoitukset ja raflaavat otsikot ohjaavat myös lukijan käsityksiä politiikasta.

Tämän ohella poliitikoilla on vastuu siitä, miksi politiikka ei kiinnosta tai miksi sitä pidetään kielteisenä asiana. Viimeaikainen keskustelu on painottunut poliitikkojen aseman väärinkäyttöön, mikä omalta osaltaan antaa kuvan, että kaikki politiikka on ”suhmurointia” tai ”hyvä veli” -toimintaa. Kiinnostumattomuutta on omiaan lisäämään poliittinen kapulakiel, jota tavalliset ihmiset eivät ymmärrä.

Ihmisten hyötyajattelu on viime vuosien aikana muuttunut. Asioita punnitaan enemmän konkreettisen hyötymisen kannalta. Aikaa ja vaivaa ei haluta käyttää sellaiseen, mistä hyöty on pientä.

Maksuttomien koulutusten yleistyminen heikentää maksullisten koulutusten vetovoimaisuutta. Vapaan sivistystyön ja aikuiskasvatuksen rooli on painottunut itsensä sivistämiseen ja opinnolliseen kehittämiseen. Harvoin tähän liittyy arvosanojen suorittamista. Vapaan sivistystyön uhka ei ole muut opiskelu- ja oppilaitosmuodot, vaan ihmisten ajattelutavan muuttuminen. Nuoret pitävät mieluummin

välivuoden opiskelusta keräten rahaa tekemällä töitä kuin opiskelemalla maksullisessa opistossa jotakin sellaista, mikä ei konkreettisesti heitä hyödytä. Myös vapaan sivistystyön tunnettuuden heikentymien vaikuttaa vetovoimaisuuteen.

Vapaan sivistystyön ja aikuiskoulutuksen rooli politiikan tietämyksen lisääjänä on luonteva aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratiakasvatuksen opintojen yhteydessä. Vapaa sivistystyö ei kuitenkaan yksin pysty vastaamaan siihen haasteeseen, vaan perusopetuksen tulee ensisijaisesti lisätä politiikan tietämystä lisääviä opintoja. Vapaan sivistystyön opinnot tarjoavat luonnollisen jatkumon niille, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta sekä siihen liittyvistä asioista.

VAPAA SIVISTYSTYÖ KAIPAA ITSETUTKISKELUA

Kaiken kaikkiaan vapaa sivistystyö ja aikuiskoulutus tarvitsevat lähitulevaisuudessa selkeämpää strategiaa siitä, mikä niiden asema yhteiskuntamme koulutusjärjestelmässä on. Tästä syystä itse toimijoiden tulisi aloittaa yhteistyössä ministeriön kanssa strateginen työskentely, jossa tunnustetaan ja tunnustetaan vapaan sivistystyön vahvuudet, asema ja rooli.

Vapaan sivistystyön kentän pitää myös arvioida kriittisesti omaa toimintaansa. On syytä pohtia, vastaako se tämän ajan tarpeita. Uskon, että suurelta osin olemme ajan tasalla, mutta katse pitää kohdistaa vielä paremmin tulevaisuuden tarpeita vastaavaksi. Kenttä on laaja ja päällekkäisyyksien poistaminen sekä selkeämmin tiettyihin vahvuuksiin profiloituminen on tarpeellista.

Vapaan sivistystyön vahvuuksia ovat matalan kynnyksen osallistuminen ja osallistaminen. Hallitusohjelmassakin mainitun elinikäisen oppimisen mahdollistajana meillä on tilaus ja tarve sivistystyölle sekä yhteisölliselle että yksilölliselle kehittämiselle. Viimeaikaiset rahoituksen leikkaukset vaikeuttavat monia toimijoita. Sisältöjen kehittämisen lisäksi tarvitaan avointa keskustelua sekä päätöksiä vapaan sivistystyön rahoituksen turvaamiseksi.

Annika Kokko, KM
pääsihteeri, opintojohtaja
Kansallinen Sivistysliitto Kansio

ANITTA PEHKONEN

4. Edistääkö vapaa sivistystyö aktiivista kansalaisuutta?

ONKO AKTIIVINEN kansalaisuus enää tavoiteltavaa vai olisiko nukkuva kansa helpompi vaihtoehto? Onko mikään taho valmis ottamaan unilukkarin vastuuta? EU-päätöksenteon tultua osaksi arkeamme on kansalaisten kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa heikentynyt jatkuvasti. Osa päätöksistä tuntuu tulevan jopa poliitikoille puskasta.

Tarkastelen asiaa poliittisen järjestelmän, yksittäisen kansalaisen ja vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäjän näkökulmista.

POLIITTISEN JÄRJESTELMÄN INTRESSI

Demokratia perustuu ajatukseen edustuksellisesta

vallankäytöstä. Edustuksellisuuden voidaan katsoa kaventuneen, koska kansalaisten äänestysaktiivisuus on vähentynyt. Tätä ilmiötä selitetään monella eri tavalla: asiat ovat niin hyvin, että äänestämistä ei nähdä tarpeellisenä ja kiinnostavana; kansalaiset eivät koe voivansa vaikuttaa äänestämällä; kansalaiset eivät tiedä, miten päätökset syntyvät ja kuka niitä tekee, koska päätöksenteko ja päätösten valmistelu tapahtuvat suljettujen ovien takana.

Kansalaisjärjestöt edustavat aktiivista kansalaisuutta monimuotoisesti ja laajasti. Poliittiset puolueet ovat kansalaisjärjestöistä näkyvimmin esillä demokraattisessa päätöksenteossa. Niiden lisäksi muut kansalais-

järjestöt vaikuttavat päätöksentekoon toimintasektorilleen tärkeissä asioissa. Ne osallistuvat sekä globaalisti, kansallisesti että paikallisesti yhteisten asioiden hoitamiseen. Lasten, vanhusten ja erityisryhmien oikeuksien ja muiden tärkeiden asioiden, kuten tasa-arvon, luonnonsuojelun ja turvallisuuden edistäminen sekä auttamis- ja avustustoiminta ovat olennainen osa demokraattista kansalaisyhteiskuntaa.

Kansalaisten ja kansalaisryhmien keskustelua julkisista asioista pidetään yleisesti tärkeänä. Keskustelun pitäisi myös vaikuttaa lakien sisältöön, julkiseen politiikkaan, asenteisiin ja kulttuuriin käytäntöihin. Edustuksellisen demokratian järjestelmissä kansalaisten välisellä kommunikaatiolla tulisi olla tärkeä rooli, sillä näin erilaiset ongelmat ja politiikkalinjat tulevat käsiteltyä tavoilla, jotka edustavat ihmisten ja ihmisryhmien erilaisia intressejä ja arvoja (Pihlaja & al. 2012, 161).

Jos kansalaisjärjestöillä ei ole riittäviä toimintaedellytyksiä, ei demokraattinen kansalaisyhteiskunta voi toteutua niin, että merkittävä osa kansalaisista kokisi voivansa vaikuttaa ja olla osallisena yhteiskunnan rakentamisessa ja päätöksenteon valmistelussa. Useiden suurten järjestöjenkin on käytettävä keräämänsä varat toimintaan ja avustustyöhön, ei vapaaehtoisten kouluttamiseen.

Aittolan (2008) mukaan vapaassa sivistystyössä ja kansalaisjärjestöissä on voitu harjoittaa aikuiskoulutusta joustavasti ja tavoittaa myös sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät ole osallistuneet laajamittaisesti formaaliin aikuiskoulutukseen.

Voidaankin kysyä, kenen intressi voisi olla, että vaikuttamisen foorumit kaventuvat, kansalaisten aktiivisuus ja kiinnostus vähenee ja vallankäytön keskittyminen lisääntyy.

KANSALAISEN ELI OSALLISTUJAN INTRESSI

Poikelan (2012, 294) mukaan sivistysosaaminen on kykyä ajatella, toimia ja ratkoa yhteiskunnallisia ongelmia kestäväällä ja oikeudenmukaisella tavalla.

Niemelä kysyy, miten ihminen kasvaa subjektiksi ja minuudeksi, jolla on yksilöllinen identiteetti ja joka on omaehtoisesti yhteiskunnallisesti toimintakykyinen. (Niemelä 2011, 42). Grönlundin (2012) väitöstudiumuksen mukaan vapaaehtoistoimintaan voidaan liittää keskenään hyvin erilaisia henkilökohtaisia arvoja ja elä-

mänkatsomuksia. Tästä huolimatta toiminta kytkeytyy vahvasti tasa-arvoa korostaviin kulttuuriin arvoihin. Siisiäisen (2011, 167) mukaan pluralismi ja paljous yhdistystoiminnassa tarjoavat mahdollisuuden tuottaa uusia ideoita, tarjota ratkaisuja ja vaatia muutoksia.

Kansalaiset haluavat ylläpitää ja kehittää yhteiskuntaa, jossa he kokevat voivansa vaikuttaa monilla eri tavoilla. He tuntevat myös vastuuta voidessaan vaikuttaa. Päätökset ja säädökset eivät tipahda jostakin tuntemattomasta ylhäältä, vaan ne ovat syntyneet laajan kuulemisen ja vaikuttamisen pohjalta.

Osallistuminen vähentää välinpitämättömyyttä, ulkopuolisuuden kokemusta ja syrjäytymistä. Aktiivinen osallistuminen edellyttää tietoa ja taitoa eli osaamista myös kansalaisjärjestötoiminnassa. Lyhytkin koulutus tai kurssi järjestötoiminnassa tuottaa osaamista, joka heijastuu yksilön elämään laajemmin.

VAPAAN SIVISTYSTYÖN INTRESSI

Kansalaisjärjestöille vapaus toimia on perusedellytys. Lisäksi tarvitaan osaamista, jota ei helposti synny ilman asiantuntevaa koulutusta ja siihen suunnattuja resursseja.

Kansalaisyhteiskunnan todentumisen näkökulmasta on arvokasta, että julkinen sektori osittain rahoittaa tätä aktiivisuutta lisäävää koulutusta. Kansalaisvapauden ja demokratian edistämiseksi on yhtä arvokasta, että julkinen sektori ei puutu koulutusten sisältöihin, vaan järjestöt voivat itse päättää, mikä on tärkeää ja ajankohtaista. (Vrt. Fields, 2005).

Vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminta mahdollistaa joustavan ja tarvelähtöisen koulutuksen.

Niiden toiminta pohjautuu lakiin ilman säädettyä opetussuunnitelmaa. Opintokeskukset, jotka ovat järjestöllisen koulutuksen asiantuntijaoppilaitoksia, tarjoavat koulutusta yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa. Myös osa kansanopistoista toteuttaa koulutusta aatepohjalta. Muut vapaan sivistystyön koulutusmuodot tarjoavat opintoja, jotka lisäävät erityisesti välinetaitoja aktiiviseen kansalaisuuteen.

Kansalaiset tarvitsevat välinetaitoja (tiedonhankinta, IT-taidot, kielitaito, yleissivistys, koulutus- ja ohjaustaidot), kasvaakseen sivistyneiksi ja aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka kykenevät vaikuttamaan yhteiskunnassa. Välinetaidot lisäävät työelämävalmiuksia ja ehkäisevät yhteiskunnallista ulkopuolisuutta ja

syrjäytymistä. Mitä enemmän näitä taitoja on, sitä parempia ovat valmiudet osallistua demokraattiseen päätöksentekoon ja toimintaan.

Kansalaisopistot, joiden taustalla ei ole jäsenjärjestöjä omine tavoitteineen, voisivat halutessaan toimia eräänlaisina kansalaisten olohuoneina, joissa käytäisiin keskustelua kiinnostavista ja ajankohtaisista aiheista. Aihevalinnat olisivat yhteiskunnallinen kannanotto.

Tulevaisuudessa opiskelu verkossa on kaikkien ulottuvilla. Miltä pohjalta kansalaiset valitsevat, mitä he haluavat tietää ja ymmärtää lisää? Mistä lähteistä tuotettu tieto on heidän mielestään kiinnostavaa, tarpeellista ja riittävän luotettavaa?

Pelkkä tieto ei enää edusta valtaa, koska tietoa löytyy vain klikkauksen päästä. Vallankäyttöä on se, miten kansalaisia ohjataan valikoimaan ja analysoimaan tietoa, sekä se, miten tiedon hallitsemista mitataan, ja miten eri tahot arvostavat opintosuorituksia. Koulutusjärjestelmämme tarjoaa oppijalle ympäristön, jossa opiskellaan tietotyökalujen käyttöä elämän eri vaiheissa.

Omaehtoisuutta on se, minkä tietolähteen tai oppilaitoksen opiskelija valitsee. Kansalaiset opiskelevat myös muista syistä kuin pätevytykseen työtehtäviin. Tämän vuoksi mahdollisimman laaja koulutuskansalaisjärjestäjien säilyminen on tarpeellista.

Passiivisuuden sijaan tarjolla tulee olla aktivoivaa ja kiinnostavaa toimintaa ja koulutusta, jota vapaa sivistystyö laaja-alaisesti tarjoaa.

LOPUKSI

Osallistuminen lisää vastuunottoa ja sitoutumista lakiin noudattamiseen, jolloin valvonnan tarve on vähäisempää ja kansalaiset sisäistävät säädökset oikeudenmukaisina ja yhteistä hyvinvointia edistävinä. (Vrt. Lock & Martins 2009). Pohjoismaissa tämä on muodostunut kansalaisarvoksi, joka kuitenkin uhkaa murtaa, koska aktiivinen vaikuttaminen on vähentynyt.

Päätöksenteko on kaukana ottaen huomioon erityisesti Euroopan unionin päätöksentekoprosessit. Tämän vuoksi lähidemokratian merkitys kasvaa tulevaisuudessa voimakkaasti. Lähidemokratian toimivuuskaan ei riitä todellisen demokratian toteutumiseksi kansallisella ja EU:n tasolla, vaan kuulemisen ja vaikuttamisen keinot tulee organisoida siten, että ne tavoittavat päätöksenteon.

Valmiudet osallistua ja vaikuttaa edellyttävät tietoja ja taitoja, joita saavutetaan monimuotoisella koulutuksella. Kansalaisjärjestöjen toiminnalla ja siihen liittyvällä koulutuksella, on tässä merkittävä rooli. Myös kansalaisjärjestöjen tulee kehittää valmiuksiaan kuulla jäsenistöään mahdollisimman laajasti ja avoimesti eikä vain järjestöbyrokratian edellyttämällä tavalla. (Vrt. Stranius, 2009 ; Surowiecki, 2011). Yhteisöllisyys, järjestön sisäinen kiinteys ja jäsenidemokratian toteutuminen ovat yhä kaiken toiminnan perustana (Viherä 2000,90; Heikkala 2002, 75). Byrodemokratia tuhoaa hitaasti ja huomaamatta kansalaisaktiivisuutta, jollei uusia kuulemisen ja osallistumisen tapoja oteta käyttöön.

Sosiaalinen media tarjoaa monia mahdollisuuksia kansalaisten laajamittaiseen kuulemiseen päätöksenteon pohjaksi. Ellei kansalaisilla ole riittävää kosketuspintaa yhteiskunnallisesti kehitettäviin asioihin ja epäkohtiin, ei heille muodostu perusteltuja mielipiteitä, eivätkä he koe kiinnostusta vaikuttaa edustuksellisen demokratian päätöksentekoon, vaikka siihen tarjottaisiin erilaisia tilaisuuksia. Monimuotoinen kansalaisjärjestötoiminta ja siihen liittyvä koulutus avaavat kansalaisille mahdollisuuksia liittyä aktiivisten joukkoon.

Vapaita sivistystöitä ei siis ole vielä kokonaisuudessaan tehty, vaan niille riittää kasvavia haasteita. (Vrt. Sihvonen, 1990). Koulutusmuotojen kehittäminen aktiivisuutta lisäävään suuntaan ja laadun parantaminen ovat jo lähitulevaisuuden haasteita. Olennainen osa kehitystyötä on palautteen systemaattinen kerääminen koulutukseen osallistuvilta ja sen analysointi. Tässä pitäisi muistaa myös aktiivisen kansalaisuuden edistäminen.

Koulutustarjonnan ulottuminen kaikkiin ikäryhmiin ja molempiin sukupuoliin mahdollisimman tasaisesti lisää vapaan sivistystyön vaikuttavuutta.

Anitta Pehkonen,
KM toiminnanjohtaja, rehtori
OK-opintokeskus

LÄHTEET.....

- Aittola, Tapio (2008). Aikuiskasvatus, sosiologia ja arkielämä. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- Fields Marion (2005) To Educate, Empower or Economise? Lifelong Learning in Civil Society organisations. A Comparative study of Finland and Great Britain. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 66. Digipaino. Turku.
- Grönlund, Henrietta (2012). Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflection from young adults in Finland. Academic dissertation. Department of Practical Theology. University of Helsinki. Helsinki: Unigrafia.
- Heikkala, Juha (2002). Järjestön strategia. Tampere: Tampere University Press
- Lock, Grahame & Martins, Herminio (2009). The European Universities, Citizenship and Its Limits: what won't solve the problems of our time. European Educational Research Journal. Vol 8 . 2009[2].
- Niemelä, Seppo (2011). Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy (Kansanvalistusseura ja Snellman-instituutti).
- OM (2005). Kohti aktiivista kansalaisuutta
- Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisu 2005[14].
- Pihlaja, Ritva & Sandberg, Siv (2012). Alueellista demokratiaa. Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2012[27].
- Poikela, Esa (2012). Vapaa sivistystyö sosiaalisen pääoman rakentajana. Aikuiskasvatus 2012[4], 288–297.
- Sihvonen, Juha (1990). Onko vapaat sivistystyöt tehty? Opistotoiminnan kriittisiä kysymyksiä. Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL ry. Helsinki: Kowapaino Oy.
- Siisiäinen, Martti (2011). Yhdistykset, joukkotoiminta ja myöhäismoderni hegemonia. Teoksessa Risto, R. ym. (toim.) Aikuiskasvatus ja demokratian haaste. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Stranius, Leo (2009). Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Julkaisussa: Kankainen, Tomi ym. (2008). Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamistilaan ja tulevaisuuteen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009[5] 18.11.2009. Edita Prima Oy.
- Surowiecki, James (2011). Joukkojen viisaus. Miksi monet ovat viisaampia kuin harvat. Helsinki: Hakapaino (Terra Cognita Oy).
- Viherä, Marja-Liisa (2000). Digitaalisen arjen viestintä. Miksi, millä ja miten. Helsinki: Edita.

VILLE YLIKAHRI

5. Vapaa sivistystyö kansalaistoiminnan kivijalaksi

DEMOKRATIA EI VOI Suomessa hyvin. Äänestysprosentit laskevat ja luottamus poliitikkoihin on pohjalukemissa. Äänestämättä jättäminen alkaa siirtyä monissa perheissä sukupolvelta toiselle. Syitä kehitykselle on haettu erityisesti 1970-luvun perinnöstä. Taistolaisuuden aikana politisoituminen meni koko yhteiskunnassa – erityisesti kouluissa – niin pitkälle, että vastareaktionä politiikkaa alettiin pitää jonain pahana, joka tulee pitää poissa kouluista, yhdistyksistä ja ihmisten keskusteluista. Puoluepolitiikka jätettiin poliitikoille eikä puolueen jäsenyyttä pidetty enää tärkeänä asiana. Tämä on näkynyt demokratiakasvatuksen puutteena kouluissa.

Taistolaisuuden perinnöllä ei voida kuitenkaan selittää suomalaisen demokratian tilaa. Koulutuksen

tai tiedon puute eivät ole pääongelma, vaan perimmäinen syy on suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä, joka näyttäytyy ihmisille epämääräisenä ja vaihtoehdottomana. Jo Ruotsissa kansalaiset ovat täysin eri tavalla kiinnostuneita vaaleista, koska käytössä on puolueiden keskinäisiä eroja ja periaatteita korostava listavaali ja äänestäjillä on valittavana kaksi vaihtoehtoista blokkia. Ruotsin järjestelmä tuo vaihtoehdot esiin, ja ruotsalaisessa keskustelukultuurissa uskotaan politiikalla vaikuttamiseen.

Meillä Suomessa listat kerätään täyteen julkimoi-ta ja kaikki puolueet ovat valmiita tekemään suuria kompromisseja päästäkseen hallitukseen. Vain Suomessa vasemmisto ja kristillisdemokraatit löytävät toisensa samasta hallituksesta. Kun ulkomaalaisille

selittää nykyisen hallituksemme rakennetta, pitävät he sitä täysin absurdina. Ehkä meidänkin pitäisi.

MUUTOS ETENEE ALHAALTA YLÖSPÄIN

Perussuomalaisten nousu viime vaaleissa oli positiivinen ilmiö. Puolueen nousu ravisteli hyvällä tavalla vanhojen puolueiden vakiintuneita valta-asetelmia. Vaikka perussuomalaisten populismissa ja rasismissa on todella ikäviä piirteitä, puolue onnistui näyttämään, että vaaleissa voi vaikuttaa. Toivottavasti nousu terävöittää kaikkien puolueiden argumentteja, eikä johda vain populististen iskulauseiden heittelyyn ja poliittiseen tähdenlentoon.

Politiikan vaihtoehdottomuuden taustalla on toki suuremmat voimat kuin suomalainen vaali- ja puoluejärjestelmä. Samalla kun talous on globalisoitunut, politiikka on pysynyt pääosin kansallisella tasolla. Tämä johtaa tunteeseen, että talous jyrää pienen Suomen. Suomalaisten poliitikkojen tehtäväksi tulee vain luovia markkinoiden paineessa. Kun yritykset siirtävät tuotantoa ja pääkonttoreitaan ulkomaille, tekevät he omasta näkökulmastaan rationaalisia päätöksiä lainsäädännön puitteissa. Kansalaisille tämä näyttyy kuitenkin verokikkailuna ja painostuksena saada valtioita laskemaan palkkoja ja veroja.

Ongelma ei poistu ennen kuin päätöksenteon rakenteet saadaan samalle tasolle globaalin talouden kanssa. Sama ongelma koskee ympäristölainsäädäntöä: ongelmat ovat globaaleja, mutta globaaleista ratkaisukeinoista ei pystytä sopimaan. EU on periaatteessa hyvä alku laajemmalle demokraattiselle päätöksenteolle, mutta sekin kaipaa lisää avoimuutta ja julkista keskustelua.

Mikä sitten olisi vapaan sivistystyön rooli suomalaisen demokratian tilan parantamisessa? Vapaan sivistystyön kursseilla ei pysty muuttamaan suomalaista vaalijärjestelmää saati globaalin päätöksenteon rakenteita. Apatiaa voi silti poistaa.

Tärkeintä demokratian toimimisessa on ihmisen kokemus siitä, että pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä. Usein ihmisillä on liian pessimistinen käsitys vaikutusmahdollisuuksistaan. Vaikuttaminen on paljon muutakin kuin äänestämistä.

Tarvitsemme uskoa tulevaisuuteen kohdatessamme suuria haasteita, kuten ilmastonmuutoksen. Helposti ajattelemme, että emme voi suurille muutoksille

mitään. Kuitenkin jokainen voi tehdä oman osansa ja enemmänkin ilmastonmuutoksen torjumisessa yksin ja yhdessä. Yhteiskunnallisen muutoksen tulisi lähteä alhaalta ylöspäin, kun nyky-Suomessa odotetaan liian helposti vain ylhäältä tulevia sääntöjä ja ohjeita. Vapaan sivistystyön tulisi tukea ruohonjuuritason demokratiaa.

UUDET LIIKKEET

Millaista sivistystyötä demokratian hyväksi sitten pitäisi tehdä? Hämeenlinnan kulttuurikeskus Verkatehtaan johtaja Jouko Astor kirjoittaa, ettei Verkatehtaan pidä arvottaa sisältöjä yleisön puolesta. Hän viittaa Pertti Alasuutarin tekstiin teoksessa *Toinen tasavalta*: ”1990-luvun alussa kulttuuripolitiikka menetti kansansivistystehtävän, koska kansa oli jo sivistynyt.”¹

Tässä on pohdittavaa vapaalle sivistystyöllekin. Ehkä vanhalle sivistystyölle työväen akatemioineen ja kansanopistojen pitkine kursseineen ei kerta kaikkiaan ole enää tilausta?

Sivistystyön sijaan on tullut tilausta ammatillisen koulutuksen lisäämiselle, kun työelämä on muuttunut yhä kiivaampaa vauhtia ja uutta ammatillista osaamista on tarvittu. Samalla ihmiset ovat etsineet vapaasta sivistystyöstä uudenlaista sisältöä elämäänsä, kuten kädentaitoja ja kanavia luovuudelle. Vapaan sivistystyön toimijoiden ei pidä itkeä vanhan perään, vaan muuttua maailman mukana. Vapaan sivistystyön roolina ei ole isällisesti kertoa ihmisille, että näin voitte olla aktiivisia, vaan tarjota foorumi aktiivisuudelle.

Suomessa on käynnissä kaksi suurta kehitystrendiä, jotka ovat vapaalle sivistystyölle kohtalonkysymyksiä. Jos näitä kehityskulkuja ei pystytä kanavoimaan voimavaraksi, muuttuu vapaa sivistystyö 1970-luvulla rakennettujen opistojen ulkomuseoksi.

Ensimmäisenä nostan esiin uudenlaisen kansalaisaktiivisuuden, joka on nostanut päätään erityisesti suurissa kaupungeissa. On turha itkeä sitä, että ihmiset eivät kuulu puolueisiin tai toimi aktiivisesti vanhoissa kansalaisjärjestöissä, kun samaan aikaan ihmiset muodostavat sosiaalisessa mediassa lukemattomia erilaisia ryhmiä, keskustelevat, tekevät ja oppivat yhdessä. Vapaa sivistystyö, erityisesti opintokeskukset, on luotu pitkälti tukemaan vanhojen suurien kansalaisjärjestöjen työtä ja koulutuksia. Uudet liikkeet toimivat kuitenkin vanhojen rakenteiden ulkopuolella.

Erinomainen esimerkki uudeltaisesta yhteisöllisestä oppimisesta oli viime syksynä Helsingin Lapinlahden sairaalan vallannut Koulu – toisilta oppimisen festarit.² Kolmen päivän ajan vanha sairaalarakennus täyttyi oppitunneista, joita kuka tahansa oli saanut ilmoittautua pitämään. Tapahtumalla ei ollut ylhäältä ohjattuja sivistyspäämääriä, mutta silti se vastasi täydellisesti grundtvigilaista opintokerhoideaalia. Miksi vapaan sivistystyön oppilaitokset eivät innosta samalla tavalla? Niiden pitäisi opetella toimimaan uusien liikkeiden kanssa ja luovimaan sosiaalisessa mediasa. Muuten koko sivistystyö muuttuu suurelta osalta kansalaisia epärelevantiksi.

UUDET KOHDERYHMÄT

On hyvä muistaa, että Koulu-festareissa, kuten useimmissa muissakin vastaavissa kaupunkitapahtumissa, yleisö on koulutettua ja hyväosaista. Koko Suomi ei ole mukana trendikkäissä kansalaisaktiivisuusliikkeissä: Helsingin Jakomäessä 40 % asukkaista on pelkän peruskoulutuksen varassa. Vieraskielisten osuus on Jakomäessä jo yli 30 %. Näissä ihmisissä on toinen – ja tärkeämpi – vapaan sivistystyön kohderyhmä.

Maahanmuuttajat ovat sellainen ryhmä, joka tarvitsee juuri sitä, mitä vapaa sivistystyö alun perin tarjosi: mahdollisuuden oppia niillekin, joilla ei ollut siihen mahdollisuutta. Siinä, missä 1920-luvun työläisillä ei ollut varaa oppikouluun, törmäävät 2010-luvun maahanmuuttajat moniin seiniin opiskeluissaan ja työelämässä.

Vapaa sivistystyö nosti aikoinaan monta työväenluokkaista nuorta aina ministereiksi asti. Nyt tarvitaan samanlaista nostetta maahanmuuttajien keskuuteen. Yhteiskunta tarjoaa maahanmuuttajille koulutusta ja pakollisia kielikursseja, mutta näiden opintojen väliin jää suuri tila maahanmuuttajien omaehtoiselle oppimiselle, opintokerhoille ja järjestötoiminnalle. Tässä on vapaan sivistystyön suuri mahdollisuus. Mikäli maahanmuuttajista ei kasva aktiivisia, omaan ympäristöönsä vaikuttavia kansalaisia, koko Suomi kohtaa suuria vaikeuksia.

Vapaa sivistystyö ei saa olla eliitin norsunluutoristaan kaatamaa sivistystä, vaan aktiivisen kansalaisyhteiskunnan kivijalka, jonka tukemina kansalaiset voivat käydä dialogeja, oppia yhdessä ja sivistyä. Tämä on parasta demokratian edistämistä.

VIITTEET .....

- 1 <http://www.luovateskukset.fi/keskukset/haameenlinna-verkatehdas/> 4.1.2013
- 2 <http://www.kouluschool.org/> 4.1.2013

Ville Ylikahri
*Vihreän Sivistysliiton pääsihteeri
Opintokeskus Vision opintojohtaja*

KARI ANTTILA

6. Sivistysjuna kulkee – kuka ohjaa?

POLIITTISEN TIETÄMYKSEN laatua on vaikea mitata. Viimeaikaiset iltapäivälehtien otsikot kertovat heikosta poliittisesta tietämyksestä. Yllättävän suuri osa ihmisistä ei esimerkiksi tiennyt, mitkä puolueet ovat hallituksessa. En osaa sanoa, onko tässä tapahtunut isoja muutoksia menneisiin vuosiin verrattuna. Niin tai näin, paljon on tehtävää.

Olen elänyt nuoruuttani 1970–80-lukujen vaihteessa. Yhteiskunnallinen aktiivisuus näyttäytyi tuolloin hyvin erilaisena kuin nyt. Mielenosoituksista mieleeni on jäänyt huuto: ”Anasta ja ahmi, hotkaise pyy. Loppusi porvari lähestyy!”. Melko provosoivaa yhteiskunnallista tekstiä. Silloinen opiskelija- ja koululaisliike kävi kiivasta keskustelua.

lua kouludemokratiasta. Yliopistojen hallinnosta taisteltiin ja kiivasta oli.

Jälkikäteen arvioituna tuon ajan yhteiskunnallisuus ja sitä kautta poliittinen tietoisuus oli laadultaan aika hurmoksellista, jopa kiihkouskonnollisuuteen verrattavaa kollektiivista tahdonmuodostusta.

Imperialismiteorialla selitettiin monet asiat ja marxilaista sosialidemokratiaa kehiteltiin marxismileninismien kilpailijaksi. Silloisia termejä olivat vielä kriittinen rationalismi ja desentralismi. Ryhmäpaine oli kova ja väki oli liikkeellä. En ole varma, haluaisinko palata tuohon aikaan.

TIETOA ON, KESKUSTELUTAIDON EI

Nyt ovat marssit loppuneet ja poliittisen tietämyksen ja käyttäytymisen laatu on muuttunut enemmän yksilökohtaiseksi. Nykyään kaikki tekevät omia valintoja esimerkiksi kuluttamisessa, ympäristötietoisuudessa ja tiedon etsinnässä. Kuvittelemme olevamme itseohjautuvia. Poliittinen toiminta on siirtynyt yhä enemmän yksilöiden henkilökohtaiseksi, lähes intiimiksi asiaksi. Isot maailmankuvat, kuten sosialismi tai kapitalismi, eivät käy ideologista kamppailua keskenään.

Aikakautemme on hyvin pragmaattinen ja ratkoo eteen tulevia ongelmia. Tuntuu siltä, että keskinäinen kilpailu, tuotannollinen tehokkuus, hallinnoiminen ja markkinoilla pärjääminen ovat ajan avainsanoja. Elämme monessa suhteessa pirstaloituneessa maailmassa, ja tämä pirstaloituminen ja yksilöllistyminen ovat tämän ajan poikkileikkaava uskomusjärjestelmä: kyky valita on tärkeintä. Ellet osaa valita, olet itse syyllinen omaan huonoon tilaasi.

Vaikka joukossakin tyhmyys voi tiivistyä, voitaneen sanoa, että myös yksilöityvässä politiikan teossa ollaan tyhmistelyn lähteillä. Siinä tukeudutaan omiin kokemuksiin ja selitetään pelkästään sillä koko maailmaa. Välillä tuntuu, että politiikan mittasuhteetkin ovat vääristyneet. Ajatellaan, että pienentämällä kansanedustajien palkkaa ja lopettamalla kehitysapu ratkaistaisiin hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus. Nyt ei analysoida vallan ja erityisesti taloudellisen vallan rakenteita juuri lainkaan. Utopioista on pulaa.

Nykyisin meillä on paljon tarjolla kaikkea. Myös tietoa. Verkossa käydään keskustelua laajemmalla porukalla kuin koskaan. Tosin keskustelusta puuttuu

aika usein se varsinainen keskustelu ja vuorovaikutus. Sen sijaan verkossa on toisiaan seuraavia monologeja, joissa jatketaan iltapäivälehdistä tuttua eipäs-juupas-väittelyä. Onneksi on muitakin.

Meillä on erinomaisia keskusteluohjelmia niin televisiossa kuin radiossakin. Itse kuulun esimerkiksi ykkösaamun ihailijoihin. Samaan aikaan meillä on erityisesti vaalien alla erittäin tökeröä poliittista journalismia, jossa toimittajien kynnisytyksellä, opportunistisilla, röyhkeydellä ja poliitikkojen halveksumisella ei tahdo olla mitään rajaa. Journalistinen kunnianhimo näyttäisi korvautuneen paremminkin mutapainiin liittyvillä sankariarvoilla.

Nämä yksittäiset asiat heijastelevat tämän ajan poliittista tietämystä. Uskoakseni tässäkin asiassa on hyvin polarisoitunut tilanne. Osalla kansalaisista on erinomainen poliittinen tietämys ja osa työstää maailmaa stereotyyppioilla ja ennakkoluuloilla. Yhteiskunnallisen keskustelun ja sitä kautta poliittisen tietämyksen teemoista kuitenkin puuttuvat taloudelliseen valtaan liittyvät analyysit, vaikka välillä puhutaankin veroparatiiseista ja globaalista kapitalismista.

VAPAAN SIVISTYSTYÖN JA AIKUISKASVATUKSEN MERKITYS

Työväen Sivistysliiton vuoden 1972 lyhytkurssinimikkeissä suosituimpia olivat Kunnallispolitiikan peruskoulu (641 kurssia), Ay-tiedon perusteet (547 kurssia), Yleinen kansalaistietous (302 kurssia), Sosialismi, työväenliike, marxilaisuus (228 kurssia) ja Luottamustiedon perusteet (220 kurssia). Lisäksi suosittuja kursseja olivat muun muassa Kaunokirjallisuus, Nainen ja yhteiskunta sekä Poliitiikan peruskoulu.

Näitä nimikkeitä on edelleen, mutta vapaan sivistystyön tarjonta suuntautuu kaikissa oppilaitoksissa enemmän toisenlaiseen harrastamiseen ja hyvinvointiin. Esimerkiksi kieliopinnot, kokkaaminen, tietotekniikka ja liikunta ovat suosittuja aihealueita ja nykyinen valtionosuusjärjestelmä tukee juuri tällaisia lyhytkursseja.

Haluaisin nähdä yhteiskunnallisen koulutuksen yhtenä tärkeimpänä vapaan sivistystyön tehtävistä. Varsinkin opintokeskuksilla olisi mahdollisuus profiloitua kansalaisyhteiskunnan ja demokratian oppilaitoksina ja sitä ne ovat tehneetkin. Näiden oppilaitosten omistajina on joukko kansalaisjärjestöjä,

jotka ovat merkittäviä aikuiskouluttajia. Haluaisinkin puuttua juuri tähän näkökulmaan.

Vaikka yhteiskunnallisessa koulutuksessa on ajautettu (osittain valtionosuusjärjestelmän takia) melko ahtaaseen rakoon, voitaisiin nykytilanne nähdä myös valtavana mahdollisuutena. Monilla järjestöillä on hyvä yhteys kansalaisiin ja mahdollisuus toteuttaa yhteiskunnallista koulutusta. Meidän siis pitäisi kehittää yleisen kurssitarjonnan rinnalle kansalaisjärjestöjen kautta kansalaisia tavoitettavaa koulutusta. Poliittisilla järjestöillä pitäisi olla tähän olla erityinen intressi. Uskon, että politiikan kiinnostavuus ei ole kadonnut mihinkään, mutta politiikan kiinnostukselle ei oikein ole aikoja, eikä paikkoja – ei myöskään soveltuvia aineistoja. Meidän, vapaan sivistystyön toimijoiden, pitäisi rakentaa yhteistyössä esimerkiksi hapekkaita keskustelutilaisuuksia, tarttumista ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjota hyviä tausta-aineistoja. Esimerkiksi viime vuonna TSL järjesti useita yhteiskunnallisia seminaareja, joihin kaikki halukkaat eivät edes mahtuneet sisään.

MISSÄ ON MERKITYSPUHE?

Politiikka on edelleen kiinnostavaa, mutta poliittinen järjestelmä eli suomalainen yhteiskunta ei näyttäydä keskustelevana yhteiskuntana. Sitä siis pitää edesauttaa. Tähän meidän opintokeskusten pitäisi paneutua yhdessä kumppaneidemme kanssa.

1950-luvulla R.H.Oittinen, peruskoulun isä ja TSL:n monipuolinen vaikuttaja kirjoitti, että ”*erilaiset luottamustehtävät ja politiikassa toimiminen synnyttävät sivistystarpeita. Koulun antama yleissivistys ei riitä, vaan tarvitaan pyrkimystä aatteelliseen selkeyteen ja käytännölliseen tietoon. Yksilöllisiä sivistystarpeita tyydytetään intellektuellisilla harrastuksilla; filosofiaa, astronomiaa ja geologiaa myöten puhumattakaan esteettisistä, eettisistä ja moraalista ongelmista.*”

Tärkeää oli myös ”pyrkimys totuudellisuuteen manipulaation sijaan. Suuri vaara on henkinen veltostuminen ja hyvinvoinnin lisääntyessä porvarillistuminen. Tehokas propagandakoneisto ruudittaa helposti epäitsenäisyyteen ja passiivisuuteen. Tärkeintä on henkinen aktiivisuus demokraattisen järjestelmän kannalta. Keskeistä on taistelu demokratiaa heikentäviä ja alentavia ilmiöitä vastaan. Ihmiset täytyy kasvattaa

rehelliseen totuudenetsintään ja itsenäiseen ajatteluun. Tässä hengessä tapahtuvassa kasvatustyössä tarvitaan dogmeista vapaita, tietoisia, arvostelukykisiä ja vastuuntuntoisia yksilöitä.”

Hyvin kirjoitettu. Oittisen ajatukset ovat edelleen kertaamisen arvoisia. Vapaan sivistystyön pitäisi vahvistaa demokratiaa ja kansalaisyhteiskuntaa, olla osana sitä.

On hyvä, että ammatillinen koulutus on kehittynyt, mutta kauniisti sanottuna aikuiskasvatus on liiaksi jäänyt yksilöiden oman itseohjautuvuuden varaan. Elinikäinen oppiminen ja vapaus kehittää itseään eivät ole enää itsestään selvästi tavoittelemisen arvoista. Vasta jätetyssä koulutustilityöryhmän selvityksessäkin halutaan jopa rajoittaa eläkeläisten osallistumista koulutukseen ja siirtää huomattava osa vapaan sivistystyön valtionosuudesta osaksi ammatillista lisäkoulutusta. Se on oireellista ja kertoo ehkä juuri kilpailun retoriikasta ja siitä, mikä koetaan arvokkaaksi. Kuka tai ketkä kokevat arvokkaaksi? Nykyisellä tahtotilalla ei oikein ole kasvoja, mutta juna vain kulkee.

Kilpailun läpätunkeva voima näkyy kaikkialla. Koulutuspolitiikan taustalla on hyvin hallinnollisteknokraattinen käsitys koulutuksen ja sivistyksen tehtävistä. Tämä tehtävä nähdään kapeasti osana tuotantokoneistoa ja kilpailua. Missä on merkityspuhe järjestelmäpuheen rinnalla? Ei ole syytä odottaa, että joku muu tekisi jotain. On oltava muiden kanssa, ei keskenään.

Alanpa kerätä nimiä ja kutsua ihmisiä pohtimaan junan suuntaa.

Kari Anttila
KM, pääsihteeri
Työväen Sivistysliitto TSL

Teetkö sinä hyvää työtä?

Räsänen, Keijo & Trux, Marja-Liisa (2012): Työkirja. Ammattilaisen paluu. Kansanvalistusseura. 280 s. ISBN 978-951-9140-62-9.

HYVÄ TYÖ ON hyvin tehtyä. Se tekee hyvää toisille ja tuntuu itsestäkin hyvältä. Näin kirjoittavat Keijo Räsänen ja Marja-Liisa Trux. Heidän kirjansa on parasta, mitä käsiini on osunut vuosiin. Se on hienosti kirjoitettu ja puhutteleva, mutta sen lisäksi myös sisällöllisesti kattava. Harvoin samaan työtä käsittelevään kirjaan mahtuvat koherentisti keskustelut vallasta, vastarinnasta, kehollisuudesta, tunteista, moraalista ja identiteetistä sekä höysteenä vielä koskettavat etnografiset kuvaukset.

Jokaisen pitäisi lukea *Työkirja* ja sen tulisi sisältyä itseoikeutetusti esimerkiksi työnohjaajakoulutusten opintoihin. Kirjoittajat itse toteavat kirjan tarjoavan voimavaroja uusista ajatuksista kiinnostuneille ammattilaisille, jotka haluavat tarkistaa suhdettaan työhön.

Kirjasta huomaa, että sen kirjoittajat ovat pohtineet pitkään ja huolellisesti oppimiseen ja opettamiseen liittyviä kysymyksiä. He onnistuvat luontevasti silloittamaan tutkimustiedon omaa työtään ja ammattilaisuuttaan pohtivan tueksi. Tämä tapahtuu herättelemällä ammattilaisia miettimään, missä he ovat mukana ja miksi. Voisiko ihmisellä olla tärkeämpää mietinnän aihetta? Samalla kirjoittajat onnistuvat myös monia työelämän tutkijoita askarruttavan dilemman ratkaisemisessa: Mikä voisi olla työkäytäntöjen tutkimuksen anti käytännön työtä tekeville? Anti näyttäisi olevan hyvien kysymysten tarjoaminen vastausten sijasta. Tällöin myös toteutuu usein tyhjäksi hokemaksi jäävä työtä tekevän kunnioittaminen oman työnsä parhaana

asiantuntijana. Vain hän voi antaa vastaukset ja hänen myös pitäisi ne kirjoittajien mukaan antaa. Ammattilainen kehittää työtään itse.

KUKA OLEN TEKIJÄNÄ?

Teoksen juoni etenee arkisista työn käytännöistä kohti moraalilin ja ammattilaisen identiteetin ja subjektuuden pohdintoja. Kirjassa käsitellään työtä käytännöllisenä toimintana neljän kysymyksen kautta: Kuinka tai miten tehdä? Mitä tehdä? Miksi tehdä? Kuka olen tekijänä? Kysymykset johdattavat neljään erilaiseen näkökulmaan tai orientaatioon: taktiseen, poliittiseen, moraaliseen ja henkilökohtaiseen, eli identiteettiin liittyvään. Nämä kaikki peruskysymykset ovat jokaisen työssä läsnä päivittäin, mutta harvemmin

ne nostetaan keskusteluun. Eri-tyisesti miksi-kysymys ja siihen kiinteästi limittyvä kysymys tekijän identiteetistä jäävät helposti arkisen työkiireen jalkoihin.

Kirjoittajat varoittavatkin ammattilaista: Ellet itse ratkaise näitä kysymyksiä, joku muu ratkaisee ne puolestasi. Ammatilaisen kannalta kenties kriittisintä on, että jos joku toinen aivan huomauttamatta antaa vastaukset kolmeen ensimmäiseen kysymykseen, määrätty samalla myös ammatilaisen identiteetti ulkoapäin. Tekijästä tulee työnsä näköinen eikä päinvastoin.

Yksi minua jo vuosia mietityttänyt seikka jää kuitenkin *Työkirjan* lukemisenkin jälkeen mietityttämään. Osa työtä käytännöllisenä toimintana tutkivista haluaa käyttää sanaa käytäntö puhuessaan ja kirjoittaessaan työkäytännöistä, toimintatavoista tai siitä, mitä käytäntöyhteisissä tehdään ja opitaan. Miksi? Mikä on tuon korvaan oudolle kalskah-tavan sanan (se kuulostaa ainakin tamperelaisittain samalta kuin kehotus: käytä ne) lisäarvo meille kaikille tuttuun sanaan käytäntö nähdessä, etenkin jos käytäntö kuitenkin kelpaa etuliitteeksi ”käytäntöteorioihin” ja ”käytäntöyhteisöihin”? Onko käytänteistä puhuminen ehkä tapa erottautua, ilmaista omaa ammatillisuutta, käytänteidentutkijan identiteettiä ja kuulumista käytänteidenammattilaisten käytäntöyhteisöön?

Tähän yhteisöön Räsänen ja Trux kirjallaan liittyvät, mutta tekevät sen ansiokkaasti.

MITEN AMMATTINI MINUSSA ELÄÄ?

Ehkä enemmän kirjoittajien oma käsite on *johtoismi*. Se näyttäytyy tarinan pahiksena, hyvään pyrkivän ammatilaisen vihollisena. Ajatuksesta saa varmasti jokainen ammatilainen kiinni. *Johtoismi* on jonkinlainen taloudellisten arvojen hegemonian ruumiillistuma, joka jyrää muiden arvojen yli niin puhe- kuin muinakin käytäntöinä - tai käytänteinä, jos niin halutaan. Kirjoittajat kysyvät oivaltavasti, miksi tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden kaltaisia perustavia arvoja pitää puolustella ja naamioida voitontavoitteluksi. Ehkä tulevaisuudessa ei enää tarvitsekaan? Ja olisiko *Työkirjan* lukeminen yksi askel kohti tällaista uudenlaista hyvän työn valtakuntaa, jossa kehittäminen voisi kohdentua legitimiin vaikkakin sen miettimiseen, mitä työtä pitäisi tehdä, jotta saataisiin luotua sellainen maailma kuin halutaan?

Räsänen ja Trux avaavat kirjallaan mahdollisuuksien avaruuden. Vallanmuodoille on olemassa vastarinnanlajinsa, mutta kirjoittajat huomauttavat näiden olevan samaa juurta. On myös mahdollista astua vallan ja vastarinnan kierteen ulkopuolelle. Työ ei ole vain pakkoja ja kiistämättömiä to- tuuksia sekä mahdollisuuksia aset-

tua vastahankaan niiden suhteen, vaan se sisältää rikkaampia vaihtoehtoja ja valinnanpaikkoja, vapautta uusien maailmojen luomiselle. Toisin tekemisen mahdollisuudet voi löytää kovan kamppailun kautta tai saada onnenkantamoisena. Ne voi löytää vastaamalla huolellisesti kysymyksiin, kuinka, mitä, miksi ja kuka. Suosikkini näistä on miksi. Se on paljastavin ja pakottaa ottamaan moraalisen vastuun omista teoista: teenkö minä hyvää työtä, mikä onkaan ammattini sisäinen superhyvä ja miten se minussa elää? Kiitos tästä kirjasta Keijo ja Marja-Liisa!

Anu Järvensivu
*FT, sosiologian dosentti
vanhempi tutkija
Työterveyslaitos*

Ylevä ja muuttumaton vai arkinen ja muuttuvainen?

John Dewey: Filosofian uudistaminen (2012). Suom. Tuukka Perhoniemi. Vastapaino. 233 s. (Reconstruction in Philosophy, 1920). ISBN 978-951-768-317-3.

PRAGMATISMI SYNTYI Bostonin Harvardissa 1870-luvulla ja sen tunnetuimpia edustajia olivat John Deweyn lisäksi C.S. Peirce, William James, G.H. Mead ja C. I. Lewis. Filosofian historiaa tuntevan Deweyn mukaan pragmatismi on vain uusi nimi vanhoille asioille. Viime vuosina niin sanotun käytäntökäänteeseen myötä (*practice turn*) monet pragmatistien ajatukset ovat tulleet uudella tavalla filosofien ja yhteiskuntatieteilijöiden keskusteluun.

Filosofian uudistaminen syntyi luentojen perusteella, jotka Dewey (1859–1952) piti Tokion keisarillisessa yliopistossa. Lähtökohtana on teesi, jonka mukaan ajattelu ei voi olla itseriittoista, vaan sen tarkoituksena on toiminnan ohjaaminen. Deweylle filosofia on loputtoman kyseenalaistamisen tie, jossa filosofit ovat Jyri Aleniuksen sanoin ”enemmän hovinareja kuin älyllistä papistoa”.

Filosofian uudistaminen vaihtaa konkreettisesti, ei käsitteiden hienosäätöihin. Kun halutaan tietää jotain, olevaisen perimmäisen luonteen pohdinta ei riitä,

vaan asioita on tutkittava käytännössä ja kokeiltava erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Filosofia löytää voimansa, kun se lakkaa olemasta väline filosofien ongelmien käsittelyyn ja muuttuu filosofien kehittämäksi menetelmäksi ihmisten ongelmien käsittelyyn.

Vaikka antiikin Kreikassa mekaniikka ja geometria edistyivät, varsinaista käytännön tietoa hankivat statukseltaan alhaiset henkilöt eli orjat ja käsityöläiset. Niinpä myös käytännössä saatu ongelman ratkaisuun suuntautuva tieto oli statukseltaan alhaista. Käytännön ja muuttuvaisuuteen liittyy aina epävarmuus, mutta muuttumattomuuteen liittyvät arjen ylittävät ikuiset olemukset. Klassisen filosofian tehtäväksi tuli paljastaa muuttumaton ja ennalta annettu todellisuus kaiken muuttuvan ja epäolennaisen takana. Myöhemmässä teoksessaan Dewey esittää asian napakasti:

”Jos tutkii Platonin ja Aristoteleen filosofian perustaa samaan tapaan kuin antropologi tarkastelee aineistoaan, siis kulttuurin

osana, on selvää, että nämä filosofiat rationalisoivat systemaattisessa muodossa kreikkalaisten uskonnollisten ja taiteellisten käsitysten sisällön.” (Dewey: *The Quest for certainty*, 1929/Pyrkimys varmuuteen, 1999.)

PUHTAAN AJATTELUN VERKKO

Deweyn mukaan Ihmismieli olettaa spontaanisti, että ilmiöt ovat yksinkertaisempia ja yhtenäisempiä kuin ne ovatkaan. Mieli tekee pinnallisia analogioita, jättää monimutkaisuuden ja poikkeukset huomiotta ja ”punoo puhtaasti ajattelusta koostuvan verkon, jonka se langettaa luonnon ylle” (*Filosofian uudistaminen*, s. 78). Kun tiede ja filosofia koostuivat luontoa koskevista odotuksista, kumpikin antoi luonnolle vääränlaisen rationaalisen pelkistyksen. Samaan tapaan Michel Foucault väittää, ettei tiede 1600-luvun alussa edennyt siksi, että se olisi opettanut katsomaan läheltä ja tarkoin, vaan koska havaintoja opittiin pelkistämään ja luokittelemaan. Kun tieto kumuloitui johdonmukaisesti, ahkerasti opiskel-

van oli mahdollista oppia kaikki tietämisen arvoinen. Vuoteen 1327 sijoittuvassa Umberto Econ Ruusun nimi -romaanissa noviisimunkki Adso toteaa opettajansa William Baskervillen, entisen inkvisition jäsenen, tietävän kaiken. Baskerville vastaa, ehkä hivenen ironisesti, että jos hän tosiaan tietäisi kaiken, hän olisi Pariisiin yliopistossa opettamassa teologiaa.

Käytännön, läheltä katsomisen ja muuttuvaisuuden välttely eivät jää vaille yhteiskunnallisia ja poliittisia seurauksia. Kun keskustellaan "olemuksista", kuten yksilöstä, valtiosta tai instituutiosta yleensä, ei keskustella käytännön ongelmista tai ongelmien ratkaisuisista. Metafyysinen oppi pysyvistä ja universaalista erityisen ja muuttuvan kustannuksella oikeutti Deweyn mukaan kunkin ajan poliittisen ja kirkollisen järjestyksen. Saksalainen idealismi puolusti *status quota* Ranskan vallankumouksen radikaaleja oppeja vastaan. Hegelin oppi valtiosta pyhitti Preussin valtiokoneiston ja byrokratian. "Pääoma ja työvoima eivät voi 'todella' olla ristiriidassa keskenään, sillä kumpikin on toisen orgaaninen välttämättömyys - - Mitään sukupuolten välistä ongelmaa ei voi 'todellisuudessa' olla, sillä miehet ja naiset ovat ehdottoman välttämättömiä toisilleen ja valtiolle." (Filosofian uudistaminen, s. 205).

HYVÄ ON KOMMUNIKOITAVAA JA JAETTAVAA

Pragmatistit haluavat purkaa turhina ja haitallisina näkemiään joko- tai-tyyppisiä dikotomioita, kuten

yksilö vs. yhteiskunta, järki vs. tunte tai arvot vs. tosiasiat. Dewey, samoin kuin Richard Rorty 1970-luvulla, halusi purkaa myös mielen ja ruumiin dikotomian ja sekä Dewey että Rorty esittivät, että mielen ja ruumiin suhteesta käytävät loputtomat väittelyt johtuvat usein vain käsitteellisistä sekaannuksista.

Jyrkkä ja ehdoton ei voi myöskään olla moraalisen toiminnan erottelu päämääriin ja keinoihin. Päämäärien ja keinojen kutoutuminen jokapäiväiseen elämään tekee arvokkaat asiat toimiviksi. Kun älylliset kysymykset ovat moraalisia, myös naturalismin ja humanismin kahtiajako suhteellistuu. Erilaiset luokittelun perusteet voivat olla yhtä päteviä, kun pidetään mielessä erilaiset päämäärät.

Dewey jäljittää eettisen teorian synnyn antiikin kreikkalaisten yritykseen löytää käyttäytymisen sääntelylle järjellinen perusta ja tarkoitus sen sijaan, että ne olisi johdettu perinteistä. Järki perinteen korvaajana piti kuitenkin asiat yhtä muuttumattomina kuin perinnäistavat. Etiikan tehtävänä on siitä pitäen ollut jonkin viimekätisen päämäärän tai lain perusteen löytäminen, kuten uskollisuus jumalalliselle tai maalliselle auktoriteetille. Kuitenkin tilanteet ovat ainutkertaisia ja ristiriitaisia, ja harkinnan ja vastuullisten valintojen tuella on löydettävä juuri tähän tilanteeseen sopiva hyvä.

Kun moraalifilosofit ovat pitäneet tavoiteltavaa hyvää jonakin yleispätevänä ja objektiivisena – Platon metafyyssisenä universaalina, Kant loogisena universaalina – hyvä on harvemmin nähty yksittäisenä ja yksittäisenä tapahtumisena.

sityisenä ja yksittäisenä tapahtumisena.

Moral theory and practice -artikkelissaan Dewey esitti jo vuonna 1891: "*...a man has not to do Justice and Love and Truth; he has to do justly and truly and lovingly.*"

Deweyn mukaan jokainen itessään hyvä asia on ainutkertainen ja voi todentua vain kommunikaatiossa, jakamisessa ja yhteisessä osallisuudessa. Tilanne, jossa hyvä tiedostetaan, ei ole ohimenevä aistimus tai yksityinen halu, vaan julkinen, sosiaalinen ja jaettu. Hyvän jaettavuus ja kommunikointavuus myös pelastaa moraalin moralisoinnilta ja paremmin tietämiseltä.

Deweyn ajatukset tuntuvat hyvin tuoreilta. Suomennos säilyttää tekstin imun hyvin. Jossittelua unohtamatta: olisi ehkä sittenkin hyvä, elleivät Deweyn ja muiden pragmatistien ajatukset tuntuisi aivan näin tuoreilta. Tällöin ohuiden abstraktioiden toiminnallistaminen ja dikotomioiden suhteellistaminen tai monimutkaisuuden ja yhteiskuntakriittisyyden painotukset olisivat olleet kauemmin ja painokkaammin osa suomalaista ajattelun maisemaa.

Jussi Onnismaa
*dosentti, työnohjaajakouluttaja
Helsingin yliopisto, Palmenia*

Aikalaisanalyysia suomalaisen yliopiston tilasta

Rinne, R., Jauhiainen, A., Simola, H., Lehto, R., Jauhiainen, A. & Laiho, A. (2012): Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa. Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana. Kasvatusalan tutkimuksia 58. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura. 392 s. ISBN 978-952-5401-60-8.

VALTA, UUSI yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa on syntynyt kahden koulutussosiologisesti suuntautuneen tutkijaryhmän yhteisponnistuksena. Siinä yhdistyvät Helsingin yliopiston Foucault-viritteinen hallinnan tutkimuksen perinne sekä Turun yliopiston korkeakoulupolitiikan tutkimuksen kriittinen perinne.

Suomen Akatemian tutkimusohjelma Valta Suomessa on toiminut jalustana, jonka varassa nämä kaksi tutkimusryhmää ovat voineet yhdistää voimansa ja kirjoittaa tämän tärkeän aikalaisanalyysin yliopistotyöntekijöiden arjen nykytilasta Suomessa. Konkreettinen empiirinen analyysi tulee tarpeeseen aikana, jolloin Suomen valtion poliittisen johdon sekä yliopistojen johdon suusta kuuluu edelleen julistettavan meneillään olevan yliopistouudistuksen ”fantastisuutta” sekä sitä, että juuri yliopistolaiset itse ovat tämän uudistuksen itselleen halunneet. Muutoksen agentteja tosin taisivat olla lähinnä yliopistojohto ja ylin hallintoeliitti, joka on tuonut erityisesti rehtorien neuvoston (nykyisen Suomen Yliopistot UNIFI ry) kautta reformia yliopistoihin (Vanntaja 2010, 192–193, Välimaa 2011, 73–75).

KILPAILUKULTTUURIN ODOTUKSET

Kirjan analyysissä kysytään, miten yliopistoreformiin suhtaudutaan tämän pienen hallintaeliitin ulkopuolella yliopistojen arjessa, jossa kohdataan uudenlaiset hallinnan ja vallankäytön teknologiat kaikessa rujoudessaan. Johtopäätöksiä yliopistojen arjesta tehdään kahden yliopiston, Turun ja Joensuun koko opetus- ja tutkimushenkilökunnalle sekä lisäksi näiden yliopistojen koko hallinto-, kehittämis- ja suunnitteluhenkilökunnalle suunnatun laajan kyselyn perusteella. Tarkasteluun on valittu yliopistot, joissa on viime vuosina toteutettu suuria hallinnollisia uudistuksia. Näiden yliopistojen erityisilanteita analyysi ei kuitenkaan tarkemmin käsittele.

Teoreettiseksi taustakuvaksi analyysissä rakennetaan globaalin markkinamuutoksen maise- ma, joka on siirtänyt yliopistot kilpailu(kyky)valtion talouden edistämisen keskiöön. Muiden yhteiskunnallisten palvelujen tapaan myös yliopistoihin suuntautuu ”suorittavan kilpailukulttuurin” odotukset. Teoksen tutkijoita kiinnostavat yliopistoväen tunteet, kokemukset ja näkemykset murrosten keskellä. Teoksessa ol-

laan kiinnostuneita yliopistotyön muuttuvista valtasuhteista ja uusista vallan teknologioista ja siitä, miten nämä teknologiat vaikuttavat yliopistolaisten kokemuksiin ja näkemyksiin ja sen kautta myös arjen toimintaan. Tutkimuksen empiirisessä analyysissä kysytään muun muassa, miten uusi palkkausjärjestelmä, tiivistynyt ajankäytön seuranta, vuoden 2005 tutkinnonuudistus tai laatujärjestelmien kehittytyö koetaan ruohonjuuritason yliopistolaisten perustyössä.

MUUTTUNUT SANASTO OHJAA TOIMINTAA

Aineistojaan kirjan kirjoittajat pohjustavat teoreettisesti käsitteellistämällä vallan olemusta ja symbolista vallankäyttöä uudessa yliopistopolitiikassa sekä kansainvälisen että kansallisen keskustelun näkökulmasta. Valtateoreettisiksi perusajatuksiksi esitetään Foucault'n valta-analyysin keskeiset ideat vallankäytön produktiivisesta luonteesta, jonka mukaan vallankäyttö etenee itsehallinnan ja oman käyttäytymisen tarkkailun ja säätelyn kurinalaisuuden säistämisen kautta itsevalvontaan. Itsevalvontaa puolestaan tuetaan paimentavan eli pastoraalisen val-

lankäytön eikä niinkään pakottavien käytäntöjen kautta. Tutkijat ovat kiinnostuneita uudenlaisten totuuksien tuottamisen prosesseista, joiden kautta myös yliopistolaitosta ja sen perustavia tehtäviä määritellään uudelleen. Tämä siirtymä tiivistetään teoksessa siirtymäksi kohti yritysyliopiston markkinakuria, managerivaltaa sekä erinomaisuuden eetosta.

Ensivaiheessa kysymys on lähinnä puheavaruuden muutospyrkimyksistä eli lisääntyvästä pakosta artikuloida toimintaa kulloisenkin hegemonistisen diskurssin ehdoin. Näin yliopistolaiset jäävät managerialistisen sanaston ja sanojen vangeiksi. Muuttuneet sanastot vaikuttavat siihen, mitä yliopistoilta ja yliopistotyöltä odotetaan. Talouden ja yritysmaailman sanasto ohjaa yliopistolaisia kuin hiipien mieltämään yliopiston tehtävät uudella tavalla, joka johtaa heidät vähitellen sisäistämään uudenlaisen markkinoiden logiikan ja eetoksen. Tällä hetkellä yliopistoihin ollaan juurruttamassa ideaa kansainvälisten konsulttifirmojen tekemistä ”asiakastytyväisyysmittauksista”, jotka opiskelijapalautteen muodossa tulevaisuudessa vaikuttavat myös yksikköjen rahanjakoon (ks. esim. Acatiimi 8/2012, 36–37).

Aiemmin on yliopistoihin jo juurrutettu puhe tohtori- ja maisterituotannosta, mikä ei enää samassa määrin särähdä yliopistolaisien korvaan kuin aiemmin.

Opetuksen ja tutkimuksen vapautteen ja autonomiaan kasvaneiden akateemisten työntekijöiden muokkaus ja sitouttaminen kehittämiskeskustelujen ja alaisvalmennuksen ja uudenlaisten johtaja- ja esimiesasemien hyväksyntään on meneillään. Myös managerijohtajuus yritysjohtajuuden muotona on sivuuttamassa ja korvaamassa tieteenalojen sisäisen kollegiaalisen ja professorijohtoisen itsehallinnan, jonka mukaan tutkimusalan edustajilla on oikeus ja velvollisuus kontrolloida itse itseään. Oman tiedeyhteisen perinteiset arviointikäytännöt korvataan yritysyliopiston ulkopuolisilla arviointi- ja auditointikäytännöillä, jotka irtoavat tieteenalojen edustajien kontrollista. Samalla uuden yritysyliopiston managerijohtaja näyttäytyy uuden politiikan sankarina, jonka tehtävänä on juurruttaa uudenlaista asenneilmastoa ja kulttuuria yliopiston arjen ruohonjuuritasolle sekä ylläpitää eräänlaista seipiteellistä sielujen hallintaa.

Stephan Ballin (Ball 2003, 224) teksteihin viitaten tutkijaryhmä määrittelee seipiteellisyyden strategiseksi toiminnaksi, joka nyt ei suorastaan ole valhe, vaan eräänlainen seipite, joka tuotetaan vaikeutelmien luomiseksi ulkopuolisille tilivelvollisuuden vuoksi. Nyky-yliopiston tila tuo mieleeni elävästi George Orwellin kirjan Vuonna 1984 (1949/1987, 43), jossa hän kertoo pelottavalla

tavalla samankaltaisesta maailmasta, jossa puolueen työntekijät joutuvat varustamaan itsensä eräänlaisella uudiskielellä ja kaksoisajattelulla. Sen mukaan ”pitää tietää ja olla tietämättä, olla selvillä asiain todellisesta tilasta ja ladella huolella seipitettyjä valheita, olla yhtä aikaa kahdella eri kannalla, tietää että ne poissulkevat toisensa ja uskoa silti kumpaiseenkin”. Ballin (2003, 220) teksteihin viitaten myös tässä tutkimuksessa kerrotaan, miten yliopistot varustautuvat tehokkuuden kulisilla ja ne päätyvät eräänlaiseen ”arvojen skitsofreniaan”, jossa työntekijät joutuvat kysymään itseltään ”teemmekö tätä siksi, että se on tärkeätä, koska me uskomme siihen ja koska se on arvokasta? Vai tehdäänkö sitä viime kädessä siksi, että sitä mitataan, arvioidaan ja vertaillaan”?

PERINTEISET ARVOT YHÄ TÄRKEITÄ

Teoksen empiirisessä analyysissä keskiöön nostetaan suomalaisten yliopistolaisten kokemukset ja näkemykset vallan uusista teknologioista, joita he yliopiston arjessa kohtaavat. Teoksessa ollaan myös kiinnostuneita siitä, miten yliopistolaiset Suomessa suhtautuvat yritysyliopiston markkinakurin epäluottamuksen kulttuuriin, jossa työntekijät joutuvat jatkuvan ulkopuolisen kontrollin kohteeksi. Entä miten yliopistolaiset suhtautuvat tilanteeseen, jossa he joutu-

vat jatkuvalla työnsä ”näytteillepanolla” toistuvasti todistelemaan omaa tarpeellisuuttaan. Valvovan silmän alaisuudessa oleminen luontologisen epävarmuuden ja jatkuvan varuillaanolon kulttuurin, joka hiipii yliopistoihin lisääntyneenä vertailuna, rankkauksina ja kilpailutuksina. Kun muodolliset indikaattorit nousevat tärkeimpään rooliin, joudutaan työn arjessa todistamaan varsinaisen yliopistojen hengen rapautumisen prosessista. Se vie perustan kriittiseltä ja tieteen omilla ehdoilla toimivalta yliopistoyhteisöltä, joka tavoittelee uutta tietoa ja uudenlaisia kiinnostavia kysymyksenasetteluja.

Tutkimuksen laaja-alaisella kyselyllä selvitetään, miten toiminnan perusteluissa ja diskursseissa tapahtuneet muutokset näkyvät toimijoiden välisissä suhteissa ja asemissa akateemisilla kentillä ja miten uudenlainen valta ja hallinta läpäisevät ihmisten jokapäiväisen toimintaympäristön ja arjen rutiinit. Kyselyssä esitettiin erilaisia väitteitä, joihin eri tieteenalojen eri-ikäiset, eri sukupuolta olevat, erilaisella työkokemuksella varustetut ja eri asemassa toimivat henkilöryhmät ottivat kantaa. Survey-tutkimuksella tuotettiin kattavia vertailuasetelmia, joita tutkimuksessa tarkasteltiin huolellisesti, vaikkakin hieman yllätyksettömällä tavalla. Tehty tutkimus osoittaa kuitenkin hyvin selvästi sen, että edelleen yli-

opistotyön perustasolla suurin osa yliopistotyöntekijöistä sitoutuu vahvasti akateemisen yhteisön traditionaaliin arvoihin, jotka liittyvät tutkimuksen, opetuksen ja tieteen autonomian puolustamiseen. Kirjan analyysi osoittaa myös, että noin puolet myös hallinnon työntekijöistä samaistuu ja sitoutuu ensisijaisesti oman yksikkönsä tutkimus- ja opetushenkilökuntaan. Valtaenemmistö vastaajista kokee myös palkkatasoa selvästi nostaneen uuden palkkausjärjestelmän epäoikeudenmukaiseksi ja nöyryyttäväksi. Se vaikeuttaa yhteistyötä ja yhteishenkeä sekä yliopiston perustyötä opetuksen ja tutkimuksen äärellä.

Tutkijat kertovat, että he halusivat antaa äänen yliopiston ”lattiataston” ja ”verstaskerroksen” työntekijöille. Parhaiten tämä mahdollistui avovastausten kautta. Analyysissä juuri avovastausaineisto avasi yliopistojen murroksessa olevaa arjen kulttuurista tilaa kuvittamalla ja rikastamalla tässä tutkimuksessa tehtyä tilastollista analyysiä. Avovastauksien tekstiaineistoa olisi ollut kiinnostavaa avata myös tarkempaa retorista analyysiä tekemällä. Tutkijat viittaavat siihen, että vastauksissa käytettiin suorastaan alatyylisiä, ironisia ja sarkastisia ilmaisuja. Olisi ollut kiintoisaa tietää, mistä ja miten eri sukupuolta edustavat, eri asemassa ja tieteenaloilla toimivat yliopistolaiset kulloinkin avovastauksissaan hakivat ne vaihtoeh-

TULOKSET VIITTAAVAT SIIHEN, ETTÄ YLIOPISTO- LAITOKSESTA LÖYTYY EDELLEEN SITKEÄSTI TUTKIMUKSELLEEN JA OPETUKSELLEEN OMISTAUTUNEITA HENKILÖITÄ.

toiset sanastot, joilla he purkavat kärjekkäimpiä ärsytyksiin, pettymyksiään ja nolatuksi tulemisen tunteitaan suhteessa uudenlaisiin vallankäytön teknologioihin.

VALTA KATOAA KESKUSHALLINTOON

Teoksen alussa todetaan, että yliopistoissa onnistuvat harvoin äkkinäiset ja perustavanlaatuiset muutokset ja muutospyrkimykset. Sopii vain toivoa, että näin todella olisi asioiden laita tässäkin tapauksessa. Tulokset viittaavat siihen, että yliopistolaitoksesta löytyy edelleen sitkeästi tutkimukselleen ja opetukselleen omistautuneita henkilöitä, jotka kovista aika-, suoritus- ja mittauspaineista huolimatta jaksavat edelleen löytää työstään mielen ja mielekkyyden. Tutkimuksen analyysi osoittaa myös hyvin selvästi sen, että yliopistotyön ruohonjuuritasolla ylintä hallintoeliittiä lukuun ottamatta suhtautuminen uusiin vallan teknologioihin on hyvin kriittistä ja torjuvaa ja traditionaalisia akateemisia arvostuksia säilyttävää.

Yliopistolaiset suhtautuivat esimerkiksi hyvin kriittisesti ja epäluuloisesti valtakunnan tason päätöksentekijöihin, joiden linjauksista he tosin kertovat olevansa aika huonosti perillä. Myös oman yliopiston keskushallinnon suunnitelmat ja päätökset näyttävät jääneen yliopistolaisille yllättävän vieraisiksi ja etäisiksi, tosin kuin oman yksikön asiat, joista valtaemmistö (80 %) kertoi edelleen tietävänsä hyvin tai melko paljon. Kiinnostavaa olisi tietää, missä määrin tietoisuus oman yksikön yhteisten asioiden hoidosta on jo tämänkin tutkimuksen tekemisen jälkeen muuttunut. Monissa yliopistoissa on siirrytty yhä suurempiin ja heterogeenisempiin perusyksiköihin, joissa perinteistä yliopiston kollegiaalista päätöksentekoa ja lähidemokratiaa on romutettu ja siirrytty yhä johtajakeskeisempiin toimintakäytäntöihin ja toimintakulttuuriin. Johtajakeskeisyyden lisääntyminen on nopeasti muuttanut kollegiaalisen vastuun kulttuuria huonompaan suuntaan. Yliopistolaiset kokevat yhä enemmän myös oman työyksikkönsä asiat itselleen vieraisiksi ja tulevaisuuteen vaikuttamisen itselleen yhä vaikeammaksi asiaksi.

Uuden yritysyliopiston hallintoreformaattorit ovat todella taitavalla ”hallitse ja hajota” -politiikallaan luoneet yliopistoihin tilanteen, jossa keskinäistä kilpai-

lua, aika- ja suorituspaineita lisäämällä, hallintoa keskittämällä ja yliopiston kokonaistyöilmapiiriä erilaisilla toimimattomilla teknologisilla järjestelmillä heikentämällä on luotu tila, josta yksittäiset tuloksentekijät yrittävät selvittää omin avuin tilanteista toiseen. Yliopistolaisille on tehty lähes mahdolliseksi löytää ulospääsyä managerivetoisesta yritysyliopistosta, jossa enemmistö yliopistolaisista näyttää voivan erittäin huonosti.

TÄRKEÄ AJANKUVA

Olisi ollut kiinnostavaa pohtia hieman enemmän kirjan kirjoittajien useassa yhteydessä virittämää ajatusta pehmeistä ja kovista tieteistä ja näiden jakojen suhteesta erityisesti kasvatustieteisiin. Kasvatustieteilijät eivät näytä itseltään selvästi sijoittuvan humanistien ja yhteiskuntatieteilijöiden kanssa niin sanottujen pehmeiden tieteiden asenneilmastoon. Tutkimuksen tulokset viittaavat jossain määrin siihen, että kasvatustieteilijät lääketieteilijöiden rinnalla edustavat selvemmin tutkimusaloja, jotka pitävät tärkeänä yliopistojen strategia- ja tavoitetyötä. Kasvatustieteilijät näyttävät tutkimuksen tulosten mukaan arvostavan virallisia tavoitteita ja strategioita hallinnon kaikilla tasoilla. Ovatko kasvatustieteilijät ehkä myös taipuvaisempia uskomaan yritysyliopiston

strategiatyön sepitteellisyyteen ja ylhäältä alas johdetun markkinakurin teknologioihin? Olisi ollut kiintoisaa tarkastella tämän tyyppisiä alakohtaisia kulttuurieroja tutkimuksen aineiston kautta hieman tarkemmin. Tämän tyyppiset alakohtaiset kulttuuriset kysymyksenasettelut voisivat toimia myös jatkotutkimuksen virikkeenä.

Arvioitu teos ja tutkimusprojekti ajoittuvat ajankohtaan, jolloin uusi yliopistolaki oli vasta tuloillaan. Samoin monet yliopistojen rakenteelliset ja kulttuuriset uudistukset olivat myös tutkimusajankohtana jatkuvassa liikkeessä. Muutostilanne lisää tämän tutkimushankkeen erityistä arvoa tärkeänä ajankuvana, joka ottaa kiinni liikkuvasta kohteesta ehkä myös liikkeen suuntaan omalta osaltaan näin vaikuttaen. Suositelen tämän kirjan lukemista kaikille, jotka haluavat tietää hieman enemmän siitä, mitä mieltä varsinaisen yliopistoväki on menillään olevista yliopistouudistuksista. Tilanne ei selviä pelkästään yliopistojen johtajien kauniita strategiasepiteitä lukemalla.

Karin Filander
dosentti, yliassistentti
Tampereen yliopisto,
Kasvatustieteiden yksikkö

Ilkeät ongelmat ja tiedepolitiikan puute

Hautamäki, Antti & Ståhle Pirjo (2012): Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys? Helsinki: Gaudeamus. 207 s. ISBN 978-952-495-277-4.

RISTIRIITAINEN tiedepolitiikkamme -teoksen kirjoittajat ovat työskennelleet innovaatioiden parissa. Antti Hautamäki on toiminut yli kymmenen vuotta näkyvästi ja kuuluvasti Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitra) tutkimus- ja innovaatiojohtajana ja toimii nykyisin Jyväskylän yliopiston monitieteisen tutkimusyksikön, Agora Centerin innovaatio toiminnan tutkimusprofessorina, joten innovaatiot ovat elättäneet miestä. Pirjo Ståhle on puolestaan toiminut yli kaksikymmentä vuotta akateemisen maailman ja yhteiskunnan välimaastossa ja toimii tällä hetkellä Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen professorina eritysalanaan tietojohdaminen, innovaatiot ja aineettoman pääoman mittaaminen, joten innovaatiot ovat hänenkin kattauksensa evästä. Nyt nämä kaksi professoria ovat lähteneet ristiretkelle suomalaisen tiedepolitiikan kentälle perusväittämänään yllättäen se, että innovaatio toiminta määrittelee liiaksi suomalaista tiedepolitiikkaa. Ovatko he ampumassa omaan jalkaansa?

Hautamäen ja Ståhlen nimiin kirjattu pamfletti on kaksijakoinen. Runsas sadan sivun alkuosa on heidän oma lähdeviitotettu osuutensa ja loput vajaa sata sivua muodostuu erilaisen hajanaisen joukon, kaikkiaan kahdeksan henkilön, viitoittamattomista

mielipidejutuista. Koska alkupään tekstiä ei ole muille kirjoittajille etukäteen näytetty, muodostavat osuudet kaksi aivan omaa maailmaansa, vaikka yhteistä työpajaa kirjoittajat ovatkin pitäneet.

Kirja on alleviivatuksi pamfletti, siis vihkonen, kirjanen, poliittinen kirjoitus. Se on ilmeisesti synnytetty myös melkoisella vauhdilla, mikä kostaatuu tietynlaisena toistona ja jankkaavuutena sekä muun muassa lähdeluettelon virheinä. Tarinan konnat paljastetaan moneen kertaan, myös heti kirjasen alussa, samoin kuin tahdotut korjausliikkeet. Lukijalta viedään jännitys. Jo ensimmäisellä rivillä paljastetaan, että Suomen tiede elää ristiriitaisessa tilanteessa, jossa ”markkinalogiikka ja tiedelogiikka ohjaavat toimintaa vastakkaisiin suuntiin”. Tämä kaikki ”kuluttaa resursseja, luo hämmennystä ja heikentää tuloksia”. Ja edelleen: ”Tiedepoliittista keskustelua hallitsee innovaatiopolitiikka, jossa yliopisto nähdään talouden tukijana.” Ja että ”Innovaationäkökulma on kuitenkin liian kapea lähtökohta yliopistojen kehittämiseen.” Tätä väitettä siten toistetaan toistamasta päästyä.

UUSHUMBOLDTILAINEN UTOPIA

Kirjoittajien mukaan on palattava yliopiston alkujuurille ja tällaisen palaamisen tehtyään kirjoittajat

hahmottelevat uudenlaista pelastussanomaa ”uushumboldttilaisen yliopiston” nimen alla. Uushumboldttilaisessa yliopistossa yhdistyvät heidän mukaansa tutkimus, opetus ja ihmiskunnan ”ilkeiden ongelmien” ratkaiseminen. Kuka tahansa meistä voisi vaivatta alikirjoittaa, että ”Tiedettä ei saa alistaa lyhytjänteiselle kasvupolitiikalle eikä kapea-alaiselle innovaatiopolitiikalle”.

Uushumboldttilaisen yliopiston utopia sisältää monenkaltaisia yksittäisiä käyttövoimia ja ensisijassa tieteen ja tutkimuksen vapauden ylistämistä, tutkimuksen ja opetuksen yhdistämistä ja koko yliopistolaitoksen voimavirran suuntaamista ihmiskunnan isojen ilkeiden ongelmien ratkaisuun. Kiintoisa, varsin analyttinen ja käyttökelpoinen on kirjoittajien muotoama taulukko tieteenala-kohtaisten vs. ongelmalähtöisten tutkimustapojen eroista.

Markkinalogiikan sisäänajoa Yhdysvaltojen yliopistojärjestelmään Hautamäki ja Ståhle pohivat amerikkalaisen sosiologin Elizabeth Bermanin esittämän analyysin pohjalta. Ensimmäisenä vaiheena voidaan pitää yrityslähtöisen yrittäjyyden maihinousua biotieteissä 1960-luvulta (erityisesti bioteknologiassa ja DNA-teknologiassa), toisena vaiheena yliopistokeksintöjen patentoimisaltoa 1970-luvulta

(yliopistojen oikeutta patentoida valtion rahoituksella tuotetut keksinnöt) ja kolmantena vaiheena yritysten ja yliopistojen yhteisten tutkimuskeskusten synnyttämistä 1970-luvulta (etenkin elektronikan, materiaalitieteiden ja tietokoneavusteisen suunnittelun ja valmistamisen alueilla). Näiden vaiheiden kautta pesiytyi ajattelun kulmakiveksi ”tiede talouskasvun moottorina” -ajatus.

Suomessa vastaavat siirtymät voidaan nimetä innovaatiopolitiikan kehkeytymisen (1980–1995), vakiintumisen (1995–2005) ja laajentumisen (2005-) kausiksi. Tärkeä kulminaatiopiste kehityksessä oli valtion tiedeneuvoston muuttaminen tiede- ja teknologia-neuvostoksi vuonna 1987 ja viimeisimpiä isoja askelia strategisten huippuosaamisen keskusten (SHOK) luominen 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

SAHAAVATKO TUTKIJAT OMAA OKSAANSA?

Hautamäen ja Stählen kirjoituksen yhtenä koossapitävänä voimana käytetään hyvin yksinkertaisesti, mutta toimivasti kuviota tieteen tehtävistä ja toimijoista. Tämän kolmesti toistuvan kuvion kautta osoitetaan, milloin mikäkin tutkimus- ja sivistystehtävä (esimerkiksi opetus- ja kasvatus-tehtävä tai yhteiskunnallinen vaikuttaminen) on ollut painavimmin esillä. Jälkipolville kirjoittajat tekevät palveluksen siinä, että he käyvät hyvin yksityiskohtaisesti läpi yhtäältä tutkimus- ja innovaationeuvoston tutkimus- ja innovaatiopolitiikan linjauksen 2011–

2015 (TI) ja toisaalta opetus- ja kulttuuriministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2011–2016 (KESU).

Ottamatta tässä kirja-arviossa kantaa kaikkien yksityiskohtien ja niiden tulkinnan oikeellisuuteen Hautamäki ja Stähle onnistuvat varsin vakuuttavasti todentamaan pääväittämänsä paikkansapitävyyden. TI väijäämättä paljastaa sen, että tiede- ja tutkimuspolitiikka jää lapsipuolen asemaan suhteessa innovaatiopolitiikkaan ja KESU väijäämättä sen, että tiede- ja tutkimuspolitiikka jää lapsipuolen asemaan suhteessa koulutuspolitiikkaan. Tiedepolitiikka ikään kuin jää väliin, lankeaa loveen. Teoksen loppuun liitetyt lyhyet kannanotot Tieteen tila ja taso -raportista sekä yliopistojen uuden palkkausmallin sekä uuden Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisuindikaattorin vaikutuksista jäävät huitaisuiksi ilmaan.

Pamfletin perään liitetyt puheenvuorot kulkevat omia latujaan. Arto Mustajoki maalaa unelmayliopistonsa utopiaa naiivein kädenliikkein, kuten voisi tehdä kuka tahansa lukiolainen. Tarmo Lemola varoittaa innovaatioansasta. Saara Taalas varoittaa viiden liuskan jutussaan ostamasta hyvää yliopistoa. Riitta Hari nostaa esiin ”kerettiläisen” peruutuspeilimallin, jonka mukaan tutkimussuunnitelmien painoarvo voisi rahanjakopäätöksissä vähentää ja tutkijan lähihistorian suoriutumista korostaa. Sanna Lauslahti ylistää puolueensa ja hallituksen linjaa yliopistouudistuksessa ja väittää yksioikoisesti yliopisto-

jen autonomian lisääntyneen ja kaikkinaisen vapauden kasvanneen. Ilkka Armisen kirjoitelma on poikkeus joukossa sikäli, että Arminen nostaa pöydälle suomalaisen tieteen aseman globaalissa maailmassa ja Aasian innovaatiotiikerien puristuksessa. Mukana ovat tärkeät ajantasaiset ajatukset yliopisto-opiskelun huimista kasvulukemista, digitaalisen taylorismin vaikutuksista, tietotyön muutoksista, alueiden taistelusta ja lahjakkuusmagneeteista. Kaisa Oksanen palauttaa taas maan pinnalle esittelemällä varsin kriittikömmästä kansainvälistä ja EU:n tiedepolitiikkaa. Juttukokoelman päättää väistynyt Akatemian pääjohtaja Markku Mattila lyömällä pöytään teesinsä Suomen tieteen kehittämiseksi. Kovin rahakkaaksi testamentiksi tästä ei ole.

Kirjan voisi kaikesta huolimatta kehottaa lukemaan, ainakin sen alkupuolen. Kirjanen on kieltämättä reipas avaus suomalaisen tiedepoliittiseen keskusteluun, ja ehdotus tiedeministeriön perustamisesta ei ole lainkaan tuulesta temmatu. Lukijaa jää vain kihertämään kysymys siitä, miten innovaatioprofessorit, työkseen innovaatiota edistävät ja muun muassa Sitraa vuosikausia vahvistaneet tutkijat sahaavat omaa oksaansa. Mutta kai se nyt sitten on sitä uushumboldttilaisen yliopiston vapaata tieteenharjoittamista ja vastausten antamista yhteiskunnan ilkeisiin haasteisiin.

Risto Rinne
professori
Turun yliopisto

Politiikan teoria ennen 1900-lukua

Petri Koikkalainen ja Paul-Erik Korvela (toim.) (2012).
Klassiset poliittiset ajattelijat. Tampere: Vastapaino. 526 s.
ISBN 978-951-768-373-9.

GAUDEAMUS JULKAISI 1980- ja 1990-lukujen taitteen tienoilla Jukka Kanervan toimittamana teokset *Platonista Bakuniniin: Poliitiikan teorian klassikoita* ja *Politiikan teorian moderneja klassikkoja*. Nyt Vastapainon julkaisemassa kokoelmassa on melkein kaikki Kanervan ensimmäisen kirjan klassikkonimistä. Uusimmat ovat Marx ja Nietzsche. Heitä uudemmat teoreetikot ovat jo saaneet oman kokoelman vuonna 2008 Kia Lindroosin ja Suvi Soinisen toimittamassa teoksessa *Politiikan teorian nykyteoreetikkoja* (Gaudemus). 1900-luvun jälkipuoliskon klassikoista keskustelluin John Rawls (1921–2002) sai tänä keväänä oman kokoelmansa Gaudemus kustantamana. Sitä ennen Gaudemus ehti saattaa julki Kaisa Herneen kirjan oikeudenmukaisuudesta. Aikamme demokratian ongelmat eittämättä lisäävät kiinnostusta poliittiseen filosofiaan, tai politiikan teoriaan, sen uusiin analyyseihin, tulkintoihin ja teoretisointeihin.

Klassiset poliittiset ajattelijat -kirjassa analysoidaan kuudentoista

klassikon ajatuksia. Mukana ovat Platon, Aristoteles, Cicero, Aurelius Augustinus, Tuomas Akvinolainen, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, John Locke, David Hume, Jean-Jacques Rousseau, Edmund Burke, G.W.F. Hegel, John Stuart Mill, Marx ja Nietzsche.

Kirjan artikkeleissa pidetään silmällä erityisesti länsimaisen poliittisen ajattelun pitkäkestoisten teemojen esiintyvyyttä ja käsittelyä teoreetikoiden ajattelussa. Näitä ovat kysymykset ihmisluonnosta ja parhaasta poliittisen yhteisön muodosta, maallisen ja kirkollisen vallan suhteesta, poliittisten yhteisöjen välisistä eli kansainvälisistä suhteista, historiallisesta edistyksestä. Kirjan toimittajat kehottavatkin kysymään, millaisia yhteisömuotoja tai valtarakenteita teoreetikkojen esittelemät ajatukset ja teoriat ovat kulloinkin tukeneet.

PLATON

Politiikan teorian länsimainen historia Platonista alkaen on oppia *poliksen* eli kaupunkivaltion oikeasta järjestämisestä. Poliitiikan

teoria onkin usein utopia hyvästä yhteiskunnasta, siitä miten yhteiskuntaelämä pitäisi järjestää, millainen hallitsijan tulisi olla, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia hallitsijoilla ja hallituilla tulisi olla, ja miten valtion asioita tulisi hoitaa. Mitä esimerkiksi ovat oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja vapaus, ja miten niiden keskinäinen painoarvo määräytyy jos, ja kun, ne joutuvat ristiriitaan keskenään?

Yhteen Ateenan näkyvimpiin aristokraattisiin sukuihin syntyneen Platonin kirjoituksia ja ajatuksia on käytetty aikojen saatossa yhteen jos toiseenkin tarkoitukseen. *Valtiossa* Platon hahmotteli oikeudenmukaisen yhteiskunnan, jossa vallan perusta ei olisi vahvemman ylivoima vaan maailmanjärjestyksen ja universaalien hyvän käsittäminen. Ihannevaltio on ankan hierarkkinen ja vahvasti demokratianvastainen. Se perustuu ihmisten synnynnäisiä kykyjä vastaavalle työnjaolle. Yhteisön hyvinvointi menee yksilön vapauden edelle. Myöhemmin *Laeissa* Platon luopui ankan hierarkkisyyden vaatimuksesta

laajemman poliittisen osallistumisen hyväksi.

Demokratianvastaisuus kumpuaa Platonilla siitä, että Ateenan demokratiassa valtaa käytti kansa, eli vapaat, sotapalveluksen suorittaneet miehet, joiden äänioikeus oli Platonin mielestä pikemminkin häiritsevää kuin hyödyllistä. Viisaat, filosofiaan perehtyneet miehet olivat parhaita päättämän valtion asioista. Naiset miehiä keskimäärin vähempilahjaisina eivät poikkeuksia lukuun ottamatta sopineet päätöksentekijöiksi. Kansalaiset piti Platonin mukaan suunnitelmallisesti kasvattaa osaksi valtion rattaita, jotta heistä ei olisi häiriötä. Valtion ja Lakien yksi keskeinen teema onkin kasvatus. Kasvatuksen välityksellä sopivat myytit (”jalot valheet”) omaksunut kansa pysyisi paremmin koossa. Nämä ajatukset eivät ole vielääkään vanhentuneet. Myyttien ylläpitäminen ja juurruttaminen kasvaviin kansalaisiin on totta tänäkin päivänä. Platonin ajatukset autoritaarisesta kasvatuksesta muuttuvat tuotannon myötä argumentoivan kasvatuksen suuntaan.

ARISTOTELES, AUGUSTINUS & MACHIAVELLI

Aristoteleskaan ei kannattanut naisten hyväksymistä mukaan valtiolliseen toimintaan. Aristoteles piti luonnontieteellisenä faktana, että naisen hallitseva sielunosa on luonnostaan heikko. Yksilön

luonne ja arvostukset kuitenkin muovautuvat lapsuudessa ja nuoruudessa kasvatuksen seurauksena. Tapakulttuurin säännöt ovat kirjoitettuja lakeja tärkeämpiä. Aristoteleelle toiminnalliset tottumukset ovat järkeä vahvempia: ”kasvattajan tulee ensin saada aikaan tottumuksia ja vasta sitten vedota järkeen.” Tämä kävi ohjenuoraksi myös päättäjille: lainsäätäjät voivat tehdä kansalaisista hyviä juurruttamalla heihin oikeita tottumuksia. Kun kansalaiset ovat hyviä, valtio on hyvä.

Aristoteles ei kuitenkaan uskonut tyranniaan: sellaiset valtiomuodot, joissa kansan enemmistön oikeustajua toistuvasti loukataan, eivät ole elinkelpoisia. Siinä missä Aristoteleen ihmiskäsitys oli kasvatuksen suhteen toiveikas, Aurelius Augustinus (354–439) piti ihmistä surkeana ja kieroutuneena olentona, joka oli pidettävä kurissa pakkokoneistoilla. ”Vainoojien ruhtinas” Augustinuksella olikin huomattava vaikutus pakkokäännyttämissiin ja miekkalähettykseen.

Pitkälle keskiajalle saakka politiikan teoriaa tehtiin enimmäkseen yhteiskunnallisen sopusoinnuttamisen idean perustalle. Teorioissa luotiin utopioita sopusointuisista yhteisöistä. Niccolò Machiavelli (1469–1527) ajatusten myötä politiikan teoriaan tuli selkeästi mukaan ryhmäkohtaisten intressien ajamiseen perustuva realistisempi politiik-

kakonseptio. Machiavellin tekstit ovat myös saaneet taipua monien keskenään ristiriitaisten ajatusten palvelukseen. Ne ovatkin monitulkintaisia ja sisäisesti inkoherentteja. Machiavellille on samantekevää, onko hallitsija tyranni vai hyveellinen. Hän ei puhu vallan moraalisesti oikeasta käytöstä vaan sen tehokkuudesta, ja siitä, mitä hallitsijan kannattaa tehdä pysyäkseen vallassa. Johtaminen (tai oikeammin hallitseminen) on Machiavellille moraalista riisuttua tekniikkaa. Moraalista on hallitsijalle vain haittaa, ja toisiin luottaminen on tyhmyyttä. Viisas hallitsija mukautuu olosuhteisiin: koska olosuhteista ei voi kontrolloida, niitä on osattava käyttää opportunistisesti hyväksi: ”hulluina aikoina pärjäävät hullut”. Mutta missä tyylilajissa Machiavellin pääteos Ruhtinas on kirjoitettu, ei ole selvää. Onko se tasavaltalaisen kirjoittama satiiri vai opaskirja tyrannille?

HEGEL & MILL

1800-luvulla monet filosofit ajattelivat, että ihmiskunta oli kehityksessä kohti laadullisesti uutta aikakautta. G.W.F. Hegel (1770–1831) oli puhunut ”hengen kehittymisestä” kohti yhä korkeampia muotoja, ja valtiossa järki saavuttaisi historiallisen huippunsa. Samalla ihmisen tietoisuus kehittyisi korkeimmalle eli filosofiselle asteelle syrjäyttäen aiemmat taiteelliset ja uskonnolliset ilmene-

mismuodot. Sosiologia-tieteen isäksikin nimitetty Auguste Comte (1798–1857), joka ei hyväksynyt Hegelin ”hengen” ja ”järjen” kaltaisia abstraktioita, uskoi sosiologian nousevan korkeimmaksi tieteeksi, joka kaikkien muiden tieteiden löydöksiä ja havaintoja apuna käyttäen tarjoaisi lopullisen ymmärryksen yhteisöistä ja niiden hallinnasta. Comte puolustikin positiiviseen tietoon perustuvaa keskitettyä asiantuntijoiden (sosiologien) valtaa. 1800-luvulla kansalaisista muodostuvasta väestöstä ja kansantaloudesta tuli yhä selkeämmin yhteiskuntatieteiden ja talous- ja sosiaalipolitiikan kohteita.

Comte ja John Stuart Mill (1806–1873) olivat jonkin aikaa tiiviissä kirjeenvaihdossa keskenään, mutta erkaantuivat näkemyksissään. Mill oli edustuksellisen demokratian kannattaja, joskin hän katsoi, että koulutetun eliitin tulisi voida hyväntahtoisesti sivittää oppimaton kansa riittävälle sivistystasolle. Hän oli myös sukupuolten tasa-arvon kannattaja. Naista alistavat tavat, säännökset ja käytännöt olivat Millin mukaan naisten alistamisen ydin. Se, mikä oli muodostunut tavanomaiseksi, alkoi vähitellen näyttää luonnolliselta, minkä vuoksi naisten alisteinen asema oli alettua ymmärtää osaksi heidän biologista olemustaan, Mill opetti. Miehet ja naiset eivät kuitenkaan olleet ominaisuuksiltaan samanlaisia.

Naiset olivat käytännöllisempiä, etevämpiä ihmisten tarkkailijoita, parempia näkemään yksittäisten tapausten erityispiirteet, henkisesti liikkuvaisempia ja kykeneviä suoriutumaan useista samanlaisista tehtävistä. Millin mukaan naiset soveltuivat miehiä paremmin esimerkiksi monarkeiksi ja pääministereiksi. Edustuksellinen demokratia rakentui puolueiden joukkokannatuksen varaan, minkä vuoksi Mill näki politiikan myös kasvatuksellisenä projektina: poliittisiin periaatteisiin perehtyneet ja omista periaatteistaan vakuutuneet kansalaiset olisivat parhaita äänestäjiä ja politiikan toimihenkilöitä. Millin aikana voidaankin sanoa alkaneen *ideologisen politiikan kauden*. Tuolloin politiikka alkoi näyttäytyä myös vapauden ja tasa-arvon periaatteiden välisenä kamppailuna. Vapauden ja tasa-arvon välisen jännitteen kautta tuli myös vedettyä oikeiston ja vasemmiston välinen rajalinja ainakin yli sadaksi vuodeksi.

MARX & NIETZSCHE

Marxin (1818–1883) rönsyilevät kirjoitukset ovat olleet paitsi vaikutusvaltaisia myös alttiita väärintulkinnolle. Marx ei koskaan rakentanut hyvän yhteiskunnan kuvausta, vaan keskittyi Engelsin tuella aikansa kapitalismin analysoimiseen. Marx kirjoitti monessa tyylilajissa, mikä on sekin johtanut vulgaareihin tulkintoihin. Valtio on kapitalismissa luokkavaltio,

jonka kautta porvarisluokka pyrkii esittämään omat luokkaetunsa koko kansakunnan yleisenä etuna. Pikemmin kuin politiikan teoriaa normatiivisessa mielessä tämä on sosiologiaa. Luokkaherruus koskee myös koulutusta: mitä koulussa opetetaan, perustuu hallitsevan luokan ideologiaan. Vallassa olevien luokkaetua palvelevaa ideologia juurrutetaan kansalaiseen totuutena.

Viimeisenä kirjassa esiteltävän Friedrich Nietzschen (1844–1900) teosten tulkinnassa on ”sadan vuoden aikana toteutunut kirjaimellisesti uskomaton kaval-kadi lukutapoja totunnaisten poliittisten karttojen joka kolkassa” (s. 488). Nietzsche kuvasi itseään ”ajatusmadoksi, joka ei piittaa sen enempää politiikasta kuin nykyajasta”. Yleensä nihilistina pidetty Nietzsche on ehkä ennen muuta liberalismiin kriitikko, joka kantoi huolta yksilöllisyydestä tapojen, järjestelmien ja enemmistöjen puristuksessa. Nationalismi oli vesittänyt liberalismiin ja aito yksilöllisyys ja yksilöllinen suuruus olivat vaarassa tuhoutua. Nietzsche on kova pala tutkijalle.

Kirjan toimittajat varoittavat esittämisaikaansa sidottujen käsitteiden soveltamisesta nykyaikana: ”Antiikin Kreikan *polis* on yhtä vähän valtio kuin kaislavene on höyrylaiva, eikä niiden johtaminen ole ’sama asia’. Siten emme voi puhua myöskään Platonin valtiokäsityksestä, koska hänellä ei ollut

valtion käsitettä samassa mielessä kuin me sen ymmärrämme. Vielä Machiavellillakin *lo stato* on persoonalliseen vallankäyttöön sidottu käsite eikä sinällään vastaa modernia, persoonattoman valtion käsitettä. Machiavellilla ei myöskään ollut sanaa sille, mitä nykyään kutsuttaisiin johtamiseksi, vaikka hänen kirjoituksiaan onkin monesti luettu johtamisen opaskirjoina.” (s. 16)

TULKITSEMISEN VAIKEUDET

Viime vuosisadan jälkipuoliskolta alkaneelle ”uudelle poliittisen ajattelun historialle” on ollut keskeistä korostaa kontekstien merkitystä: ajattelu ja käsitteet muuttuvat jatkuvasti, ja aatteet, arvot ja käsitteet muotoutuvat valtakamppailujen tuloksena eikä vain filosofisina ideoina. Pariisissa ajatusjärjestelmien historian professorina toimineen Michel Foucault’n vanavedessä tapahtuneen kielellisen käänteen jälkeen politiikkaa ja filosofiaa alettiin tutkia kielellisenä tai diskursiivisena toimintana, jossa kullekin ajalle tyypilliset puhutavat ja niihin kytkeytyvät valta-asetelmat asettavat ehtoja sekä ongelmien esiin nostamiselle että niihin vastaamiselle. Se, mitä on mahdollista ajatella, riippuu olosuhteista.

Klassisiksi ajattelijoiksi nostettujen filosofien teksteistä ei suinkaan aina muodostu yhtä koherenttia kokonaisuutta. Siihen on useita syitä. Ensinnäkin, työkseen

ajattelevat ja ajatusrakennelmia kehittelevät oppivat elämänuransa aikansa kaikenlaista uutta tutkimuskohteestaan ja sen vuoksi heidän käsityksensä muuttavat. Se kuuluu tieteellisen ajattelun luonteeseen. Tästä käy esimerkiksi Edmund Burke (1729–1797), jota pidetään konservatismiin isänä, mutta jonka *Vindication* on anarkismin klassikkoteos. Jälkipolvi vain on monta kertaa taipuvainen joko unohtamaan osan kirjoituksista tai lukemaan eri aikoina tuotetut ja keskenään huonosti yhteen sopivat ajatukset yhdeksi kokonaisuudeksi. Usein vasta tuloksijat muodostavat hajanaisista kirjoituksista ”opin”.

Toiseksi, klassikoidenkaan ajatusrakennelmat ja teorat eivät ole täydellisiä siinä mielessä, että niistä muodostuisi politiikan kaikki osa-alueet kattava esitys tai teoria, jossa käsitteet olisi eksplikoitu yksiselitteisesti ja niiden keskinäiset suhteet ajateltu loppuun saakka. Esimerkiksi Aristoteleen kirjoituksista ei voi muodostuaakaan kokonaisuutta, koska osa niistä on kadonnut.

Kolmanneksi, monien filosofien kirjoitukset ovat kommentteja edeltävien ajattelijoiden (tai aika-laisten) käsityksiin tai ajankohdaisiin kysymyksiin, minkä vuoksi tekstien syntykontekstilla on erityinen merkitys, joka myöhempien tulkitsijoiden olisi tunnettava. Tämä tulee erityisen hyvin esiin Augustinuksen kohdalla. Tulkit-

sijoiden on siis hyvä ottaa selville, miksi tutkimuksen kohteena oleva teoreetikko on milloinkin tuntenut tarvetta ottaa jokin asia puheeksi. Monta kertaa syynä on ollut vastaaminen päiväkohtaiseen keskusteluun tai jonkin toisen teoreetikon (usein poleemisten) ajatusten kommentointi.

Täydellisen historiallisen rekonstruktion tekeminen on mahdotonta. Käytännössä sen yrittäminenkään ei ole mielekäästä, vaikka niin tietysti tehdään kaiken aikaa. Millaisten perusteiden varassa entisaikojen filosofit ovat teoriasa luoneet, ei aina selviä heidän teksteistään. Eivätkä myöhemmät tulkitsijat voi varmuudella sanoa, mitä tulkittavan filosofin on teoriaa muotoillessaan ”täytynyt tietää”.

”Poliittisen ajattelun historia näyttää, että kaikki ihmisen luoma voisi olla toisinkin.” (s. 7.)

Heikki Silvennoinen
professori
Turun yliopisto

LAURI RAPELI & MIKKO LEINO (2012)

Kansalaisten poliittinen osallistuminen ja tietämys Suomessa

Artikkelissa tarkastellaan politiikkatietämyksen roolia poliittisen osallistumisen selittäjänä. Päätutkimuskysymys on, ovatko enemmän politiikasta tietävät yksilöt myös aktiivisemmin siihen osallistuvia. Poliittista osallistumista käsitellään artikkelissa perinteisiin ja ei-perinteisiin osallistumismuotoihin tehtävän kahtiajaon kautta. Aineistona käytetään Eduskuntavaalitutkimus 2011 -kyselytutkimusta (n = 1 311). Poliittikaan liittyvän tietämyksen ja osallistumisen yhteyttä tutkitaan tarkastelemalla eri osallistumismuotojen yleisyyttä Suomessa sekä erilaisten muuttujien vaikutusta niiden esiintymiseen. Lopuksi selvitetään, miten politiikkatietämys ja muut tekijät selittävät kumuloituvaa osallistumista. Tutkimuk-

sen tulokset osoittavat, että selittävän ja selitettävän muuttujan välillä on positiivinen yhteys: mitä korkeampi tietämys, sitä aktiivisempaa on osallistuminen. Myös politiikkaan kohdistuvan kiinnostuksen lisääntyminen ja korkeampi koulutus aktivoivat ihmisiä osallistumaan poliittisesti. Yhteys poliittisen osallistumisen ja tietämyksen välillä ei kuitenkaan kerro mitään kausaatiosta, ja tekijöiden katsotaankin ruokkivan toinen toisiaan. Artikkelin lopuksi tätä havaintoa peilataan laajempaan keskusteluun edustuksellisesta demokratiasta, kansalaiskompetenssista sekä yhteiskunnallisesta osallistumisesta.

Aikuiskasvatus 33 (1), 4-15

LAURI RAPELI & MIKKO LEINO (2012)

Citizens' political participation and knowledge in Finland

The article studies the role of political knowledge as an explaining factor for political participation. The main question is whether those individuals with a wider knowledge of politics are also more active participants in this field. Political participation is studied by dividing the ways of participation into traditional and non-traditional ways. The material used is the Finnish National Election Study 2011 survey (n = 1 311). The connection between political knowledge and participation is studied by inspecting the occurrence of different forms of participation in Finland and the influence of various variables on their occurrence. Finally, the article discusses how political knowledge and other factors explain cumulating

participation. The results of the study show a positive connection between the explanatory and dependent variables: the wider the knowledge, the more active is the participation. Also the increasing political interest and higher education activate people to participate in politics. The connection between political participation and knowledge does not, however, tell anything about causation, and the factors are considered mutually reinforcing. At the end of the article, this observation is reflected in more general discussion on representational democracy, civic competence and social participation.

Aikuiskasvatus 33 (1), 4-15

JUSSI WESTINEN (2012)

Valta kansalle! Vai asiantuntijoille? – Äänestäjäkunnan näkemykset pääöksenteon järjestämisestä

Vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat luonteeltaan protestivaalit. Perussuomalaisten murskavoitto nostatti toiveita sekä vallanpitäjien että poliittisen päätöksentekokulttuurin vaihtumisesta. Tässä artikkelissa tarkastellaan, muuttuivatko päätöksentekotapoihin kohdistetut vaatimukset vuoden 2011 vaaleissa vuoteen 2007 verrattuna. Artikkelin osoittaa, että vuoden 2011 vaalit eivät merkinneet vallankumousta demokratiaan kohdistuvissa toiveissa.

Aikuiskasvatus 33 (1), 16-27

JUSSI WESTINEN (2012)

Power to the people! Or to the experts? – The voters' views on the organization of decision making

The parliamentary election of 2011 can be characterized as a protest election. The landslide victory of the True Finns raised hopes for change of both the rulers and the political decision-making culture. This article studies whether the demands on the ways of decision making changed in the election of 2011 from those of the year 2007. The article shows that the election of 2011 did not mean a revolution for hopes for democracy.

Aikuiskasvatus 33 (1), 16-27

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura ry. 15.2.2013, tiedote

ATS-soihtu valaisee aikuiskasvatusta

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuran vuosikokous 15.2.2013 kokosi joukon seuran jäseniä Tampereen yliopistoon. Tutkimusseura jatkaa kuluvana vuonna aikuiskasvatuksen tutkimusta kokoavana kriittisenä keskustelufoorumina ja yhteistoiminnallisena verkostona – sekä Suomessa että kansainvälisesti. Toiminnan jatkuvuutta ja kestävyyttä kuvaa myös vuosikokouksen jälkeen paljastettu Ilari Heikkilän työstämä soihtusymboli.

Tutkimusseuran johtokunnan esihenkilönä jatkaa FT, dosentti Karin Filander, ja vuosikokous nimesi uudeksi varapuheenjohtajaksi FT, dosentti Kristiina Brunilan. Johtokunnan varsinaisina jäseninä toimivat KT, dosentti Seija Keskitalo-Foley, FT, KT, dosentti

Ulpukka Isopahkala-Bouret ja KT, professori Arto Jauhainen. Varajäseniksi valittiin tutkimuskoordinaattori, KT Tarita Ruoholinna, tutkija Katja Vähäsantanen ja KT, yliopistolehtori Risto Ikonen, joka aloittaa seuran johtokunnassa.

Opiskelijayhdyshenkilön rekrytointi jatkuu edelleen. Hakutiedot ja seuran muun toiminnan voi tarkistaa yhdistyksen verkkosivuilta.

YHTEYS

Terhi Walamies, sihteeri | ats.sihteeri@gmail.com

Mikko Lehtonen, tiedottaja | ats.tiedottaja@gmail.com

aikuiskasvatusentutkimusseura.fi |

facebook.com/aikuiskasvatusentutkimusseura

HENRIETTA GRÖNLUND (2012)

Arvot nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoistoiminta on tärkein kansalaisosallistumisen muoto. Se toisaalta ammentaa solidaarisuuden, vastavuoroisuuden ja luottamuksen arvoista, toisaalta vahvistaa niitä yksilön, yhteisöjen ja yhteiskuntien tasoilla. Yli kolmannes suomalaisista osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Tästä huolimatta vapaaehtoistoimintaa ilmiönä, erityisesti suhteessa arvoihin, on Suomessa tutkittu verrattain vähän. Artikkelissa tarkastellaan nuorten aikuisten vapaaehtoistoimin-

nassa reflektoiduiksi arvoja. Tutkimuksen ensisijaisena aineistona on käytetty 24 elämäntarinaa haastattelua vapaaehtoisina toimiville nuorille aikuisille. Teoreettisina lähestymistapoina sovelletaan Shalom Schwartzin (1992) perusarveteoriaa sekä McAdamsin (2001, 2006) narratiivisen identiteetin näkökulmaa.

Aikuiskasvatus 33 (1), 28-37

HENRIETTA GRÖNLUND (2012)

The values in young adults' volunteering

Volunteering is the most important form of civic participation. On the one hand it draws upon the values of solidarity, reciprocity and trust, on the other, it strengthens them on individual, communal and social levels. More than a third of Finns are involved in volunteering. In spite of this fact, volunteering as a phenomenon has been investigated, especially in relation to values, comparatively little in Finland. The article studies values reflected by

young adults in their volunteering. The primary research material consists of twenty-four life-trajectory themed interviews of volunteering young adults. Theoretical approaches applied are Shalom Schwartz's (1992) Theory of Basic Human Values and a perspective of McAdams's (2001, 2006) narrative identity.

Aikuiskasvatus 33 (1), 28-37

NELLI PIATTOEVA (2012)

Valtion legitimiteetti ja kansalaiskasvatus Suomen ja Venäjän koulutuspoliittisissa asiakirjoissa 1990–2000 luvuilla

1990-luvun yhteiskunnalliset muutokset käynnistivät Suomessa ja Venäjällä koulutuspoliittisen keskustelun kansalaiskasvatuksen sisällöistä ja päämääristä. Tässä artikkelissa kansalaiskasvatuspolitiikkaa lähestytään eräänlaisena ikkunana yhteiskunnan laajempiin kehityslinjoihin käyttäen tutkimusaineistona 1980–2000-lukujen suomalaista ja venäläistä koulutuspoliittista dokumenttiaineistoa. Artikkelin tarkoituksena on vastata kysymykseen, miten valtion, kansalaisuuden ja kansallisuuden väliset suhteet ja näiden käsitteiden sisällöt ovat muuttuneet asiakirjojen valossa Suomessa ja Ve-

näjällä. Tutkimuksen punaisena lankana on kansalaiskasvatuksen ja valtion legitimiteetin välinen side. Suomen ja Venäjän 1990–2000-lukujen yhteiskunnallisia konteksteja yhdistää valtiovallan legitimiteetin heikentyminen ja kansalaisten ja valtion suhteen laadun muutokset. Kansalaiskasvatuksen nousu tärkeäksi poliittiseksi ja pedagogiseksi aiheeksi kuvastaa valtiovallan pyrkimyksiä legitimitteettinsä vahvistamiseksi ja kansalaisten uskollisuuden palauttamiseksi.

Aikuiskasvatus 33 (1), 38-48

NELLI PIATTOEVA (2012)

State legitimacy and civic education in Finnish and Russian documents on educational policy in the 1990—2000's

Social changes both in Finland and in Russia in the 1990s gave rise to education policy discussion on the contents and goals of civic education. In this article the civic education policy is approached as a kind of window into wider trends of social development, using Finnish and Russian documents on education policy from the 1980–2000s as research material. The purpose of the article is to give an answer to the question of how the relationships between the state, citizenship and nationality, and the contents of these concepts have changed from the documentary point of view in Finland and in Rus-

sia. The thread of the research is the connection between civic education and the state legitimacy. The social contexts in Finland and in Russia in the 1990–2000s share the weakening of the government and the changes in the relationship between the citizens and the state. The rise of civic education to the position of an important and pedagogic subject reflects the government's tendency to strengthen its legitimacy and restore the loyalty of the citizens.

Aikuiskasvatus 33 (1), 38-48

Lausunnonantajat vuonna 2012

Aikuiskasvatuksessa julkaistaan vuoden aikana 12 tiedeartikkelia.

Toimituskunta käsittelee tarjotut artikkelit anonymoineina ja lähettää ne mahdollisten muutospyyntöjen jälkeen kahdelle ulkopuoliselle asiantuntijalle blind review -lausunnolle. Kiitämme lämpimästi vuoden 2012 lausunnonantajia!

- Aittola Tapio, professori, Kasvatustieteiden tiedekunta, Jyväskylän yliopisto
- Borg Sami, johtaja, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampereen yliopisto
- Collin Kaija, KT, dos., yliopistotutkija, Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto
- Heiskanen Tuula, YTT, tutkimusjohtaja, Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto
- Huttunen Rauno, yliopistonlehtori, Kasvatustieteiden tiedekunta, Turun yliopisto
- Ikonen Risto, yliopistonlehtori, kasvatustiede ja aikuiskasvatustiede, Itä-Suomen yliopisto
- Jahnukainen Markku, professori, Opettajankoulutuslaitos, Erityispedagogiikka, Helsingin yliopisto
- Jauhiainen Annukka, KT, lehtori, Turun yliopisto
- Julkunen Raija, dosentti, lehtori emerita, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto
- Kalli Pekka, yliopettaja, Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu, Tampereen ammattikorkeakoulu
- Karvonen Erkki, YTT, professori, informaatiotutkimus ja viestintä, Oulun yliopisto; dosentti, Tampereen yliopisto
- Kaunistmaa Kari, VTT
- Koski Leena, YTT, professori, Itä-Suomen yliopisto
- Laitinen Arto, yliopistonlehtori, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto
- Leinonen Anu, YTT
- Löytönen Teija, akatemiaturkija (Doctor of Arts), Aalto-yliopisto taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
- Mauno Saija, akatemiaturkija, dosentti, Jyväskylän yliopisto
- Meriläinen Matti, KT, yliopistonlehtori, kasvatustiede, yliopistopedagogiikka, Itä-Suomen yliopisto
- Mutanen Arto, FT, dosentti, Merisotakoulu
- Naskali Päivi, professori, Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto
- Niemelä Seppo, FT, tietokirjailija
- Nikander Pirjo, professori, Tutkijakoulu, Tampereen yliopisto
- Ojala Hanna, KT, tutkijatohtori, Tutkijakollegium, Tampereen yliopisto
- Paakkunainen Kari, yliopisto-opettaja, valtio-oppi, Helsingin yliopisto ja Avoin yliopisto
- Palonen Tuire, erikoistutkija, Opettajankoulutuslaitos, Oppimistutkimuksen keskus, Turun yliopisto
- Peckilä Sirke, FM, erikoissuunnittelija, musiikkipedagogi, Sibelius-Akatemia
- Poikela Sari, dosentti, apulaisprofessori, aikuiskasvatustiede, Lapin yliopisto
- Purhonen Semi, dosentti, tutkijatohtori, sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Rinne Jarmo, YTT, yliopistonlehtori, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto
- Ryytänen Sanna, FT, sosiaalipedagogiikan ma. yliopistonlehtori, Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto
- Setälä Maija, professori, yleinen valtio-oppi, Turun yliopisto
- Suikkanen Asko, professori, sosiologia, Lapin yliopisto
- Salo Petri, KT, professori, aikuiskasvatustiede, Åbo Akademi
- Tiittula Pertti, professori emeritus, Aalto-yliopisto)
- Vanttaja Markku, KT, erikoistutkija, Turun yliopisto
- Virkkunen Jaakko, professori emeritus, Helsingin yliopisto
- Vähämäki Jussi, VTT, dosentti
- Ylijoki Oili-helena, YTT, dosentti, akatemiaturkija, Tiedon, tieteen, teknologian ja innovaatioiden tutkimuskeskus TaSTI, Tampereen yliopisto

Aikuiskasvatuksen sisällöt 2012 löydät osoitteesta:
www.aikuiskasvatustiede.fi.

. 3511

Klassikkokirjojen e-kirjaversiot ilmestyneet yksilöhenkilöille

– vihdoin!

Jari Metsämuuronen (2011)

Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä

- Tehokkaat hakutoiminnot
- Suorat linkit Internetiin
- Helppo liikutettavuus – kirja aina mukana
- Tekstin osittainen kopiointimahdollisuus
- Tekstin tulostusmahdollisuus

Tiedon-
julkistamisen
apuraha vuonna
2007

Käsikirjan tutkijaversio ammattilaisen käyttöön. Opiskelijaversioon verrattuna kirja sisältää viisi lisäosaa: Pienten aineistojen analyysi (270 s.), Kokeellisen tutkimuksen perusteet ihmistieteissä (105 s.), Monitasomallituksen perusteet (122 s.), Rakenneyhtälö- ja polkumallituksen perusteet (57 s.) ja Elossaoloanalyysien perusteet (67 s.). Hinta 65 € (+ kirjakaupan osuus).

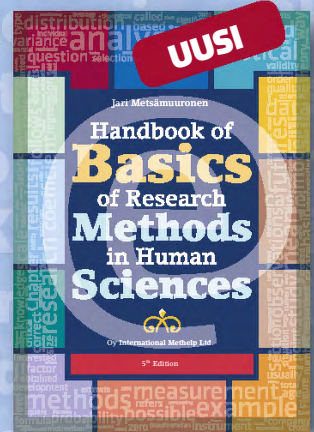
Jari Metsämuuronen (2011)

Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä

Käsikirja opiskelijoille ja aloitteleville tutkijoille. Kirjassa johdatetaan lukija tutkimuksen tekemisen kiehtovaan maailmaan yksinkertaisesti ja havainnollisesti. Kirja on sellaisenaan tai osittain kurssikirjana lähes kaikissa Suomen yliopistoissa. Hinta 45 € (+ kirjakaupan osuus).

Opiskelijalaitos

UUSI

Jari Metsämuuronen (2013)

Handbook of Basics of Research Methods in Human Sciences

”Basics” on täysin uudistettu ja laajennettu englanninkielinen laitos suomenkielisestä versiosta. Kirja on kansainvälisestikin arvioiden omaa luokkaansa kattavuutensa ja laajuutensa puolesta (n. 2 000 s.) Kirjaa voi tarvittaessa siteerata kansainvälisissä julkaisuissa. Saatavissa maaliskuun loppuun asti ennakokohintaan 65 € (+ kirjakaupan osuus). Normaalihintana 95 € (+ kirjakaupan osuus).

Jari Metsämuuronen (toim.) (2011)

Laadullisen tutkimuksen käsikirja

Käsikirjan laadullisen tutkimuksen tekijälle. Kirjassa johdatetaan lukija laadullisen tutkimuksen ajatteluun ja perustyövälineisiin. Kirjassa syvennytään mm. fenomenologiaan, etnografiaan, diskurssianalyysiin, tietokoneavusteiseen laadulliseen tutkimukseen sekä pienten aineistojen tilastolliseen testaamiseen. Hinta 65 € (+ kirjakaupan osuus).

Yksittäisiä e-kirjoja myy www.Booky.fi. Useamman kappaleen lisensoijia esimerkiksi kirjastoille tai tutkimusryhmille välittää Pohjoismaiden ja Baltian johtava tietopalveluiden ja julkaisuutilausten tarjoaja LM-info. Isoimmassa lisensoijissa kirjakohtaiset hinnat jäävät selvästi alle yksittäisen kirjan hinnan. Kysy lisää hinnoitteluperusteista ja hinnoista osoitteesta heli.isoaho@lminfo.fi. Kirjaversioita myyvät hyvin varustetut kirjakaupat.

